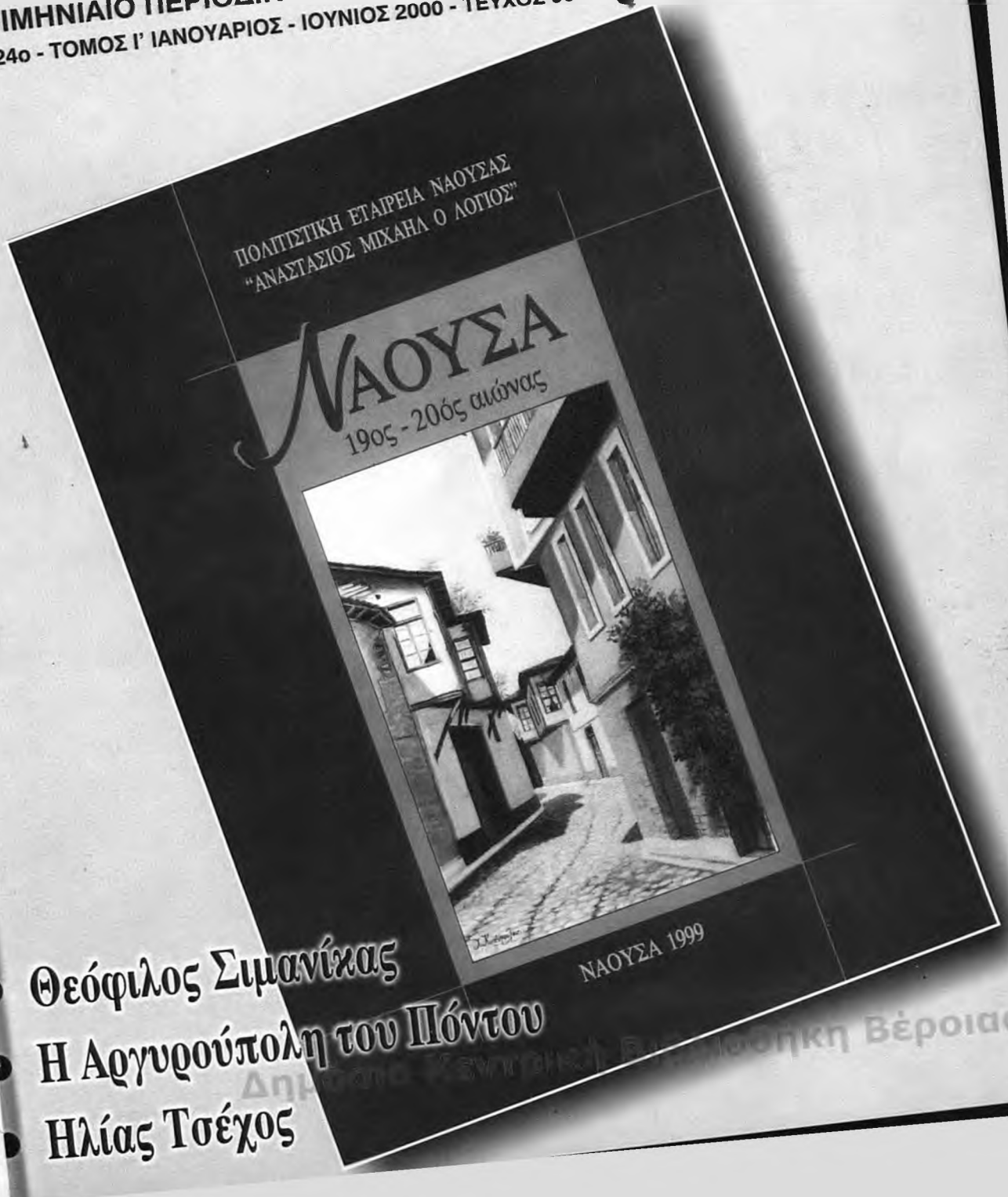

Νιάουστα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
Έτος 24ο - ΤΟΜΟΣ Ι' ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2000 - ΤΕΥΧΟΣ 90-91 ● ΑΡ. ISSN 1106-2118

ΝΙΑΟΥΣΤΑ"

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ"

ΝΟΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2000

Τεύχος 24ο - Τόμος Γ' - Τεύχος 90-91

Κόστος ISSN 1106 2118

ΔΡΥΤΕΣ:

Πρόεδρος: Αλκιβιάδης Νάουσας, (+) Οδικοί Ντανιπούλας

ΕΚΔΑΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Πρόεδρος: Μήτσος - Ζεγκίνης, Λευκή Σαμαρά
Γραμματέας: Μπατατζής, Αλέξανδρος Οικονόμου

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Κοινωνική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διεύθυνση: Σιλωμνή 3 Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ
Τηλ. 0332/24102 & 22575

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γεώργιος Κακατσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 60331

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Το εξώφυλλο του βιβλίου: "ΝΑΟΥΣΑ 19ος-20ος
αίωνας, έκδοση της Π.Ε.Ν. "ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο
ΛΟΓΙΟΣ"

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΙΓΙΝΙΟΥ

Σημείωμα Σύνταξης

Αγαπητοί φίλοι

Στο διπλό τεύχος Μαρτίου - Ιουνίου της
ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ που κρατάτε στα χέρια σας
σας παρουσιάζουμε την έκδοση του βιβλίου
της ΠΕΝ με τίτλο Νάουσα 19ος - 20ος αιώ-
νας που μπορείτε να το ζητήσετε και να σας
σταλεί (τηλ. 22575 - 24102 (0332)) όπου κι
αν βρίσκεσθε να σας συντροφέψει για πολύ
χρόνο και να ξαναθυμίσει πιο πρόσφατα
κομμάτια της Ιστορίας της Νάουσας. Πα-
ράλληλα παρουσιάζεται η συνέχεια του Μα-
κεδονικού Αγώνα και πολλά πρωτότυπα και
ενδιαφέροντα όπως πάντα θέματα.

Περιεχόμενα:

Ιστορικά - Λαογραφικά

Γεώργιος Τουσίμης: Αρχείο Μακεδονικού Αγώνα	18
Γεώργιος Τουσίμης: Η πρωτοθυσία στο Κιλκίς.....	23
Γεωργίου Μίντση: Οι Ισπανοεβραίοι της Μακεδονίας.....	40
Γεωργίου Παναγιώτη: Η πολύτεκνη οικογένεια στον εξορκισμό του γένους.....	31
Θωμά Γαβριηλίδη: Οι παραδόσεις για την ίδρυση της Νάουσας.....	35
Γιάννη Καρατσιώλη: Απο την Εκκλησιαστική ιστορία της Αργυρούπολης Πόντου.....	27
Φλώδα Αδαμίδη: Θεόφιλος Σιμανίκας.....	47

Παρουσιάσεις - σύγχρονα θέματα

Π.Ε.Ν.: Νάουσα 19ος-20ος αιώνας.....	4
Π.Ε.Ν.: Αντώνιος Αιμίλιος Ταχιός.....	16
Λευκή Σαμαρά: Μαύρη κωμωδία.....	55
Αλέξ. Οικονόμου: Ηλίας Τσέχος	51
Δημητρίου Στυλιανίδη: Αϊλάνθος	62
Ζώγιας Χρονάκη: Ο πόλεμός σας - Η ειρήνη μας.....	57

Διακίνηση περιοδικών Εμβάσματα - συνδρομές:

Λογιστικό Γραφείο
Βαγγελίτσας Δεληχερήστου
Παναγούλη 14 - τηλ. (0332) 25.278
Λευκή Σαμαρά
Γκαρνέτα 17 - τηλ. (0332) 22.575

Τιμή τεύχους	1000
Ετήσια συνδρομή ιδιωτών	4000
Δήμοι - Κοινότητες - Συν/μοί	6000
Εξωτερικού δολλάρια	50

Νάουσα 19ος - 20ος αιώνας

Κυριακή 12-1-2000 στο Πολιτιστικό Κέντρο του δήμου της Νάουσας, σε μια ασφυκτικά γεμάτη αίθουσα, έγινε η παρουσίαση του βιβλίου "Νάουσα 19ος - 20ος αιώνας".

Το έργο αποτελείται από αποτελείς εργασίες ειδικών ερευνητών οι οποίοι αναλύουν με έγγραφα και προφορικά στοιχεία, τη Νεότερη ιστορία της πόλης.

Γράφουν ο καθηγητής του ΑΠΘ κ. Γεώργιος Στογιόγλου, ο κ. Κώστας Φωτιάδης Καθηγητής του ΑΠΘ ο ιστορικός ερευνητής κ. Γεώργιος Τουσίμης ο επ. Δικηγόρος και τέως βουλευτής της Γ.Γ. του υπ. Β. Ελλάδος κ. Αγγελος Βαλταδώρας, ο επ.

Δικηγόρος και συγγραφέας κ. Αχιλλέας Γκούτας, ο καθηγητής των ΤΕΙ κ. Νίκος Σπάρτης, ο ιδρυτής της "Φωνής της Ναούσης" δημοσιογράφος κ. Πέτρος Δεινόπουλος, ο αρχιτέκτων κ. Αλέξανδρος Οικονόμου, ο φιλόλογος ποιητής και συγγραφέας κ. Θωμάς Γαβριηλίδης, η Δικηγόρος κ. Αναστασία Περισοράτη και η διευθύντρια του ΚΕΚ λαογράφος κ. Ευγενία Ζάλιου - Μπασιακούλη.

Η ιστορία εκδόθηκε από την Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας "Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος" και η όλη έκδοση χρηματοδοτήθηκε από την "Κ. Δούδος" από τους αδελφούς Χρήστο, Αντώνη, Δημήτρη και αφιερώθηκε στη μνήμη των γονέων τους Κώστα και Σμαραγδής Δούδου.

Η συγγραφή άρχισε το 1995 και την Κυριακή 16 Ιανουαρίου στις 11 το πρωί, μέσα σε πανηγυρική ατμόσφαιρα, παρουσία των χορηγών, των συγγραφέων, της οικογενείας του κ. Χρήστου Λαναρά από την Αθήνα και πάρα πολλών Ναουσαίων και φίλων της Π.Ε.Ν. έγινε η παρουσίαση του βιβλίου από τον ακαδημαϊκό κ. Αιμίλιο Ταχιάο.

Τους χορηγούς τους συγγραφείς και τους παρευρεθέντες ευχαρίστησε η πρόεδρος της ΠΕΝ κ. Λευκή Σαμαρά.

Ο Δήμαρχος της Νάουσας κ. Δημήτρης Βλάχος, εκτός από το θερμό καλωσόρισμα του, παρέθεσε και πλουσιότατο μπουφέ με εκλεκτά Ναουσαίικα

16-1-2000 - Παρουσίαση του βιβλίου: "Νάουσα 19ος-20ος αι.

κρασιά για να γιορταστεί αυτή η μεγάλη μέρα. Μετά από 76 χρόνια που εκδόθηκε η "Ιστορία της Πόλεως Ναούσης" από τον Ευστάθιο Στουγιαννίδη, το 1924 και περιέχει την ιστορία της πόλης από την ίδρυσή της μέχρι το ολοκαύτωμά της το 1941 από τους Τούρκους, το βιβλίο "Νάουσα 19ος - 20ος αιώνας" αποτελεί την πρώτη συγκροτημένη και ολοκληρωμένη εργασία για την πόλη από τη καταστροφή της μέχρι την άνθησή της ξανά, έτος τον Β' παγκόσμιο πόλεμο.

Ο ακαδημαϊκός κ. Ταχιάος με τον κ. Αγγελο Βαλταδώρα και Χριστόδουλο Λαναρά στην παρουσίαση του βιβλίου

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΑΟΥΣΑΣ
"ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ"

ΝΑΟΥΣΑ

19ος - 20ός αιώνας

ΝΑΟΥΣΑ 1999

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

••

Στο εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης του βιβλίου Ιστορία της πόλεως Ναούσης από της ιδρύσεως της μέχρι σήμερα, κατά ανέκδοτον σχεδίασμα Δ. Πλαταρίδου, που εξέδωσε το 1924 μετά πολλών διορθώσεων, προσθηκών και συμπληρώσεων ο διδάκτωρ της Φιλολογίας Ευστάθιος Ι. Στουγιαννάκης, σημειώνεται διακριτικά ότι ο τόμος αυτός αποτελεί το Α' μέρος, όπου διαλαμβάνεται Η μέχρι της κατά το 1822 καταστροφής ιστορία. Πρόκειται δηλαδή για ένα έργο, που ο συγγραφέας του υπολόγιζε να συμπληρώσει και με την καταγραφή της εκείθεν... από του ανασυννοικισμού της πόλεως ιστορίας με βάση στοιχεία επιτόπιας έρευνας, που διεξήγαγε κατά την παραμονή του στη Νάουσα. Στον πρόλογο του πρώτου τόμου ο ίδιος ο Ευστ. Στουγιαννάκης σημειώνει: εμελέτησα επιστομένως τα πενιχρά αρχεία της Μητροπόλεως, περισυνέλεξα εκ τούτων και εξ άλλης ερεύνης ύλην διά την νεωτάτην ιστορίαν της πόλεως, ην ελπίζω συν Θεώ ότι θα

αξιωθώ να συμπληρώσω και εκδώσω προχώς...

Δυστυχώς μια τέτοια συνέχεια δεν δόθηκε ποτέ στο έργο αυτό. Σύμφωνα με πληροφορίες, που είναι υλικό για τη μετεπαναστατική ιστορία της Νάουσας, που είχε συγκεντρώσει και επεξεργαστεί ο μακαρίτης Στουγιαννάκης, καταστράφηκε από τους κληρονόμους του σε μια συνθήκη εκκαθάριση των "χαρτιών" του και έκτοτε κανείς δεν ασχολήθηκε συστηματικά με το θέμα. Ο ίδιος ο Ε. Στουγιαννάκης είχε προλάβει να δημοσιεύσει στο Μακεδονικόν Ημερολόγιον του 1919 ένα σημαντικό άρθρο, που περιλαμβάνει ενδεχόμενα στοιχεία για τη Νάουσα της εποχής τέλους του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα, ακριβώς λίγο πριν από την απελευθέρωση της πόλης από τον τουρκικό ζυγό και την ένταξή της μαζί με τις Νέες χώρες, στο νεοελληνικό κράτος.

Εκτοτε υπήρξαν βεβαίως ιστορικές αναφορές στον τοπικό τύπο για επί μέρους θέματα ή επισημονικές ανακοινώσεις και εργασίες για την αρχαιολογική κυρίως έρευνα στην περιοχή, αλλά από μετά το 1977, με την ίδρυση και κυκλοφορία του περιοδικού Νιάουστα του Συλλόγου Αποπαύων Νάουσας, άρχισαν να δημοσιεύονται κάπως πιο συστηματικά άρθρα και μικρά μελετήματα, που αφορούσαν στη νεότερη (και όχι μόνο) ιστορία της Νάουσας. Μέσα στην εικοσιπενταετία από τους κληρονόμους του σε μια συνθήκη εκκαθάριση των "χαρτιών" του και έκτοτε κανείς δεν ασχολήθηκε συστηματικά με το θέμα. Ο ίδιος ο Ε. Στουγιαννάκης είχε προλάβει να δημοσιεύσει στο Μακεδονικόν Ημερολόγιον του 1919 ένα σημαντικό άρθρο, που περιλαμβάνει ενδεχόμενα στοιχεία για τη Νάουσα της εποχής τέλους του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα, ακριβώς λίγο πριν από την απελευθέρωση της πόλης από τον τουρκικό ζυγό και την ένταξή της μαζί με τις Νέες χώρες, στο νεοελληνικό κράτος.

Ετσι, η Ιστορία της πόλεως Ναούσης του Πλαταρίδη, κατά την απόδοση του Στουγιαννάκη, παρέμεινε γενικά ως η μοναδική "επίσημη" ιστοριογραφική προσέγγιση των προεπαναστατικών εποχών της Νάουσας, αλλά και αυτών καθ' ύλην των επαναστατικών γεγονότων που σημάδεψαν τη βασική τομή στην ιστορική της διαδρομή κατά τον 19ο αιώνα. Μόνο σχετικά πρόσφατα, υπό το φως της νεότερης ιστορικής και αρχαιολογικής έρευνας, όπως και πιο ψυχραιμων και αποστασιοποιημένων προσεγγίσεων των ιστορικών προσώπων που έδρασαν κατά την Επανάσταση, δημοσιεύτηκαν κάποια κείμενα ή και μεγαλύτερες εργασίες που "ανατρέπουν" ή και συμπληρώνουν ορισμένα στοιχεία της δεδομένης "Ιστορίας".

Όταν πριν από πέντε σχεδόν χρόνια, με αφορμή τη γενναιόδωρη οικονομική στήριξη που προσέφερε στην Πολιτική Εταιρεία Νάουσας "Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος" η εταιρεία Κ. Δούδος Α.Ε. ξεκίνησαν οι συζητήσεις για το μεγάλο έργο, αυτό της καταγραφής της νεότερης ιστορίας της Νάουσας, της μετά την καταστροφή της δηλαδή από τους Τούρκους κατά την Επανάσταση του 1822, ώστε να καλυφθεί κάπως το κενό που όλοι διαπίστωναν ότι υπάρχει, οι περισσότεροι συμμετέχοντες στις συζητήσεις αυτές ήταν τουλάχιστον επιφυλακτικοί τόσο για τις δυνατότητες που υπήρχαν γι' αυτή τη δουλειά, τα

Ο καπετάν Γιάννης Σημανίκας
Κεφάλαιο: Ο Μακεδονικός Αγώνας

Εικ. 19. Το εξτός της Ναούσης μοναστήρι της Υπαπαντής.

Εικ. 20. Η Ευγενία Ράιτι, ιδρύτρια του ναού.

Απο το κεφάλαιο εκκλησία και εκπαίδευση

στοιχεία που θα έπρεπε να περιέχει την επιστημονικότητα των προσεγγίσεων, όσο και για τη χρονική περίοδο που θε έπρεπε να καλύπτει, κυρίως ως προς το εικοστό αιώνα, τη μορφή του όλου έργου, το ποιοι θα αναλάμβαναν την ευθύνη κάθε τομέα, κι ένα σωρό άλλα θέματα μικρότερης ή μεγαλύτερης σημασίας.

Πάντως, μετά από μακρές συζητήσεις, αποφασίστηκε το έργο να είναι συλλογικό, όχι με την έννοια της συγγραφής ενός ενιαίου κειμένου από πολλούς, τρόπος, του οποίου την αποτελεσματικότητα η σύγχρονη ιστοριογραφία αμφισβητεί, αλλά της κατανομής των διαφόρων θεμάτων, που εκτιμήθηκε ότι θα πρέπει κατ' αρχήν να περιλαμβάνει, και την ανάθεση της έρευνας για το καθένα από αυτά σε ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι είχαν και στο παρελθόν ενδιαφερθεί για το συγκεκριμένο θέμα και ήδη υπήρχε ένα πρωτογενές υλικό μελέτης. Ετσι, πέρα από την προσωρινή ευθύνη τεκμηρίωσης του αντικειμένου της έρευνας, υπάρχει η δυνατότητα μελλοντικής

συμπλήρωσης ή αναθεώρησης των δεδομένων στοιχείων κάθε θεματικής ενότητας με νεότερα, ή και προσθήκης και άλλων ψηφιδών στο ψηφιδωτό, που κοινά παρομοιάζεται ως η καταγραφή μιας ιστορικής περιόδου. Γι' αυτό, το σύνολο των εργασιών που περιλαμβάνονται σ' αυτό το έργο σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα "κλειστό" σύνολο, αλλ' αντίθετα ότι αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια συγκέντρωσης και κατάθεσης ιστορικού υλικού, που αφορά στη συγκεκριμένη περίοδο της ιστορικής διαδρομής της Νάουσας και της περιοχής της, και ότι σίγουρα στο μέλλον θα χρειαστεί να συμπληρωθεί τόσο ως προς τη θεματολογία, όσο και ως προς την έκταση και το βάθος της έρευνας.

Αρκετή συζήτηση έγινε και για τη χρονική έκταση που θα έπρεπε να καλύψει η έρευνα, κυρίως για τα θέματα εκείνα που εκτείνονται μέχρι τις μέρες μας, όπως για παράδειγμα είναι η εξέλιξη των διαφόρων τομέων της τοπικής οικονομίας. Αποφασίστηκε τελικά να τεθεί ως ενδεικτικό, και όχι αποκλειστικό, χρονικό ορόσημο η έναρξη του Β' παγκοσμίου πολέμου για όσα θέματα είχαν περαιτέρω ιστορική διάρκεια, προκειμένου να εξασφαλιστεί η απαραίτητη "απόσταση" από τα γεγονότα, αλλά και γιατί ούτως ή άλλως η δεκαετία του '40 υπήρξε καταλυτική για ολόκληρη τη σύγχρονη ελληνική ιστορία, με επιπτώσεις σ' όλους τους τομείς της πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής κ.λ.π. ζωής της χώρας, που ακόμη δεν έχουν μελετηθεί σ' όλη τους την έκταση. Εξαιρέση αποτελεί το κεφάλαιο που διαπραγματεύεται τη νεότερη αρχαιολογική έρευνα στην περιοχή της Νάουσας, τα ευρήματα της οποίας, στην πλειοψηφία τους, ήρθαν στο φως μεταπολεμικά, αλλά η μελέτη τους φωτίζει την αρχαία διαδρομή αυτού του τόπου, για την οποία πολλές ανακρίβειες έχουν διατυπωθεί μέχρι τώρα. Ωστόσο και κάποιες από τις υπόλοιπες εργασίες εκτείνονται χρονικά και στους πιο πρόσφατους χρόνους, μια που οι συγγραφείς

τους θεώρησαν ότι έτσι ολοκληρώνεται καλύτερα το θέμα τους.

Οι βασικοί τομείς που θίγονται στις επί μέρους εργασίες αφορούν στην οργάνωση της τοπικής Εκκλησίας και της εκπαίδευσης, στον Μακεδονικό Αγώνα στην περιοχή της Νάουσας, το εμπόριο και τη ναυοσαϊκή παροικία στην Αίγυπτο, την εγκατάσταση των προσφύγων Ποντίων στην πόλη μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, τη τοπική αυτοδιοίκηση και τις πολιτικές κινήσεις στις αρχές του αιώνα, το εθιμικό και οικογενειακό Δίκαιο κατά τον 19ο αιώνα, τον τοπικό Τύπο από την απελευθέρωση μέχρι το 1940, τα σωμ-

Ειζ. 1. Προσφυγικό σπίτι στη Νάουσα.
Απο το κεφάλαιο: "Εγκατάσταση των προσφύγων"

τεία και τις επαγγελματικές οργανώσεις της πόλης από το 1915 μέχρι το 1939. Περιλαμβάνονται επίσης εργασίες που αναφέρονται στους κύριους κλάδους της οικονομίας της πόλης, τη γεωργία και τη βιομηχανία, και όπως ήδη αναφέρθηκε, παρουσιάζεται η νεότερη αρχαιολογική έρευνα στην περιοχή, γίνεται μια σύντομη σχετικά αναφορά στα οικιστικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της πόλης από τον προηγούμενο αιώνα μέχρι το Μεσοπόλεμο, και τέλος παρά τίθεται μια συνοπτική μελέτη της εξέλιξης της τοπικής ενδυμασίας, ενώ για λόγους καθαρά χρονικού περιορισμού της έκδοσης δεν κατέστη δυνατόν να ολοκληρωθεί η έρευνα σχετικά με τα ιστοκριάτικα δρώμενα, τις Μπούλες και τους Γιαντίσαρους, για τα οποία τόσες αυθαίρετες ερμηνείες έχουν κατά καιρούς γραφεί, κι έτσι αυτά θα παρουσιαστούν σε ειδική έκδοση αργότερα.

Όπως φαίνεται από τη σύντομη αυτή απαρίθμηση των θεμάτων που περιλαμβάνει ο τόμος αυτός, έγινε προσπάθεια να συγκεντρωθούν εργασίες κυρίως πάνω σε θέματα, τα οποία δεν αποτέλεσαν στο παρελθόν αντικείμενο συγκροτημένης έρευνας, ώστε να συμπληρώνεται η μέχρι τώρα διάσπαρτη καταγραφή των ιστορικών στοιχείων, και όχι απλώς να αναπαράγεται με άλλη μορφή. Φαίνεται επίσης ότι σίγουρα δεν καλύπτονται όλα τα θέματα, που αφορούν στην περίοδο που εξετάζεται, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μόνον απλές νύξεις για κάποιο θέμα περιλαμβάνονται στη σχετική εργασία. Τούτο οφείλεται κυρίως στα χρονικά περιθώρια που τέθηκαν εξ αρχής για την ολοκλήρωση του συλλογικού αυτού έργου, γνωστού όντος ότι η ιστορική έρευνα για κάθε θέμα σπάνια ολοκληρώνεται και παγιώνεται ως άποψη, και επομένως, θεωρητικά, θα μπορούσε να συνεχίζεται επ' άπειρον. Θεωρήθηκε δηλαδή προτιμότερο να δημοσιευτούν, έστω και με κάποιες ελλείψεις, όσα στοιχεία για την εποχή που εξετάζεται ήταν δυνατόν να συγκεντρωθούν και να τύχουν επεξεργασίας μέσα στα συγκεκριμένα χρονικά περιθώρια, και να αφιερωθεί ανοικτό το ενδεχόμενο μελλοντικής συμπλήρωσης της έρευνας με νέα θέματα ή νέα στοιχεία, που θα προκύψουν, είτε με την

έκδοση ενός δεύτερου τόμου, είτε με την επανέκδοση, συμπληρωμένη βεβαίως, αυτού εδώ.

Οι συγγραφείς των εργασιών που συνθέτουν τον τόμο αυτόν είναι επιστήμονες, ο καθένας από τους οποίους έχει ασχοληθεί στο παρελθόν σοβαρά με το θέμα που διαπραγματεύεται και τώρα. Πολλές δε από τις εργασίες αποτελούν προϊόντα έρευνας, που διενεργήθηκε ειδικά για τις ανάγκες αυτής της έκδοσης και χρηματοδοτήθηκε από την Πολιτιστική Εταιρεία μέσω της γενναιοδωρης χορηγίας των Κλωσπηρίων "Κ. Δούδος". Αναλυτικά, οι μελετητές, εργασίες των οποίων περιλαμβάνονται στον τόμο αυτό με τον γενικό τίτλο Νάουσα, 19ος 0 29ος αιώνας, είναι με αλφαβητική σειρά οι παρακάτω:

1. **Αγγελος Βαλταδώρας** Επίτιμος δικηγόρος τ. βουλευτής
2. **Θωμάς Γαβριηλίδης** Φιλολόγος, ποιητής, συγγραφέας
3. **Αχιλλέας Γκούτας** Επίτιμος δικηγόρος
4. **Πέτρος Δεινόπουλος** Δημοσιογράφος, ιδρυτής τοπικής εφημερίδας Φωνή της Ναούσης.
5. **Ευγενία Ζάλιου - Μπασιακούλη** Εκπαιδευτικός, διευθύντρια ΚΕΝΕ Νάουσας, λαογράφος.
6. **Ιάκωβος Μιχαηλίδης** Διδάκτορας Ιστορίας - επιστημονικός συνεργάτης του Κέντρου Ερευνας Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης του Μουσείου του Μακεδονικού Αγώνα.
7. **Αλέξανδρος Οικονόμου** Αρχιτέκτων μηχανικός, πολεοδόμος
8. **Αναστασία Περισοράτη** Δικηγόρος
9. **Νικόλαος Σπάρτης** Ομοτ. καθηγητής Γεωπονίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης
10. **Γεώργιος Στογιόγλου** Θεολόγος, ομότ. καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
11. **Γεώργιος Τουσάμης** Ιστορικός ερευνητής
12. **Κώστας Φωτιάδης** Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κοσμήτορας Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας.

Η Παρουσίαση του βιβλίου “Νάουσα, 19ος - 20ος αιώνας”.

Απο τον Ακαδημαϊκό Αντώνιο Αιμίλιο Ταχιάο

"Οι επαρχιακές πόλεις της Μακεδονίας έχουν η καθεμιά την ιστορία της, πολλές φορές ιστορία ένδοξη, που συμβαίνει όμως να χάνεται στο παρελθόν ακατάγραφη και έτσι να παραμένει ξεχασμένη από τους σύγχρονους. Μια τέτοια πόλη είναι και η Νάουσα, που έχει και αυτή την ένδοξη ιστορία της, η οποία όμως δεν έχει γίνει ως σήμερα αντικείμενο μιας συστηματικής και εξονυχιστικής έρευνας και καταγραφής. Μια πρώτη προσπάθεια συγγραφής ιστορίας της Νάουσας είχε κάνει ο Δ. Πλαταρίδης, ο οποίος και εξέθεσε τα μέχρι της καταστροφής του 1822 γεγονότα. Το ανέκδοτο χειρόγραφο του Πλαταρίδη ανέλαβε να εκδώσει το 1924 ο φιλόλογος Ευστάθιος Στουγιαννάκης, ο οποίος επέφερε πολλές διαρθρώσεις και προσθήκες, ώστε να καταστεί αυτό δημοσιεύσιμο. Έτσι το έργο του Στουγιαννάκη

δεν υπήρξε μια πλήρης ιστορία της Νάουσας, περίοδος από το 1822 έως σήμερα παρέμεινε ακατάγραφη.

Έχοντας υπόψη το κενό αυτό, η Πολιτιστική Εταιρεία τη Νάουσας "Αναστάσιος Μιχαήλ Λόγιος" αποφάσισε να επιστρατεύσει ομάδα ειδικών επιστημόνων και να της αναθέσει σύνταξη μελετών, που όλες μαζί, θα έδιναν μια ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορικής πορείας της Νάουσας για την περίοδο που είχε μείνει έξω από την έρευνα των Πλαταρίδη - Στουγιαννάκη. Πρέπει εξ αρχής να σημειώσουμε πόσο επιτυχημένη ήταν η ιδέα της Πολιτιστικής Εταιρείας να επιμερίσει το επιστημονικό αντικείμενο και να αναθέσει το έργο σε ομάδα επιστημόνων, και όχι σε ένα συγκεκριμένο άτομο. Οι σημερινές απαιτήσεις της επιστημονικής έρευνας, η οποία κατευθύνεται σε όλο και πιο εξειδικευμένες πτυχές, απαιτεί απαραίτητως τη συνεργασία ομάδας ειδικών, προκειμένου να προσφέρει ο καθένας τους τον οβολό των γνώσεών του, και μ' αυτόν τον τρόπο να ολοκληρωθεί η ερευνητική διαδικασία. Αυτό ακριβώς έγινε και στην υπόψη προσπάθεια, αποτέλεσμα της οποίας υπήρξε η παραγωγή ενός βαρυσήμαντου έργου, που παρουσιάστηκε σε έναν καλαίσθητο και επιβλητικό τόμο τετρακοσίων σελίδων, ο οποίος φέρει τον τίτλο "Νάουσα, 19ος - 20ος αιώνας". Η εμφάνιση του έργου αυτού μας απομακρύνει πια από τις συνηθισμένες τοπικές εκδόσεις μακεδονικών πόλεων των οποίων με επιεική κατανόηση παραβλέπαμε τις επαρχιώτικες ατέλειες και παραλείψεις. Εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα πολύ σοβαρό έργο, το οποίο από κάθε άποψη αντέχει στην οποιαδήποτε κριτική. Αλλά ας ξεφυλλίσουμε μαζί αυτό το βιβλίο για να δούμε τι θησαυρό γνώσεων μας προσφέρει γύρω από την ιστορία της Νάουσας.

οι πρόγονοί μας έλεγαν να “από Θεού άρχεσ-
αι”, δηλαδή να ξεκινάμε τον λόγο μας με αναφο-
ρά στον Θεό. Αυτό περίπου γίνεται και στον
πρόλογο τόμο, ο οποίος αρχίζει με μια εκτενή
μελέτη που φέρει τον τίτλο. “Η Εκκλησία και τα
μυστήρια στη Νάουσα”. Η εργασία αυτή ανατέ-
θηκε σε έναν ακούραστο και έμπειρο ιστορικό
ερευνητή, τον συνάδελφο κ. Γ. Στογιόγλου, ομό-
τιμος καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανε-
πιστημίου Θεσσαλονίκης, του οποίου παλαιότε-
ρες λαμπρές εργασίες για τη Μονή Βλατάδων
Θεσσαλονίκης και για τον επίσκοπο Καμπανίας
Θεόφιλο, αποτελούσαν λαμπρά εγγύρια για το
παιδί μου. Η εργασία του, που προχωρούσε σε μια υπομονετική συλλογή
και διερεύνηση του ιστορικού υλικού και για την
αποτύπωση της εργασίας. Η εκκλησιαστική ιστορία της
Νάουσας δεν είχε γίνει στο παρελθόν αντικείμε-
νο ιδιαίτερης μελέτης, ενώ τώρα ο καθηγ. Στο-
γιόγλου τη φέρνει στο φως κατά ένα υπεύθυνο
και τεκμηριωμένο τρόπο. Η εργασία του, που
απλώνει 120 σελίδες και είναι η εκτενέστερη
έκδοση στον τόμο, ακολουθεί μια διαδικασία έκθε-
σης της ιστορίας της Εκκλησίας Νάουσας και
της παιδείας της με χρονολογική ακολουθία την
εξέλιξη των επισκόπων της, αρχίζοντας βε-
βαίως με τον όσιο Θεοφάνη, τον πολιούχο της
Νάουσας. Οι ρίζες της πόλης ανάγονται στον
14ο αιώνα, όταν ως βακούφι του Γαζή Εβρενός
απέκτησε να εξελίσσεται από μοναστικό σε
πολιτικό κέντρο. Από τότε αρχίζει μια συνεχής
αποδοσης της Νάουσας, η οποία εξελίχθηκε στη
γνωστή μας επαρχιακή πόλη με ανθούσα βιομη-
χανία. Η προσπάθεια αρχιεπισκόπων της Αχρί-
δας να υποτάξουν στην αρχιεπισκοπή τους τη
Νάουσα είναι ένα θέμα που ιδιαίτερα εξετάζει ο
καθηγ. Στογιόγλου, ο οποίος μάλιστα πρόσφατα
αποκάλυψε σε επιστημονικό συνέδριο και ειδι-
κή ανακοίνωση γι' αυτό. Την εκκλησία της Νάου-
δας διαποίμαναν πολύ αξιόλογοι ιεράρχες, πράγ-
μα που δηλώνει πόσο το Πατριαρχείο τη θεωρού-
σε σημαντική πόλη. Αξίζει τον κόπο να διατρέξει
και να ανανεώσει την προσωπογραφική πινακοθήκη των
αρχιεπισκόπων της για να διαπιστώσει πόσοι από
αυτούς υπήρξαν μορφές που πραγματικά συν-
δέονται με ιδιαίτερα αξιόλογη πνευματική και
παιδαγωγική δραστηριότητα. Θα αναφέρουμε ε-
πιπλέον μερικούς μόνο από αυτούς: ο κατα-

γόμενος από το Γραμματικό μητροπολίτης Χρύ-
σανθος (1799 - 1811) αναδείχθηκε σε οικουμενι-
κό πατριάρχη, ο καθηγητής της πατριαρχικής
Θεολογικής Σχολής Χάλκης Απόστολος Χριστο-
δούλου (1796 - 1909), ο οποίος παρά τη σύντομη
αρχιερατεία του ίδρυσε ιερατική σχολή, ο λαμ-
πρός Καλλίνικος Δελικάνης (1911 - 1922), δια-
πρεπής συγγραφέας και ερευνητής των πατριαρ-
χικών αρχείων, αλλά και άλλοι, τους οποίους
προφθάσαμε στις μέρες μας, όπως ο Χρυσόστο-
μος Χατζησταύρου, ο μετέπειτα αρχιεπίσκοπος
Αθηνών, ο οποίος πρώτος στα νεότερα χρόνια
προσέλκυσε το ενδιαφέρον των επιστημόνων στη
μελέτη για τον μεγάλο βυζαντινό θεολόγο, Γρη-
γόριο Παλαμά, και ο Σωφρόνιος Σταμούλης, ο
γνωστός για την οσιότητα του βίου του, που
ίδρυσε σχολή για αγραμμάτους ενήλικες. Δεν
είναι δυνατόν να παραλείψω να μνημονεύσω τη
στιγμή αυτή τον αείμνηστο ενάρετο μητροπολίτη
Παύλο Γιαννικόπουλο, συμφοιτητή μου και φίλο
πολύ αγαπημένο, καθώς και τον ευρισκόμενο
αυτή τη στιγμή στον μητροπολιτικό θρόνο, που
διετέλεσε και φοιτητής μου, κύριο Παντελεήμο-
να, του οποίου η αρχιερατεία ελπίζω ότι θα
αναδειχθεί αντάξια εκείνης των διαπρεπών προ-
κατόχων του. Το πρώτο μέρος της εργασίας του
κ. Στογιόγλου τελειώνει με την περιγραφή των
μοναστηριών και εκκλησιών των εντός και εκτός
της Νάουσας.

Το δεύτερο μέρος της εκτενούς αυτής εργασίας
αναφέρεται στην εκπαιδευτική δραστηριότητα
των ναουσαίων. Σε μια πόλη που το οικονομικό
επίπεδο διαρκώς ανερχόταν, σαν φυσική συνέ-
πεια παρουσιαζόταν και το ενδιαφέρον για τη
μορφωτική και πνευματική άνοδο. Στα αρχικά
στάδια της ανάπτυξης της πόλης σημαντικό ρόλο
διεδραμάτισε ο επίσκοπος Καμπανίας Θεόφι-
λος, άνθρωπος υψηλής μόρφωσης και συγγρα-
φέας. Το κεφάλαιο που αναφέρεται στον Θεόφι-
λο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς ο
καθηγ. Στογιόγλου φέρνει στο φως νέα, άγνω-
στα στοιχεία για την ιστορία της Νάουσας στα
τέλη του 18ου αιώνα. Η έρευνά του σε δημοσιευ-
μένο και ανέκδοτο αρχιερατικό υλικό έδωσε στον
συγγραφέα τη δυνατότητα να συνθέσει την ιστο-
ρία της ωραίας αυτής σελίδας της Νάουσας,
μέσα στην οποία προβάλλουν τα ονόματα δια-

πρεπών τέκνων της, δυναμικών μελών της κοινωνίας της, που με την προοδευτικότητα και την προσαρμογή στις απαιτήσεις των νέων καιρών, έδωσαν ισχυρή ώθηση, όχι μόνο στην οικονομική αλλά και στην πνευματική και μορφωτική ανάπτυξη της πόλης και της περιοχής. Η εργασία κλείνει με τη δημοσίευση αλληλογραφίας του επισκόπου Καμπανίας Θεόφιλου, από την οποία προκύπτουν πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία για το θέμα που αναφέραμε.

Η δεύτερη εργασία του τόμου προέρχεται από τη γραφίδα ενός επίσης γνωστού και έμπειρου ιστοριοδίφη, του κ. Γεωργίου Τουσίμη, ο οποίος έχει δώσει έως τώρα σειρά από πολύ αξιόλογα δημοσιεύματα γύρω από την ιστορία της Μακεδονίας. Ο κ. Τουσίμης εξετάζει τον Μακεδονικό Αγώνα στην περιοχή Νάουσας - Βερμίου μεταξύ των ετών 1904 - 1908. Δεν είναι δυνατόν εμείς οι Μακεδόνες, και μάλιστα οι παλαιότεροι, να περάσουμε αυτές τις σελίδες, χωρίς να αισθανθούμε κάποια ρίγη συγκίνησης. Αν τα παιδιά άλλων περιοχών της Ελλάδας έμαθαν για τον Μακεδονικό Αγώνα από του υπέροχο βιβλίο της Πηνελόπης Δέλτα "Στα μυστικά του Βάλτου", εμείς τον γνωρίζουμε από τις διηγήσεις των γονέων μας, που έζησαν μέσα στα γεγονότα και μάλιστα με συμμετοχή σ' αυτά. Εδώ ο κ. Τουσίμης, με το γλαφυρό του ύφος, μας μεταφέρει στις σκληρές μάχες και τους σκοτωμούς, μας περιγράφει κατατρεγμούς και καταδιώξεις, σε χώρους τραγικούς, μέσα στους οποίους δεσπόζουν οι ηρωικές φυσιογνωμίες του καπετάν Ακρίτα, του Αγρα και του Κώστα Γαρέφη. Τα διάβασα και μου ξανάρθαν στον νου οι διηγήσεις της μητέρας μου για το πως ο παππούς μου Πέτρος Νικολάκης είχε φιλοξενήσει στο σπίτι του στην Κατράνιτσα τον Γαρέφη και τα παλικάρια του, μετά τη δεύτερη είσοδό του στη Μακεδονία, και πως ο Γαρέφης ζήτησε από την επτάχρονη τότε μητέρα μου να του τραγουδήσει ένα ελληνικό πατριωτικό τραγούδι. Οι διηγήσεις του Μακεδονικού Αγώνα έχουν μια άλλη χροιά, πρόκειται για ιστορία που μας αγγίζει με τρόπο συγκλονιστικό, γιατί σ' αυτόν τον αγώνα οφείλουμε το ανεκτίμητο δώρο ότι αυτή τη στιγμή μπορούμε, εδώ στη Νάουσα, όντας ελεύθεροι Έλληνες, να συγκεντρωνόμαστε και να μιλάμε στη γλώσσα μας.

Εμείς με την αλήθεια αυτού του παραμυθιού μεγαλώσαμε. Η λαμπρή συμβολή στον τόμο κ. Τουσίμη μας ξαναθύμισε το χρέος της ευγνωμοσύνης μας για τις λαμπρές μορφές που μνημι-
νεύει.

Οι πόλεις της Μακεδονίας είχαν από πολύ παλιά επαφές με την Αίγυπτο. Τόπος μεγάλων δυνατοτήτων για το εμπόριο, η Αίγυπτος τραβούσε τους Μακεδόνες, εμπόρους κυρίως, οι οποίοι εύρισκαν εκεί ευκαιρίες πλουτισμού. Για τους Ναουσαίους μετανάστες στην Αίγυπτο γράφει ο επιτιμος δικηγόρος κ. Αχιλλέας Γκούτας, ο οποίος σαν φίλεργη μέλισσα συνέλεξε επιμελώς όσα μπόρεσε πληροφορίες από δημοσιευμένα κείμενα αλλά και από προφορικές μαρτυρίες. Εποπληροφορούμαστε ότι οι Ναουσαίοι είχαν εγκατασταθεί όχι μόνο στην Αλεξάνδρεια και το Κάιρο, αλλά είχαν φτάσει μέχρι το δέλτα του Νείλου. Μέσα από την τόσο χρήσιμη εργασία του κ. Γκούτα παραλείπει ένας εντυπωσιακός αριθμός ονομάτων Ναουσαίων εμπόρων και επιχειρηματιών, προγόνων ασφαλώς πολλών από αυτούς που βρίσκονται αυτή τη στιγμή εδώ μεταξύ μας.

Ο πολύπαθος ελληνισμός γνώρισε πολλές συμφορές στο διάβα των αιώνων. Μια από τις φοβερότερες ήταν ο ξεριζωμός του από τις πατριωτικές εστίες του, όπου ζούσε αιώνες ολόκληρου προτού να εμφανιστούν οι βάρβαροι που τον έθεσαν υπό διωγμό. Συνέπεια αυτού του διωγμού ήταν να ερημώσουν τα ελληνικά κέντρα της Ανατ. Θράκης, του Πόντου και της Ιωνίας, και Έλληνες που κατοικούσαν εκεί να τρέξουν να βρουν καταφύγιο στη μητροπολιτική Ελλάδα. Ο ειδικός στο θέμα, καθηγητής και κοσμήτορας της παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας κ. Κωνστ. Φωτιάδης, σε συνεργασία με τον κ. Ιάκωβο Μιχαηλίδη, επιστημονικό συνεργάτη του Κέντρου Ερευνας Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, μας παρουσιάζουν στον τόμο αυτό το θέμα της εγκατάστασης των προσφύγων στη Νάουσα. Μελετώντας επίσημα απογραφικά και στατιστικά δεδομένα κατορθώνουν να προσδιορίσουν αριθμούς προσφύγων και τρόπους προέλευσής τους. Βέβαια μια τέτοια, απότομη ενσωμάτωσή του

πτον κοινωνικό ιστό των γηγενών δεν ήταν μια διαδικασία που εξελίχθηκε χωρίς προβλήματα και δυσχέρειες. Ωστόσο, με τον χρόνο τα προβλήματα ξεπεράστηκαν, οι πρόσφυγες με το σφρίγος και την εργατικότητα τους δήλωσαν μια δυναμική και ενεργό κοινωνική παρουσία, και σήμερα το προσφυγικό στοιχείο, απόλυτα ενσωματωμένο στο γηγενές, αποτελεί δημιουργικό και προοδευτικό παράγοντα, ο οποίος, σε πολλές εμφανίσεις του κοινωνικού και οικονομικού πεδίου, κατέχει μάλιστα και ηγετικό ρόλο.

Ο επίτιμος δικηγόρος και τέως βουλευτής κ. Αγγελος Βαλταδώρος συμμετέχει στον τόμο αυτής με ένα περιεκτικό άρθρο που αναφέρεται στην κίνηση (δημοτική) και πολιτική (κομματική) κίνηση στη Νάουσα στον 19ο και 20ο αιώνα. Εδώ έχουμε μια προσωπογραφία των δημάρχων της πόλης του 19ου αιώνα και εκείνων του 20ου. Οι πρώτοι συμπράττουν στην προοδευτική κίνηση του "Πόπολο", ενώ δυστυχώς στον κατάλογο των δεύτερων έχουμε εκτελέσεις και δολοφονίες, θλιβερά επακόλουθα του ενδημικού στους Έλληνες διχασμού. Η εμφάνιση πολιτικών κομμάτων, που εκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα που αγγίζει τα δύο άκρα, δείχνει οπωσδήποτε έναν πολιτικό δυναμισμό. Ίσως εδώ θα μπορούσαν να προστεθούν περισσότερα στοιχεία, ο νουνεχής όμως συγγραφέας του άρθρου είναι φειδωλός σε προεκτάσεις, γιατί οπωσδήποτε είναι χρονικά ακόμη πολύ νωρίς για να προχωρήσει κανείς σε βαθύτερες αναλύσεις και αναφορές.

Ο κ. Αχιλλέας Γκούτας συμμετέχει στον τόμο και με ένα δεύτερο μελέτημα, εξίσου ενδιαφέρον και υπεύθυνο, όπως και το πρώτο. Εδώ αναφέρεται στο δίκαιο και στα έθιμα στη μετεπαναστατική Νάουσα, μεταξύ των ετών 1830 και 1912. Νομικός ο ίδιος, είναι ο κατεξοχήν ειδικός για να μελετήσει ισχύοντες στη Νάουσα θεσμούς, θέματα απονομής δικαιοσύνης, ιδιωτικό, εθιμικό, εμπράγματο και οικογενειακό δίκαιο, δικαιοδοσία των τουρκικών δικαστηρίων κτλ. Εκτός από έργα ιστορικών, ο κ. Γκούτας έχει υπόψη του και την ειδική νομική βιβλιογραφία, όπου κυριαρχούν οι μελέτες διαπρεπών νομικών όπως ο Παναζόπουλος και ο Παπαστάθης. Με τη δημο-

σίευση νομικής υφής εγγράφων του περασμένου αιώνα, ο κ. Γκούτας εμπλουτίζει κατά ουσιαστικό τρόπο το πόνημά του.

Τον σπουδαίο οικονομικό και κοινωνικό ρόλο που έχουν διαδραματίσει οι συσσωματώσεις των Ελλήνων κατά την τουρκοκρατία, τον έχει καταδείξει με εμβριθείς μελέτες του ο σοφός καθηγητής Ν. Παναζόπουλος. Η Νάουσα δεν ήταν άμοιρη τέτοιων συσσωματώσεων και συντεχνιών, των "εσναφίων", όπως λέγονταν παλαιότερα. Η δικηγόρος κα Αναστασία Περισοράτη μας δίνει ακριβέστατους πίνακες των σωματείων της Νάουσας από το 1914 έως το 1939. Πρόκειται για μια κοπιαστική δουλειά που πρέπει να εκτιμηθεί ιδιαίτερα. Πραγματικά τόσο ο αριθμός των σωματείων όσο και οι σκοποί που έθεταν στις επιδιώξεις τους προκαλούν κατάπληξη για μια επαρχιακή πόλη. Εδώ φαίνεται η ευρύτητα των οριζόντων και το πνεύμα προόδου που κυριαρχούσε στη σκέψη και τις προθέσεις των ανθρώπων της περιοχής. Μέσα στην ίδια συνάφεια τοποθετείται και το σύντομο, αλλά πολύ κατατοπιστικό, σημείωμα του δημοσιογράφου και ιδρυτή της εφημερίδας "Φωνή της Νάουσας", κ. Πέτρου Δεινόπουλου, το οποίο αναφέρεται στις εφημερίδες της Νάουσας. Γραμμένο από έναν ειδικό, που και ο ίδιος υπήρξε εκδότης εφημερίδας, αποκτά ξεχωριστό ενδιαφέρον σαν τεκμήριο ιστορικό.

Τα δύο επόμενα άρθρα αναφέρονται στη γεωργική κατάσταση στη Νάουσα από το 1820 έως σήμερα το ένα, και στη βιομηχανία της από τον 19ο και 20ο αιώνα το άλλο. Τη γεωργική κατάσταση μελετά ο κ. Νικ. Σπάρτης, ομότ. καθηγητής Γεωπονίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης. Αρχίζοντας με μια γεωλογική, υδρολογική και κλιματολογική θεώρηση της περιοχής, ο συγγραφέας περνά στη συνέχεια στην έρευνα των συνθηκών εργασίας, στη δημιουργία αγροτικών συνεταιρισμών στις γεωργικές εργασίες, στις καλλιεργήσιμες και μη εκτάσεις, για να φτάσει στις συγκεκριμένες καλλιέργειες, όπως η αμπελοργία, η σπρωτοργία κ.ά. Ειδικά κεφάλαια υπάρχουν για τη δενδροκομία, τα δάση της Νάουσας και την κτηνοτροφία. Με την εργασία αυτή εμπλουτίζεται η γενικότερη εικόνα της οικονομικής ζωής της πόλης και της περιοχής. Έλεται η μνημονευ-

θείσα, εκτενής εργασία, του αρχιτέκτονα μηχανικού και πολεοδόμου κ. Αλεξ. Οικονόμου για τη βιομηχανία στη Νάουσα, ένα κεφάλαιο που ενδιαφέρει γενικότερα την ιστορία της ελληνικής βιομηχανίας στο σύνολό της, αφού η Νάουσα και η Εδεσσα υπήρξαν τα μεγαλύτερα βιομηχανικά κέντρα της Μακεδονίας. Μετά από μια γενική εισαγωγή, ανοίγει το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, στο οποίο ο κ. Οικονόμου κάνει μια επισκόπηση της βιομηχανικής επανάστασης στα Βαλκάνια τον 19ο αιώνα και μελετά τον τρόπο με τον οποίο η ευρωπαϊκή βιομηχανική επανάσταση πέρασε στις βαλκανικές χώρες και την Ελλάδα. Το δεύτερο κεφάλαιο αφυρά πιο συγκεκριμένα στη βιομηχανία της Νάουσας. Ακολουθώντας επιστημονικά ακριβολόγο μέθοδο, ο κ. Οικονόμου περιγράφει αρχικά τις τοπικές προϋποθέσεις ανάπτυξης της βιομηχανίας, για να φτάσει τελικά στην ιστορική εξέλιξη καθεμίας από τις ακμάσασες στο παρελθόν βιομηχανίες της πόλης. Εδώ παρελαύνουν ονόματα μεγάλων και διαπρεπών βιομηχάνων του παρελθόντος, ονόματα που άκουσα από μικρό παιδί, αφού και ο πατέρας μου, εμπορικός αντιπρόσωπος και υφασματέμπορος ο ίδιος, είχε συνεργασία με αρκετούς από αυτούς. Σε μια τέτοια περίπτωση, όπως αυτή η σημερινή δεν είναι ίσως πρόπον να παρεκτρέπεται κανείς σε προσωπικές αναμνήσεις και αναφορές, θα μου επιτραπεί ωστόσο να πω, πως εκείνο που γνωρίζω για τους βιομηχάνους της Νάουσας, είναι ότι στην πλειονότητά τους ήταν άνθρωποι έντιμοι και νοικοκυρεμένοι, αξιοπρεπείς και περήφανοι για το έργο τους, κρατώντας ένα υψηλό επίπεδο προσωπικού και επαγγελματικού ήθους. Εκείνη η παλαιά βιομηχανία, για πολλούς λόγους που δεν είναι της στιγμής να μνημονευθούν, έχει παρακμάσει, δεν έπαιξε όμως ποτέ η Νάουσα να είναι βιομηχανικό κέντρο, ενώ συγχρόνως τέκνα της έχουν μεταφέρει τη δραστηριότητά τους σε άλλους τόπους της Ελλάδας, όπου συνεχίζουν επάξιμ την παλαιά ναυσοαίικη βιομηχανική παράδοση.

Ο φιλόλογος, ποιητής και συγγραφέας, κ. Θωμάς Γαβριηλίδης, έχει αναλάβει να παρουσιάσει μέσα από τον ωραίο αυτό τόμο τα νέα αρχαιολογικά ευρήματα της Νάουσας, αυτά που έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία της. Έτσι

επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στους μακεδονικούς τάφους, τη μαρμαρίνη πρωτομή του Ολγνου, την επιτύμβια στήλη του "εαρινού ρόδου" το Νυμφαίο και το θέατρο της Μίεζας. Ανατρέχοντας στις αρχαίες μαρτυρίες για τα μνημεία αυτά, καθώς και τα συμπεράσματα των αρχαιολόγων, και μάλιστα του σεβαστού φίλου Φώτ. Πέτσα, που ανάλωσε χρόνια ολόκληρα στην αρχαιολογική έρευνα της μακεδονικής γης, ο Γαβριηλίδης προσδιορίζει τη Μίεζα ως την αρχαία πρόγονο της Νάουσας, και υπογραμμίζει το γεγονός ότι παρά τη ρωμαϊκή κατοχή στην περιοχή, η ελληνική παράδοση και γλώσσα συνέχισαν να υπάρχουν και πολύ σωστά υποστηρίζει ότι για να δοθούν απαντήσεις σε περισσότερα ερωτήματα γύρω από την αρχαία ιστορία της Νάουσας, θα πρέπει οπωσδήποτε να συνεχιστούν οι αρχαιολογικές ανασκαφές.

Ο κ. Οικονόμου, που συνέγραψε το κεφάλαιο για τη βιομηχανία της Νάουσας προσφέρει εδώ μέσα στα πλαίσια της ειδικότητάς του, και μια δεύτερη εργασία για τα οικιστικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της πόλης τον 19ο και 20ο αιώνα. Η Νάουσα ακολούθησε την τύχη όλων των ελληνικών πόλεων, που υποταγμένες στις προσταγές της κερδοφορίας, καταστράφηκαν για να ξανακτιστούν στη συνέχεια, άχρωμες και χωρίς ιδιαιτερότητα. Ωστόσο κάποια κτίσματα που έχουν απομείνει από το παρελθόν αποτελούν τη βάση για να ερευνηθεί το αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό παρελθόν της πόλης. Ακολουθώντας και πάλι τη σωστή του επιστημονική μέθοδο ο κ. Οικονόμου ανατρέχει στις ρίζες της πόλης και διαγράφει τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που υπαγόρευσαν την πολεοδομική μορφή της και τη διαμόρφωση των κτιριακών συγκροτημάτων. Αντίθετα με άλλες πόλεις της Μακεδονίας η Νάουσα παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα της εξέλιξης μιας "βιομηχανικής" αρχιτεκτονικής μορφολογίας, την οποία και αναλύει ο συγγραφέας επιτυχώς. Η έλευσι των προσφύγων δημιούργησε νέες οικιστικές ανάγκες που υπαγόρευσαν και ειδικούς πολεοδομικούς σχεδιασμούς.

Τη μοίρα των ωραίων, παλαιών ναυσοαίικων κτιρίων είχε και η ναυσοαίικη φορεσιά. Αυτή μάλιστα παρουσίαζε μια μεγαλύτερη ιδιαιτερό-

α μέσα στο μακεδονικό χώρο. Η νέα εποχή της νέας βιομηχανίας, της πολιτιστικής εξίσωσης και της ισοπέδωσης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, είχε ως αποτέλεσμα η ναουσαϊκή φορεσιά, ιδιαίτερα η πανέμορφη γυναικεία φορεσιά, να εξαφανιστεί, και από καθημερινή ενδυμασία να μεταβληθεί σε πανηγυριστική γρανάζια. Η κα Ευγενία Ζάλιου - Μπασιακούλη, εκπαιδευτικός και λαογράφος, διευθύντρια του Κέντρου Νεότητας Νάουσας, κλείνει τον τόμο αυτό συλλογικό τόμο, με την εργασία σχετικά με τις παραδοσιακές φορεσιές της Νάουσας του 19ου με αρχές 20ου αιώνα. Λεπτομερειακή στην περιγραφή της, η κα Ζάλιου - Μπασιακούλη κυριολεκτικά ντύνει νοητά την Νάουσα με τα εσώρουχα και τα εξωτερικά της και με όλα τα στολίδια, "από κεφαλής μέχρι ονύχων", όπως έλεγαν οι παλαιότεροι. Το έργο εντυπωσιακή υπήρξε αυτή η φορεσιά το έχουμε όλοι όσοι είχαμε την τύχη να τη δούμε να κυκλοφορεί στα γραφικά δρομάκια της πόλης, σκωτώντας λυγερόκορμα σώματα ωραίων Ναουσαίων κυριών. Αυτό το υπέροχο θέαμα έχει χαθεί πια οριστικά, και δεν απομένει παρά να ανατρέχουμε, όπως και για το αρχιτεκτονικό άλλο του παρελθόντος, στις ξεθωριασμένες από τον χρόνο φωτογραφίες και τις καρτ-ποστάλ.

Κυρίες και Κύριοι. Προτού κλείσουμε το βιβλίο που έχουμε σήμερα στα χέρια μας, έχω χρέος να πω δυο λόγια και γι' αυτούς που το κατέστησαν πραγματικότητα. Για να πραγματοποιηθεί κάτι το αξιόλογο πρέπει να υπάρξει η αρχική σύλληψη της ιδέας, και στην προκειμένη περίπτωση η ιδέα για τη συγγραφή ενός τόσο αξιόλογου, αλλά και απαραίτητου έργου, προσγράφεται στο εγχειρίδιο του ιδρυτή της "Φωνής της Νάουσας" κ. Πέτρου Δεινόπουλου. Επρεπε όμως να υπάρξει και εκείνος ο άνθρωπος ή φορέας που την ιδέα αυτή θα την ενύλωνε. Και βρέθηκαν, ο άνθρωπος μεν στο πρόσωπο της κα Λευκής Σαμαρά, ο δε φορέας στην Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας "Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος", της οποίας η κα Σαμαρά είναι πρόεδρος. Εδώ όμως ανυπάρχει και η βούληση των αξιότιμων μελών του συμβουλίου της Εταιρείας, δύο από τα οποία καίτοι συνέβαλαν στον τόμο με τις πολύ αξιό-

λογες δικές τους εργασίες. Αυτοί επέλεξαν και την ομάδα των λαμπρών ειδικών, οι οποίοι και συνέγραψαν τις μελέτες που μνημονεύσαμε. Όσο αξιόλογο και αν ήταν το έργο που ετοιμάστηκε δεν θα έβλεπε το φως της δημοσιότητας αν δεν ευρίσκετο ο χορηγός εκείνος, ο οποίος θα κάλυπτε και τη δαπάνη της εκτύπωσης σε ένα τυπογραφείο υψηλής ποιότητας, όπως είναι αυτό του κ. Αθανασίου Αλιντζή. Και ο χρηματοδότης βρέθηκε στα πρόσωπα τριών παιδιών της Νάουσας, του Χρήστου, Αντώνη και Δημήτρη Δούδου, αυτών που ακούραστα συνεχίζουν με πανελλήνια αναγνωρισμένη επιτυχία τη ναουσαϊκή βιομηχανική παράδοση και στην ποιότητα και στο ήθος. Γιοί του αλησμόνητου εκείνου, ωραίου ανθρώπου, του Κώστα Δούδου και της σεμνής και ενάρετης και αφοσιωμένης συζύγου και μητέρας, Σμαραγδής, το γένος Λυσιμάχου, έκριναν ότι είναι καθήκον τους να χρηματοδοτήσουν το έργο. Το συμβούλιο της Πολιτιστικής Εταιρείας τους το προσέφερε ευγενικά σαν αντιχάρισμα για τη δωρεά τους. Ετσι, έχουμε σήμερα εδώ ένα βιβλίο κόσμημα, που τιμά και τη Νάουσα αλλά και όλους αυτούς που το έκαναν πραγματικότητα. Νομίζω ότι δεν απομένει παρά να τους συγχαρούμε θερμότατα και να τους ευχαριστήσουμε από το βάθος της καρδιάς μας για την υπέροχη αυτή προσφορά.

Αντώνιος - Αιμίλιος Ταχιάος
Νάουσα 16/1/2000

Λευκή Σαμαρά και Σπύρος Σαμαράς

Βιογραφικό σημείωμα:

Αντώνιος - Αιμίλιος Ταχιάος

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1931. Σπούδασε θεολογία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και συνέχισε τις σπουδές του στο Παρίσι.

Παρακολούθησε στη Σχολή Ανωτέρων Σπουδών της Σορβόνης τα μαθήματα αρχαίων σλαβικών γλωσσών και φιλολογιών του καθηγητή Α. Βαγιάν, ενώ συγχρόνως στο Ρωσικό Ινστιτούτο Ορθοδόξου Θεολογίας εργάστηκε σε θέματα ιστορίας των σλαβικών εκκλησιών και ιδίως της ρωσικής υπό την καθοδήγηση του καθηγ. Α. Καρτασόφ, άλλοτε υπουργού θρησκευμάτων της επαναστατικής κυβέρνησης του Κερένσκι. Επίσης παρακολούθησε μαθήματα αρχαίας γεωργιανικής γλώσσας του καθηγ. Σ. Μερσιέ στη Σχολή Αρχαίων Ανατολικών Γλωσσών.

Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα κλήθηκε να εργαστεί ως επιστημονικό συνεργάτης του Ιδρύματος Μελετών - Χερσονήσου του Αίμου (ΙΜΧΑ), όπου ίδρυσε τη Σχολή Βαλκανικών και Ρωσικής Γλώσσας και έθεσε σε κυκλοφορία το "Δελτίο Σλαβικής Βιβλιογραφίας", το οποίο αποσκοπούσε στην ενημέρωση των Ελλήνων επιστημόνων επάνω στην επιστημονική δραστηριότητα των σλαβικών χωρών.

Το 1965 εκλέχτηκε υφηγητής στην έδρα της Ιστορίας των Σλαβικών Εκκλησιών της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ και στη συνέχεια έκτα-

Ο Ταχιάος στη Δήλο το 1993 με τους μεγάλους βυζοντινολόγους Ίγκορ Σεβέντσκο, Ρόμπερτ Μπράουνινγκ και Σερ Ντιμίτρι Ομπολένσκι. Ο Μπράουνινγκ ήταν ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα και ο Ομπολένσκι ήταν αυτός που δέχτηκε ότι ο Ταχιάος απέδειξε κατά αναμφισβήτητο τρόπο την Ελληνική καταγωγή του Κυριλίου και Μεθοδίου

κτος και τακτικός καθηγητής.

Το 1971 έθεσε σε κυκλοφορία τη διεθνή συνεργασία, ξενόγλωσση ελληνική σλαβονική επετηρίδα CyrilloMethodianum. Το 1965 ίδρυσε την Ελληνική Εταιρεία Σλαβικών Μελετών, που αποτελεί την ελληνική εθνική επιτροπή σλαβολόγων. Αυτή εκπροσωπεί την ελληνική σλαβολογική επιστήμη στα διεθνή σλαβολογικά συνέδρια και συναντήσεις.

Από το 1976 έως το 1990 διετέλεσε αντιπρόεδρος του ΔΣ της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της "Διεθνούς Ένωσης για τη Μελέτη των Σλαβικών Πολιτισμών" παρά τη ΟΥΝΕΣΚΟ, όπως επίσης και του "Διεθνούς Συμβουλίου Σπουδών Κεντρικής και Ανα-

λικής Ευρώπης”.

Ως υπότροφος του αμερικανικού ιδρύματος Ρούλμπραϊτ έδωσε διαλέξεις στα Πανεπιστήμια της Αριζόνας και Καλιφόρνιας (Λος Άντζε-
λς). Ως εταίρος του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ
εξεήγαγε επανειλημμένως έρευνες στο Κέντρο
Βυζαντινών Σπουδών Dumbarton Oaks της Ουά-
σινγκτον.

Το 1965 ήταν ο πρώτος Έλληνας που εγκαινία-
σε την ελληνοβουλγαρική μορφωτική σύμβαση.
Από το 1976 εκπροσωπεί την Ελλάδα στη Διεθνή
Επιτροπή Σλαβολόγων.

Υπήρξε οργανωτής διεθνών σλαβολογικών συ-
νεδρίων και συμποσίων. Έχει λάβει μέρος σε
ακρόαση σλαβολογικών και ιστορικών διεθνών
συνεδρίων και συναντήσεων. Έχει τιμηθεί με
απόφαση του Βουλγαρικού Κράτους, του Οί-
κουμενικού Πατριαρχείου, του Πατριαρχείου της
Ρωσίας, του Πατριαρχείου Ρουμανίας, της Ορ-
θοδόξης Εκκλησίας Τσεχοσλοβακίας και του
Πανεπιστημίου της Σόφιας. Το 1981 εξελέγη
απόδοτό μέλος της Σερβικής Ακαδημίας Επι-
στημών και Τεχνών και το 1987 της Βουλγαρικής
Ακαδημίας των Επιστημών. Έχει τιμηθεί με δι-
δακτορικά διπλώματα “τιμής ένεκεν” του Πανε-
πιστημίου της Σόφιας, του Ορθοδόξου Θεολογι-
κού Ινστιτούτου του Παρισιού και το Ορθοδόξου
Ινστιτούτου του Αγ. Βλαδιμήρου της Νέας Υόρ-
κης. Είναι μέλος της συντακτικής επιτροπής των
περιοδικών εκδόσεων “Επιθεώρηση Βυζαντι-
νών Σπουδών” του Πανεπιστημίου της Μπολό-
για και “Εργασίες του Τμήματος Αρχαίας Ρωσι-
κής Λογοτεχνίας” της Ρωσικής Ακαδημίας Επι-
στημών της Πετρούπολης. Είναι επίτιμο μέλος
της Ένωσης Φιλολόγων - Βουλγαρολόγων της
Βουλγαρίας. Το 1995 ανέλαβε τη διεύθυνση του
“Κέντρου Πολιτιστικών Μελετών Αγ. Κύριλλος
και Μεθόδιος”, που υποστηρίζεται οικονομικά
από την Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών
Εσθονίας, και στο οποίο, υπό την επο-
πτεία του, εκδόθηκε για πρώτη φορά, συνολικός
βιβλιογραφικός κατάλογος των σλαβικών χειρο-
γράφων του Αγίου Όρους.

Τον Μάρτιο 1999 εκλέχτηκε αντεπιτελλον
μέλος της Ακαδημίας Αθηνών στην προκηρυ-
χθείσα έδρα στην περιοχή Ελληνισμός και Σλα-
βικός Κόσμος της Τάξης Γραμμάτων και Καλών
Τεχνών.

Το συγγραφικό του έργο περιλαμβάνει πολλά
βιβλία, μελέτες και άρθρα. Το έργο αυτό κινείται
κυρίως γύρω από τις ελληνοσλαβικές εκκλησια-
στικές, φιλολογικές και πνευματικές σχέσεις. Ο
Ταχιάος εξαρχής φαίνεται ότι έβαλε ως στόχο να
ασχοληθεί με τις βυζαντινές επιδράσεις στην
πνευματική ζωή των Σλάβων. Εκτός από ένα
βιβλίο του που είναι αφιερωμένο στη ζωή και τη
δράση των Ελλήνων εκπολιτιστών των Σλάβων,
Κυρίλλου και Μεθοδίου, έχει γράψει και άλλα,
επιμέρους μελετήματα, που ασχολούνται συστη-
ματικότερα και ειδικότερα με πτυχές αυτής της
δράσης. Σ’ αυτά διατυπώνει δύο, εντελώς δικές
του, θεωρίες: α) ότι ο κύκλος του Κυρίλλου και
Μεθοδίου, ο οποίος θα πραγματοποιούσε το
σχέδιο εκπολιτισμού των Σλάβων, είχε οργανω-
θεί στη Μικρά Ασία, στον Ολυμπο της Βιθυνίας,
άποψη που βασίζει σε γλωσσολογικά και ιστο-
ρικά επιχειρήματα, και β) ότι ο Μεθόδιος σ’ αυτή
ακριβώς την περιοχή είχε διοριστεί ως βυζαντι-
νός αξιωματούχος από τον αυτοκράτορα και όχι
στην περιοχή του Στρυμόνα, όπως έχουν υποστη-
ρίξει Σλάβοι επιστήμονες.

Ένας άλλος κύκλος μελετών του Ταχιάου α-
σχολείται με τη διάδοση της βυζαντινής κίνησης
του Ησυχασμού στον κόσμο των Σλάβων. Σ’ αυτό
τον κύκλο των μελετών ανήκουν και τα βιβλία του
για τον μεγάλο Ουκρανό μυστικιστή του 18ου
αιώνα, Παΐσιο Βελιτσκόφσκυ, του οποίου την
ανέκδοτη Αυτοβιογραφία, όπως και την άγνω-
στη ελληνική αλληλογραφία, πρώτος εξέδωσε ο
Ταχιάος. Αγγλική μετάφραση αυτής της Αυτο-
βιογραφίας, με εισαγωγή του Ταχιάου, δημο-
σίευσε το Ινστιτούτο Ουκρανικών Μελετών του
Πανεπιστημίου Χάρβαρντ. Στο ενεργητικό του
Ταχιάου ανήκει και η δημοσίευση καταλόγου
σλαβικών χειρόγραφων της Μονής Παντελεήμο-
νος του Αγίου Όρους.

Αρχείο Μακεδονικού Αγώνα

Συνέχεια 12η

του Γεωργίου Τουσίου

Στις 5 Ιουλίου 1905 ο Καπετάν Ακρίτας απέστειλλε με τον Ναουσαίο οπλαρχηγό Κλείτο (Κώτσο Κουτσογιώργο) σημείωμα προς τον ρουμανόφωνο μεγαλοκεχαγιά Καραβίδα, το οποίου δείχνει ότι δύο μήνες μετά την έλευσή του στο Βέρμιο το ζήτημα της συνεργασίας του με τους βλάχους εξακολουθεί να τον απασχολεί σοβαρά.

Σχεδόν μέχρι το τέλος της παραμονής του ασχολείται με τους Βλάχους του Βερμίου. Οπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενες συνέχειες, άλλοτε τους επαινεί και άλλοτε τους ψέγει δριμύτατα. Πιθανόν η πολιτική και η συμπεριφορά του δεν ήταν η ενδεδειγμένη. Ίσως γι' αυτό υπάρχει η άποψη ότι ο ίδιος με την πολιτική του προκάλεσε το λεγόμενο ρουμανικό ζήτημα στο Βέρμιο. Άποψη η οποία χρειάζεται πολύ επεξεργασία και έρευνα για να γίνει αποδεκτή ή να απορριφθεί.

Εκτος από την συνεργασία και την συνδρομή που παρείχαν οι Βλάχοι στα Βουλγαρικά σώματα του Λούκας και του Μανάφη, τον εξόργιζε αφάνταστα και το γεγονός ότι οι Βλάχοι καλούσαν παπάδες και δασκάλους ρουναμίζοντες. Το γεγονός αυτό το θεωρεί πολύ σοβαρό και επικίνδυνο για τα ελληνικά συμφέροντα και δια του παραπάνω σημειώματος ζητάει την βοήθεια του ελληνίζοντος Βλάχου μεγαλοκεχαγιά Καραβίδα.

Η συνήθης μέθοδός του για να προσγειώ-

σει τους Βλάχους και να τους απομακρύνει από την ρουμανική προπαγάνδα ήταν άλλοτε απειλές, άλλοτε κολακείες και φιλοδώρηματα και άλλοτε υποσχέσεις υποτροφιών σε τέκνα ρουμανιζόντων κατόπιν υποδείξεω του Καραβίδα.

Οι απειλές του πολλές φορές είναι ακραίες. Τους ειδοποιεί ότι αν δεν μείνουν πιστοί στην θρησκεία των πατέρων τους, εννοείται και στην ελληνική παιδεία, ήταν αποφασισμένος να τιμωρήσει αυστηρά κάθε προδοτή του ελληνισμού με τον τρόπο που τιμωρούσε κατά το παρελθόν (δολοφονία).

Με ρουμάνους δασκάλους και παπάδες στα χωριά υπήρχε κίνδυνος να απογραφούν οι ρουμανόφωνοι ως ιδιαίτερη εθνότητα Βλάχ - Ρούμ, που θα μείωνε αριθμητικά το απογραφικό αποτέλεσμα ως προς τους πατριαρχικούς έναντι των εξαρχικών.

Δια να λάβει τελική απόφαση ως προς τη συμπεριφορά του απέναντι στους Βλάχους ανέμενε πρώτα την απάντηση που θα του έφερε ο Κλείτος (Κώτσο Κουτσογιώργος) από τον Καραβίδα.

Στην επιστολή από 15 Ιουλίου 1905 προς το Κέντρο Θεσσαλονίκης βλέπουμε σε ποια κατάσταση ήταν το σώμα μετά την επιχείρησή κατά της Μονής Μεσημερίου.

Κτά τα μέσα Ιουλίου ο Καπετάν Ακρίτας επιχείρησε με μερικούς οπλίτες του μια περιορισμένη κλίμακος περιοδεία στην πεδιάδα της Νάουσας.

Επισκέφθηκε πρώτα το Τσερνομορίνοβο (γ. Μαρίνα). Η προσωπική παρουσία του στο χωριό αυτό ήταν απαραίτητη. Οι κάτοικοι ήταν διηρημένοι στα δύο και ήταν ανάγκες να τους συμφιλιώσει. Επιπλέον δε χρειάστηκαν μερικούς εφέδρους, οι οποίοι θα παρέμειναν στο χωριό ένοπλοι προς φρούρηση του χωριού, αλλά εν ώρα ανάγκης και προς ενίσχυση του σώματος σε τοπικές επιχειρήσεις.

Η επίσκεψη στο εν λόγω χωριό απέβη αποτελεσματική! Οι δύο μερίδες συμφιλιώθηκαν αμέσως, διότι οι αφορμές της διένεξης ήταν ασήμαντες, και υποσχέθηκαν να κρατούν 2-3 εφέδρους οπλίτες σε επιφυλακή. Οι κάτοικοι δέχθηκαν με ενθουσιασμό τον Καπετάν Ακρίτα, ο οποίος διεπίστωσε από τον πατριωτισμό των και έγραψε προς το Κέντρο Θεσσαλονίκης: "Είναι άνδρες καλοί και με καρδιά".

Ακόμη δεν έχει λάβει την απάντηση του Βλάχου μεγαλοκεχαγιά Καραβίδα και το ζήτημα τον απασχολεί σοβαρά. Άφησε στο χωριό 5 δικούς του οπλίτες και τους ανέθεσε μαζί με τους εφέδρους του χωριού να παρακολουθούν τους ρουμανίζοντες και τους ρουμανοδασκάλους που διήρχονταν από το χωριό για τα Σέλια και εν ανάγκη να φυλάξουν τα εφόδια.

Δεν μπορούσε, όμως, να δράσει σε μεγαλύτερη ακτίνα. Ήταν αποφασισμένος να μεταβεί ο ίδιος στα Σέλια με το σώμα του για να τους διαφωτίσει είτε, να τους εκφοβίσει, αλλά δεν το επέτρεπαν οι περιστάσεις.

Δυστυχώς, μετά την άκρως εξαντλητική αλλά επιτυχή επίθεση, κατά της Μονής της Αγίας Τριάδος Μεσημερίου, δεν μπορούσε να διαθέσει άνδρες για μια τέτοια επιχείρηση. Υπέρ τους 15 οπλίτες ήταν ασθενείς και από αυτούς οι 7 νοσηλεύονταν στη Νάουσα.

Εκτός αυτού δεν τον βοηθούσαν οι περιστάσεις για να κινηθεί ευρύτερα. Είχε την πληροφορία ότι παρουσιάστηκε τουρκικός στρατός πάνω στο Βέρμιο και έπρεπε να

αποφύγει μια συμπλοκή μαζί του. Εκτός αυτού οι άνδρες του είχαν απόλυτη ανάγκη αναπαύσεως. Τόσο μεγάλη ήταν η κούραση των ανδρών του από την πολύωρη πορεία και μάλιστα νύκτα υπό βροχή μέχρι τη Μονή Μεσημερίου και την εσπευσμένη επιστροφή στο λημέρι τους στο Περισόρι, ώστε μερικοί άνδρες άρχισαν να ζητούν να επιστρέψουν στην Ελλάδα.

Η αλήθεια είναι ότι ο Καπετάν Ακρίτας απέπεμπε αμέσως όσους εξεδήλωσαν επιθυμία να επιστρέψουν στην Ελλάδα. Ήθελε να απαλλαγεί από ορισμένους που όπως αναφέρει ο ίδιος προς το Κέντρο Θεσσαλονίκης, εργάζονταν μόνο από φόβο ή από εντροπή. Ήταν της γνώμης ότι ήταν προτιμότερο να αποχωρήσουν, διότι εφοβείτο, ότι η απογοήτευση είναι κολλητική και θα παρήσχυαν και τους καλύτερους άνδρες.

Ήθελε να μείνει με ολιγότερους για να μπορεί να ελίσσεται το σώμα καθώς ήταν εγκλωβισμένο κατά την περίοδο αυτή από 150 τούρκους στρατιώτες και από διάσπαρτες μυστικές παγίδες ρουμανιζόντων.

Βέβαια με την αποχώρηση και την επιστροφή στην Ελλάδα οπλιτών του εξασθένισε η δύναμη του σώματος. Ήλπιζε ότι το κενό θα συμπλήρωνε με εντοπίους εφέδρους και γι' αυτό έδειξε μεγάλη δυσπιστία όταν τον πληροφόρησε ο Προκόπης (γιατρός Περιδικάρης) ότι έχει την πληροφορία ότι ο μεσάζων μεταξύ κυρβεργήσεως και Κομιτάτου συνταγματάρχης Νικολαΐδης και ο Ιων Δραγούμης θα του αποστείλουν ενίσχυση 15 ανδρών. Κατά τον Καπετάν Ακρίτα πιο αποτελεσματικός θα ήταν ο αγώνας αν στο σώμα υπερτερούσαν έφεδροι εγχώριοι.

Ενώ ο Καπετάν Ακρίτας για τους παραπάνω λόγους παρέμενε στο Περισόρι, στον Κάμπο της Νάουσας γίνεται μια επιχείρηση εν αγνοία του. Παρουσιάστηκε ένα σώμα ληστρικού χαρακτήρα οργανωμένο από Τούρκο αξιωματικό με την καθοδήγηση, όπως θα δούμε αργότερα των Ναουσαίων

τζορματζήδων υπό το όνομα "Αετός". Με το σώμα αυτό συνέπρατταν και 3-4 έφεδροι Ναουσαίοι καθώς και ο οπλαρχηγός του σώματος του Καπετάν Ακρίτα Ιωάννης Νατσόπουλος, ο γνωστός παλαιός λήστής από την Νέβεσκα Νάτσιος, που τώρα είχε προσκολληθεί στο σώμα του Καπετάν Ακρίτα.

Οι επιχειρήσεις του "Αετού" ευνοούσαν τον αγώνα του Καπετάν Ακρίτα. Διότι με αυτή την μικτή σύνθεση ενεργούσαν εναντίον των εξαρχικών του κάμπου και προκαλούσαν μεγάλο πανικό μεταξύ αυτών.

Η ομάδα του "Αετού" πρώτα μετέβη στο χωριό Επισκοπή. Συνέλαβαν τον ιερέα, ο οποίος ήταν ο φανατικότερος εξαρχικός του κάμπου και τον έδειραν μέχρι θανάτου. Η γυναίκα του, η οποία όρμησε να τον γλυτώσει, φονεύθηκε πάνω στη σύγχυση.

Εισήλθαν και στο χωριό Τσερμορίνοβο (Αγ. Μαρίνα) και έδειραν ανηλεώς τους Βουλγαρίζοντες. Οι επιδρομές αυτές ευνοούσαν την εγκατάσταση στα χωριά πρακτόρων του Καπετάν Ακρίτα για να προπαγανδίζουν την επιστροφή των στο Πατριαρχείο και την εγγραφή του ως πατριαρχικών κατά την απογραφή που διενεργούσαν τότε οι τουρκικές αρχές.

Είναι αλήθεια ότι τον πανικό που προκαλούσαν στα χωριά του κάμπου οι επιχειρήσεις του "Αετού" εισέπρατταν και επέβαιναν προς όφελος του Καπετάν Ακρίτα.

Παρόμοιες συμμορίες ζήτησαν από τον Καπετάν Ακρίτα να οργανώσουν και άλλοι οθωμανοί. Επιδίωξαν να τον συναντήσουν για τον σκοπό αυτό ο Τούρκος μπέης του Τεχόβου (Καρυδιά Εδέσσης) και κάποιος Τούρκος από την Έδεσσα.

Έτσι προέκυψε ζήτημα συμπράξεως του σώματος με τουρκικές συμμορίες την οποία επόμενο ήταν να απορρίψει ασυζητητή ο Καπετάν Ακρίτας.

Ο Καπετάν Ακρίτας δεν είχε ουδεμία προσωπική επαφή με τον "Αετό" αν και ο τελευταίος επιμόνως επιδίωκε μέσω εμπίστων

προσώπων να συναντηθεί μαζί του.

Καρπώθηκε μεν τον πανικό που προκάλεσαν στα χωριά του κάμπου, αλλά για τον Καπετάν Ακρίτα ήταν αδιανόητο να συμπράξει το σώμα μαζί του. Δέχθηκε μόνο να συνεργαστούν εμμέσως. Εγγραψε στο Κέντρο Θεσσαλονίκης να αποστείλουν στο "Αετό" τον Καπετάν Αργύρη, από την περιφέρεια Γεβγελή, ο οποίος άλλοτε κατά τη παρελθόν είχε συνεργασθεί με τουρκικά αποσπάσματα.

Για να μάθει τις εντυπώσεις των χωρικών αν αντελήφθηκαν δηλαδή την ενέργεια ως ελληνική, ή αν υποπεύοντο τους Τούρκους ζήτησε από τον συνεργάτη του του Κέντρου Ναούσης Φλώρο να επισκεφθεί το χωριό και να του ανακοινώσει τις εντυπώσεις του. Ανησυχούσε διότι αντιλαμβάνονταν, ότι θα ήταν μεγάλη η ζημιά από μια επιχειρησιακή σύμπραξη ληστρικού χαρακτήρα με τούρκικο αξιωματικό. Επιπλέον δε φοβείτο μήπως πίσω από αυτή την συνεργασία υποκρύπτετο δόλος.

*

Οι κινήσεις του σώματος ήταν πολύ δυσχερείς. Ήταν αδύνατο να ενεργεί και να κινείται ολόκληρο το σώμα, αφενός ένεκα της κοπώσεως των ανδρών, και αφετέρου για το λόγο ότι δεν υπήρχαν ασφαλή "γιατάκια" διότι συνεχώς περιπολούσε τουρκικός στρατός. Παρά την μεμψιμοιρία του, όμως για τους Ναουσαίους, την οποία εξέφρασε σε πολλές επιστολές του προς το Κέντρο Θεσσαλονίκης, σε αυτή την επιστολή του ομολογεί ότι οι Ναουσαίοι με όλη την φλυαρία των προσφέρουν υπηρεσία και ασφαλή άσυλο. Δηλαδή αναγνωρίζει ότι η Νάουσα ήταν η βάση των ενεργειών και των επιχειρήσεών του.

Εκτός της κοπώσεως υπήρχε φόβος κατάδιώξεως παρά του τουρκικού στρατού και η τυχόν καταστροφή θα επέφερε γενική αποθάρρυνση. Γι' αυτό αποφάσισε να εργασθεί με μικρά σώματα και ιδίως με σώματα εντο-

5/10/1905

A.

Γράφω Καρδινόν

Μανδάνω ότι παίζεις ὁ Ρουμανοῦς
ἤρχεται νὰ συνάγῃ μετὰς.

ὅτι ἰσχυρὰ δαμάζονται ἡ πασσαῖδες

Ρουμανοὺς.

Περιμένω ἀπὸ τοῦ πατριάρχου νὰ
ἔλθῃ ἐμπροσθέν ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τοῦ
πατρὸς σου καὶ μετὰς πηγὴς ὅτι με-
τὰς ἐξ ἐκείνου ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τοῦ
αὐτοῦ καὶ Ἐξουχάχους ἀπὸ αὐτῆς
τῆς ἐκείνου.

Περιμένω ἐπιτοχὴν μετὰ τοῦ ἁγίου καὶ Κίτου
Κυλλοχωρῶν δὲ καὶ γινώσκω τὸν ἴδιον
σου.

Καὶ ἔστω ἐν τῇ συνάξει σου ὅτι καὶ
περιπλοῦν πάντα πηγὴν, δὲ ἐμπροσθέν δὲ
αὐτοῦ πάντα προδοίαν τοῦ Ἐξουχάχους
ἐν ἰσχυρῇ δὲ τῇ τῇ καὶ ἁγίᾳ
ἁγίᾳ.

Θεὸς παρακαλῶ νὰ ποῖ θελήσει.

Μερικὴ καὶ παιδιὰ καὶ ὁμοίως...
δεδόται ἐν τῇ ἐκείνῃ μετὰ ἁγίου καὶ ἁγίου
πατρίᾳ καὶ. Μετὰ αὐτὴν καὶ ἁγίαν ἁγίαν
ἁγίαν σου.

Μέρος τῆς ἐπιστολῆς τῆς 5/10/1905

πίων, με το δικό του σώμα βέβαια πάνω στο Βέρμιο σαν σκεπή. Επίσης όπως αναφέρει στο Κέντρο Θεσσαλονίκης, ήταν απαραίτητοι και οι ερασιτέχνες Αλβανοί Γκέγκηδες, οι οποίοι προσφέρονταν... δια κάθε είδους υπηρεσία, εννοείται επί πληρωμή.

Οι Αλβανοί Γκέγκηδες επιστρατεύοντο από τον Βλαδοβίτη Χρ. Μπούα με τον οποίον ήταν φίλοι και είχαν συνεργασθεί προηγουμένως και με τα μικρά σώματα του Μανώλη Κουτσιόγαρη και του Γιοβάνη, τα οποία έδρασαν στο Βέρμιο σε τοπική ακτίνα πριν την άφιξη του Καπετάν Ακρίτα.

*

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Καπετάν Ακρίτας βρισκόταν εν αναμονή της επιστροφής του Κλείτου (Κώτσο Κουτσόγιωργου) του οποίου είχε στείλει προς συνάντηση και συνενόηση με τον Καραβίδα.

Τα αποτελέσματα αυτής της συναντήσεως με τον σημαντικότερο ρουμανόφωνο των Σελίων ήταν ευχάριστα ο επίσης ισχυρός μεγαλοκεχαγιάς του Βερμίου Τάσος Σαμοράς συγκέντρωσε και τους άλλους κεχαγιάδες οι οποίοι έδωσαν μύριες υποσχέσεις και όρκους πίστεως.

Τις πρώτες ημέρες της αφίξεως του Καπετάν Ακρίτα στο Βέρμιο προσήλθε στο σώμα του και ο παλαιός οπλαρχηγός από την Σλήμνιτσα της Καστοριάς Γιοβάνης Βλ. Αν και προχωρημένης ηλικίας, ο Γιοβάνης προσέφερε πολλές υπηρεσίες δρώντας με ένα μικρό σώμα 18 ανδρών στην περιοχή του Βερμίου- Βοδενών, οι οποίες δεν έχουν μελετηθεί και δεν έχουν εκτιμηθεί δεόντως από τους ιστορικούς του Μακεδονικού Αγώνα.

Η προχωρημένη ηλικία του και οι κακουχίες πάνω στα βουνά τον είχαν καταβάλει πολύ και είχε απόλυτη ανάγκη περιθάλψεως. Γι' αυτό ο Καπετάν Ακρίτας του έδωσε άδεια και παρακάλεσε το Κέντρο να μεριμνήσει δια την είσοδό του σε κανένα νοσοκο-

μείο της Θεσσαλονίκης ή των Αθηνών. Έτα-
τερμάτισε την πατριωτική του δράση σε προ-
χωρημένη ηλικία ο Καπετάν Γιοβάνης ο ο-
ποίος αρκετά χρόνια υπήρξε ο προστάτης
των χωριών του Βερμίου και των Βοδενών
από τα βουλγαρικά σώματα.

*

Μετά την επιχείρηση του Μεσημεριού και της Επισκοπής η επίδραση του Καπετάν Ακρίτα ήταν μεγάλη. Προπαντός μεταξύ των Βλάχων οι οποίοι το πληροφορήθηκαν αμέσως. Έλαβε, όμως, πρόνοια και για την σταθεροποίηση της επίδρασής του. Οι σκέψεις του και οι δαπάνες που διέθετε δεν αφορούσαν μόνο την διατήρηση του σώματος και τις κινήσεις του. Εζήτησε αύξηση των δαπανών. Ήταν της γνώμης ότι άνευ δελεασμού των Βλάχων δια χρημάτων, ακόμη και κεχαγιάδων, ρουμανοδιδασκάλων και παπάδων, δεν θα τους προσέλκυε εύκολα. Διότι οι ίδιοι δήλωναν ότι υποστηρίζουν τους Ρουμάνους διότι αλλιώς δεν θα τρώγανε ψωμί.

Στην ίδια επιστολή ο Καπετάν Ακρίτας ομολογεί προς το Κέντρο της Θεσσαλονίκης ότι δεν θα μπορούσε να κάμει μεγάλα πράγματα ανευ της εξαγοράς ερασιτεχνών Γκέγκιδων δι' ορισμένες περιπτώσεις. Διότι εκτός της Ναούσης, στην ύπαιθρο χώρα δεν διέθετε πουθενά ισχυρές βάσεις και εκεί όπου έπρεπε να υπάρχουν δεν υπήρχε φανατισμός.

Οι ξένοι ως επί το πλείστον οπλίτες, όσο καλοί και αν ήταν, δεν άντεχαν σε παρατεταμένη και επίμονη εργασία χωρίς την συμμετοχή των εντοπίων. Οι οπλίτες του ευρίσκοντο, κατά την δική του έκφραση σε ένα κυκεώνα και πολύ ολίγοι μπορούσαν να αντέξουν σωματικά και ηθικά δι' αυτό ήταν αναγκαίο η δημιουργία ισχυρών βάσεων στα χωριά από εντοπίους.

Η πρωτοουνία στο Κιλκίς

του Γεωργίου Τουσίμη

Για να διαπραγματευθούμε το θέμα "Η πρωτοουνία του Κιλκίς" δηλαδή τα πρώτα βήματα της Ουνίας στο Κιλκίς, πρέπει πρώτα απ' όλα να γνωρίσουμε το οικονομικό και μορφωτικό υπόβαθρο της κωμοπόλεως κατά την εποχή εκείνη. Κατά τα μέσα του 19ου αιώνα το Κιλκίς γνώρισε οικονομική άνθηση χάρις στις τοπικές βιοτεχνίες και στο εμπόριο σιτηρών, δερμάτων, σιγαμέλαιου και βαμβακερών που μεταπουλούσαν επώνυμοι έμποροι Κιλκισιώτες στις αγορές της Β.Α. Μακεδονίας.

Φυσική συνέπεια της οικονομικής ήταν και η εκπαιδευτική και κοινωνική άνοδος. Οι εμπορεύσιμοι Κιλκισιώτες στη Β.Α. Μακεδονία ήρχοντο σε επαφή και συνήπταν γνωριμίες με δασκάλους ελληνοιστές, δασκάλους δηλαδή με κλασική ελληνική μόρφωση και παιδεία, τους οποίους μετακαλούσαν ως δασκάλους στην γενέτειρά τους.

Ιστορικά είναι αποδεδειγμένο ότι κατά την πρώτη δεκαετία του περασμένου 19ου αιώνα υπήρχαν στο Κιλκίς δάσκαλοι που δίδασκαν κατ' ερμηνείαν επί πληρωμή ελληνική γραφή και ανάγνωση. Σύμφωνα με τις ίδιες πηγές, η ελληνική μόρφωση άρχισε να γενικεύεται από το 1825 με την λειτουργία σχολείου βελτιωμένου τύπου με την φροντίδα της κοινότητας η οποία μεριμνούσε για την ανεύρεση και τον διορισμό διδασκάλων.

Οι δάσκαλοι, λοιπόν, του Κιλκίς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είχαν πάντοτε κλασική ελληνική μόρφωση, την οποία μεταλαμπάδευαν στην Πολυανή. Διασώζονται και ονόματα ελληνικών διδασκάλων της δεκαετίας του 1840. Ο ελληνιστής Γρηγόριος και ο ελληνιστής Χατζημακάριος. Με αυτό το δεδομένο η κοινότητα πρώιμα ακόμη, το 1840, ανήγειρε νέο σχολικό οίκημα, το οποίο ανταπεκρίνετο στις αυξημένες ανάγκες.

Είναι απολύτως εξακριβωμένο ότι μέχρι το 1858 που εμφανίστηκε η Ουνία, το σχολείο του Κιλκίς ήταν αποκλειστικά ελληνικό και σε χέρια ελληνιστών διδασκάλων. Το ίδιο συνέβαινε και

με τις δυο εκκλησίες της κωμοπόλεως, Αγιο Γεώργιο και Παναγίας στις οποίες λειτουργούσαν 6 πατριαρχικοί ιερείς.

Κατά το 1858 οι εμπορεύσιμοι Κιλκισιώτες στην Β.Α. Μακεδονία εξέλεξαν για διδασκάλους της πατρίδας των των καταγόμενο από την Στρούγκα της περιοχής Πελαγονείας περίφημο ελληνιστή διδάσκαλο Δ. Μιλαντινώφ, απόφοιτο της Ζωσιμαίας Σχολής των Ιωαννίνων και τον Ξενοφώντα Ζινζίνωφ, επίσης από την Στρούγκα, απόφοιτο Γυμνασίου Αθηνών.

Δυστυχώς όμως η εκλογή των Μιλαντινώφ και Ζινζίνωφ ήταν πολύ ατυχής. Διότι, εν τω μεταξύ, και οι δύο πρώην ελληνιστές διδάσκαλοι από την Στρούγκα, είχαν εξαγορασθεί από την Ρωσική, Πανσλαβιστική εταιρεία και μυστικά είχαν καταστεί ενεργά όργανά της.

Εδίδασκαν μεν στην Σχολή του Κιλκίς την ελληνική γλώσσα, αλλά δεν έχαναν ευκαιρία να επεξηγούν τα μαθήματα στην σλαβική τοπική διάλεκτο ως πιο κατανοητή, αν και οι ίδιοι δεν

εγνώριζαν την γραφή και την ανάγνωση της Βουλγαρικής.

Με αυτό τον τρόπο προδιέθатаν τους μαθητές υπέρ της χρήσης και εισαγωγής στο σχολείο και την εκκλησία της Βουλγαρικής γλώσσας ως πιο κατανοητής και εύκολης δια την μόρφωσή των.

Ετσι, δημιουργήθηκε μεταξύ των κατοίκων ένα ρεύμα, που σε πρώτη φάση, ευνοούσε την εισαγωγή της σλαβικής γλώσσας στο σχολείο και την εκκλησία, χωρίς να αποσχισθούν από το Πατριαρχείο.

Αυτό δεν διέφυγε την προσοχή του επισκόπου. Κατήγγειλε τον Μιλαντίνωφ στις τουρκικές αρχές ως ταραχοποιό, και προσωρινά οι τουρκικές αρχές τον απεμάκρυναν από το Κιλκίς.

Μετά τον Μιλαντίνωφ εγκαταστάθηκε στο Κιλκίς νέος ελληνιστής διδάσκαλος, ο Ανδρόνικος Ιωσήφ. Αλλά ατυχώς ο δάσκαλος αυτός ήταν μαθητής του Μιλαντίνωφ και ακολούθησε τα βήματά του.

Κατά τα έτη 1857-1858 ο Μιλαντίνωφ διορίστηκε δια δευτέρα φορά στο Κιλκίς με την συγκατάθεση του επισκόπουβ Μελετίου.

Ο Μελέτιος καταρχάς θεώρησε ανάξια προσοχής τα δρώμενα στο Κιλκίς μετά την δευτέρα έλευση του Μιλαντίνωφ. Διότι ο τελευταίος κατώρθωσε να τον πείσει ότι αυτό δεν αντίκειται στην πρακτική του Πατριαρχείου, εφόσον η σλαβωνική γλώσσα διδάσκονταν και στην Σχολή της Χάλκης.

"Αδελφέ μου, απήντησε ο Μελέτιος, ποιός τους εμποδίζει. Ας διδάσκονται και βουλγαρικά και γαλλικά και αν θέλουν και την γλώσσα του διαβόλου. Μόνο να με αφήσουν ήσυχο".

Ετσι, με την ευλογία θα μπορούσαμε να πούμε του επισκόπου, ο Μιλαντίνωφ εξακολούθησε απρόσκοπτα να κατεργάζεται τον εκβουλγαρισμό του σχολείου και της εκκλησίας.

Παράλληλα για να εκβουλγαρίσει και την εκκλησία προσεκάλεσε από την Μονή Ζωγράφου

του Αγ. Όρους τον μοναχό Κλήμη για να τελεί, απουσιάζοντας ως γνωστόν του επισκόπου στην Δοϊράνη, την Θεία Λειτουργία στην σλαβωνική, δεδομένου ότι οι έξι ιερείς της κωμόπολεως αγνοούσαν την σλαβική γραφή.

Το κυριότερο δε είναι ότι φιλοξένησε δύο επιφανή μέλη της Πανσλαβικής Εταιρείας, τον Ρατσίνσκι και Γιουζάκωφ με τους οποίους επί ένα μήνα περιόδευσε στην Πολυανή και τελικά απέστειλε με την υποστήριξη αυτών 3 νέους στη Ρωσία για σπουδές ως υποτρόφους της Πανσλαβικής Εταιρείας.

Ετσι προλειάνθηκε το έδαφος για την ανάπτυξη της βουλγαρικής προπαγάνδας, η οποία στην πορεία της φόρεσε το προσωπείο της Ουνίας.

Αξιοσημείωτη επί του προκειμένου είναι η ολιγωρία του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Νεόφυτου. Οι κάτοικοι της Πολυανής ήταν δυσαρεστημένοι και είχαν εξεγερθεί εναντίον του επισκόπου Μελετίου και επί 11 χρόνια αγωνίζοντο να τον αντικαταστήσουν.

Τρεις φορές αντιπροσωπεία του Κιλκίς επισκέφθηκε τον Νεόφυτο και επέβαλε αναφορά εναντίον του Μελετίου χωρίς να εισακουσθεί.

Επειδή ούτε το Πατριαρχείο, ούτε ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ήταν διατεθειμένοι να ικανοποιήσουν τα αιτήματα των και να επιτρέψουν τον εκβουλγαρισμό της επαρχίας, η κατάσταση οξύνθηκε στο έπακρον.

Απλώς δια εκτόνωση της καταστάσεως ο Νεόφυτος μετέθεσε τον Μελέτιο και τον αντικατέστησε με τον επίσκοπο Πλαταμώνος Ιάκωβο, στον οποίο παραχώρησε την επισκοπή αντί 300.000 γρόσια, ή κατά τους Λαζαριστές 2.000 πιάστρα.

Το γεγονός αυτό δυσαρέστησε και εξήγειρε ακόμη περισσότερο τους κατοίκους, οι οποίοι επιμόνως ζητούσαν σλαβόφωνο επίσκοπο, χωρίς αυτό να σημαίνει απόσχιση από το Πατριαρχείο.

Ο Μιλαντίνωφ προκειμένου να πετύχει τον εκβουλαρισμό της επισκοπής Πολυανής κρατούσε και ένα κρυφό χαρτί.

Στην πατρίδα του είχε στενές σχέσεις με την αποστολή των Λαζαριστών στην Βιτώλια και τον προϊστάμενο της αποστολής Lervacs.

Για να εκφοβίσει το Πατριαρχείο και την Ρωσική Πρεσβεία έπαιξε το χαρτί της Ουνίας. Προέτρεψε τους κατοίκους να ζητήσουν την προστασία των καθολικών μισιονάριων, χωρίς βέβαια δογματικές παραχωρήσεις, παρά μόνο με ονομαστική εξάρτηση από τον Πάπα.

Ακριβώς αυτή την ευνοϊκή στιγμή εκμεταλλεύθηκαν οι καθολικοί μισιονάριοι του τάγματος των Λαζαριστών και έδωσαν νέα τροπή στην υπόθεση.

Οι Λαζαριστές καιροφυλακτούσαν δια τοιούτου είδους ευνοϊκές περιστάσεις δηλαδή διενέξεις μεταξύ κοινότητας και μητροπολίτη, για να απεύσουν να προσφέρουν τα δολώματά τους. Ανεξάρτητη από το Πατριαρχείο εκκλησία αναγνωρίζουσα ως κεφαλή της χριστιανωσύνης τον Πάπα, χρήση της σλαβικής γλώσσας στην εκκλησία και στο σχολείο και δήθεν προστασία από τα καθολικά προξενεία της Θεσσαλονίκης ήταν τα δολώματα, τα οποία προσέφερε ο προϊστάμενος των Λαζαριστών στην Θεσ/νίκη Tuigroque, όταν η αντιπροσωπεία να υποδείξει τον Μιλαντίνωφ μετά την άρνηση του Μητροπολίτη, απευθύνθηκε στους Λαζαριστές. Μετά την συνομιλία με τον Tuigroque η οποία έγινε αρχές Ιουλίου 1859, επακολούθησε συνέλευση των κατοίκων κατα την οποία αποφάσισαν να προχωρήσουν στην Ουνία. Εννοείται βέβαια ότι τα νήματα κινούσε ο Μιλαντίνωφ.

Αμέσως μετά 20 ημέρες παρέδωσαν στους Λαζαριστές, δια να την μεταβιβάσουν στον Πάπα Πιο ΙΧ αναφορά υπογεγραμμένη από 84 κατοίκους μεταξύ των οποίων 4 ιερείς, στην οποία εξέφραζαν και ανεκοίνωναν την επιθυμία να συνενωθούν με την καθολική εκκλησία και να αναγνωρίσουν ως πνευματική κεφαλή τον

Πάπα, υπό τον όρο ότι η σλαβική γλώσσα θα εισαχθεί στην εκκλησία και στο σχολείο και θα τύχουν της προστασίας του Γαλλικού προξενείου της Θεσσαλονίκης. Βασική προϋπόθεση της προσχωρήσεώς των στην ουνία ήταν ότι θα διατηρούσαν στο ακέραιο το πατροπαράδοτο λειτουργικό τυπικό, την ορθόδοξη κατήχηση και τις πατροπαράδοτες δογματικές και λειτουργικές παραδόσεις.

Υστερα από το γεγονός αυτό, ο Tuigroque μετέβη στο Κιλκίς για να βεβαιωθεί επιτόπου για την ειλικρίνεια και την σοβαρότητα της επιθυμίας των κατοίκων.

Ενθουσιασμένος επέστρεψε στην Θεσσαλονίκη και αμέσως ανεχώρησε για την Κων/πολη για να ενημερώσει και να λάβει οδηγίες από τον Προϊστάμενο του Λαζαριστή και από τον Γάλλο Πρέσβη. Αμέσως κινήθηκε ο μηχανισμός των Λαζαριστών. Ευσπεσμένος επισκέπτεται το Κιλκίς ένας άλλος διακεκριμένος μισιονάριος Λαζαριστής, ο ηγούμενος της Μονής των Λαζαριστών στην Κωνσταντινούπολη Ευγένιος Boie συνοδευόμενος από τον μισιονάριο ιερέα της Θεσσαλονίκης Chaude

Η απροσδόκητη αυτή τροπή του ζητήματος καταθορύβησε το πατριαρχείο και την Ρωσική Πρεσβεία. Αμέσως από συμφώνου ανέθεσαν στον Βουλγαρικής καταγωγής επίσκοπο Μακαριουπόλεως Ιλαρίωνα να μεταβεί ως πατριαρχικός έξαρχος στο Κιλκίς και εφοδιασμένος με πατριαρχικά έγγραφα να αποτρέψει τους κατοίκους από την μελετώμενη προσχώρηση.

Ο επίσκοπος Ιλαρίων ήταν από τους πλέον δεδηλωμένους θιασώτες της εισαγωγής της σλαβικής γλώσσας στους ναούς, παραμένων, εννοείται υπό την δικαιοδοσία του πατριαρχείου.

Ο Ιλαρίων συνήντησε δυσκολίες στο Κιλκίς, διότι εν τω μεταξύ είχε προλειανθεί καλώς το έδαφος υπέρ της Ουνίας.

Οι δύο αντιπροσωπείες εισήλθαν σχεδόν ταυτόχρονα στο Κιλκίς. Συναντήθηκαν μάλιστα σε

μια βρύση έξω από την πόλη, χαιρετήθηκαν ψυχρά και κατευθύνθηκαν η μεν καθολική υπό του Βοτα προς το σχολικό οίκημα, η δε πατριαρχική υπό τον Ιλαρίων προς το κοινοτικό κατάστημα.

Κατά τις πρώτες ημέρες το προβάδισμα είχε ο Βοτε, κηρύττων δημοσίως και επιδεικτικά, έμεινε τρεις εβδομάδες στο Κιλκίς. Πανηγυρικά ανακοίνωσε ότι ο Πάπας Πίος ΙΧ δέχθηκε την αναφορά τους και ότι δύναται υπό την προστασία της καθολικής εκκλησίας και του Γαλλικού Προξενείου στη Θεσσαλονίκη να τελούν την θεία λειτουργία στην μητρική τους γλώσσα και το πατροπαράδοτο ανατολικό ρυθμό.

Ο Βοτε επιστρέφοντας στην Θεσ/νίκη συνέστησε τον Τυττοque να μεταβεί εκ νέου στο Κιλκίς με δύο αδελφές του ελέους και με κηρυκτικό και προπαντός φιλανθρωπικό έργο εκ μέρους των ΑΦών του ελέους να σταθεροποιήσει την Ουνική εκκλησία.

Ο Ιλαρίων δεν ήλθε εις ουδεμία επαφή με τους Λαζαριστές, ενόσω αυτοί βρισκόταν στο Κιλκίς. Ενεργούσε από τα παρασκήνια, συνεργαζόμενος με τον κυριότερο κοινοτικό εκπρόσωπο, τον μεγαλέμπορο Νάκο Στανίσεφ, αναμένοντας την ώρα της αναχωρήσεως των καθολικών μισιοναρίων. Τότε παρουσίασε, δύο επιστολές του Πατριαρχείου. Μια προς τον πιστό λαό και μια οπρος τους προκρίτους, με τις οποίες ο πατριάρχης υπόσχετο συγχώρεση για το παράπτωμά τους. Διεξήγαγε μέσα στην εκκλησία μακρύ διάλογο με τους προκρίτους και κυρίως με τον Νάκο Στανίσεφ ο οποίος χρησιμοποίησε σκληρή γλώσσα κατά της αδιαφορίας και της ολιγωρίας του Πατριαρχείου. Κέρδισε όμως, όλους με το μέρος του, όταν τους ανακοίνωσε ότι το Πατριαρχείο δέχεται να διορίσει στην επαρχία των σλαβόφωνο επίσκοπο.

Οι κάτοικοι ανεκάλεσαν την αναφορά τους προς τον Πάπα και ζήτησαν ως επίσκοπο τον σλαβόφωνο Αρχιεπίσκοπο Παρθένιο Ζωγραφίτη, ο οποίος έχαιρε μεγάλης φήμης. Πράγματι τον Οκτώβριο του 1859 το Πατριαρχείο εξέλεξε το πρόσωπο που επιθυμούσαν. Τον Αρχιεπίσκοπο

τη Παρθένιο.

Η εκλογή του Παρθενίου επέφερε σκληρό πλήγμα στο ουνιτικό φαινόμενο του Κιλκίς. Ήταν μια νίκη του Πατριαρχείου με μια μικρή υποχώρηση. Ανεκάλεσαν την αναφορά προς τον Πάπα και επανήλθαν στην δικαιοδοσία του πατριαρχείου διότι ήδη είχαν πετύχει τον πρώτο σκοπό του κινήματος των, την εκλογή επισκόπου που να ομιλεί την σλαβική.

Παρά την αποτυχία τους οι Λαζαριστές συνέχισαν να έρχονται σε επαφή με την επαρχία Πολυανής.

Είχαν παραμείνει μερικές άλλοτε αυξανόμενες και άλλοτε μειούμενες εστίες Ουνιτών, τις οποίες η καθολική προπαγάνδα ενίσχυε διότι τις θεωρούσε μελλοντικά εφελήρια.

Για το λόγο αυτό ο Τυττοque επέστρεψε στο Κιλκίς με τις δύο Αδελφές του Ελέους, σκοπεύοντας να συστήσει νέα αποστολή δια της φιλανθρωπίας και να ανασυστήσει την ουνία. Οι καθολικοί άρχισαν να τρέφουν εκ νέου ελπίδες ανασυστάσεως της ουνίας, διότι οι κάτοικοι ήταν δυσανεκτικοί στο έπακρον από την σκαιώδη συμπεριφορά του επισκόπου του Παρθενίου, αν και τον εξέλεξαν οι ίδιοι, και ζητούσαν την αντικατάστασή του.

Πράγματι το Πατριαρχείο μετέθεσε τον Παρθένιο το 1867 και τον ανύψωσε από επίσκοπο σε Μητροπολίτη. Πλήν όμως επανατοποθέτησε τον ανεπιθύμητο πρώην επίσκοπο Μελέτιο, πράγμα που ενεθάρρυνε τους Λαζαριστές.

Αυτό συνετέλεσε στην δεύτερη εμφάνιση της Ουνίας η οποία ήταν πιο καθοριστική από την πρώτη. Διότι διευθύνετο από τον διακεκριμένο ιεραπόστολο Ηγούμενο των Λαζαριστών της Θεσ/νίκης Αύγουστο Bonetti, έχοντας ως όργανο την προπαγάνδα του τον επίσκοπο Νείλο.

*

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ ΠΟΝΤΟΥ

ΕΝΟΡΙΑ ΑΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΤΥΡΩΝΟΣ

του Γιάννη Καρατσιώλη

Α. Εισαγωγή

Στη Νάουσα της Ημαθίας εγκαταστάθηκαν μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923 περίπου 100 οικογένειες από την Αργυρούπολη του Πόντου και αποτέλεσαν το πυρήνα του προσφυγικού ελληνισμού της πόλεως. Η Αργυρούπολη ευρισκόμενη 120 χιλ. νότια της Τραπεζούτσας ήταν πρωτεύουσα της επαρχίας Χαλδίας και έδρα της Μητροπόλεως Χαλδίας και Χαιριάνων. Η πόλη ήταν φημισμένη για τα μεταλλεία αργύρου και όλη η επαρχία ήταν από το σουλτάνο ανακηρυγμένη προνομιούχος (μπεϊλίκ) και οι κάτοικοί της μπεϊλικτσήδες.

Η πόλη είχε ανθηρή οικονομία (βιοτεχνία, μεταλλουργία, εμπόριο) και το έτος 1750 είχε 60.000 κατοίκους. Από τα μέσα του 19ου αιώνα με την πτώση της τιμής του αργύρου η λειτουργία των μεταλλείων έγινε ασύμφορη και άρχισε ο πληθυσμός της να μειώνεται. Ήδη από την περίοδο της ακμής της είχε περικαλλείς ναούς και εκπαιδευτικά ιδρύματα (Φροντιστήριο, Μητροπολιτικό Μέγαρο, Γυμναστήρια κ.ά.). Παρά την οικονομική της κρίση η πνευματική και πολιτιστική της ζωή ήταν από τις σπουδαιότερες του Πόντου.

Β. Η εκκλησιαστική κατάσταση στην πόλη

Η δικαιοδοσία της Μητροπόλεως Χαλδίας περιλάμβανε από το 1913 και την Κερασούντα και είχε δεύτερη μητροπολιτική έδρα στην Πουσαντζάκη. Στην Αργυρούπολη ήταν μητροπολιτι-

κός ναός ο Αγ. Γεώργιος με την ενορία του (Κοτσαρήμ), άλλες ενορίες ήταν του Αγ. Ιωάννη, Αγ. Γεωργίου (Γιαγλή - δερέ), της Παναγίας και του Τιμίου Σταυρού καθώς και του Αγ. Θεοδώρου του Τύρωνος.

Μεγάλη εκκλησιαστική προσωπικότητα στη Χαλδία υπήρξε ο Μητροπολίτης Γερβάσιος Σουμελίδης (1864 - 1905), του οποίου προτομή υπάρχει στο χώρο της βιβλιοθήκης της Ευξείνου λέσχης Ναούσης, ο δε δήμος Ναούσης έδωσε το όνομά του σε κεντρική οδό του συνοικισμού των Αργυρουπολιτών τιμώντας τον σεπτό ιεράρχη και τους εκλεκτούς Πόντιους της πόλης.

Γ. Ο ναός του Αγ. Θεοδώρου

Από χειρόγραφο κώδικα του ναού, που διέσωσε ο εκ μητρός παππούς μου Ιωάννης Κανονίδης, δάσκαλος στην Αργυρούπολη, (οι πρόσφυγες ως γνωστόν μετέφεραν μόνο εικόνες και βιβλία και κανένα περιουσιακό στοιχείο), μαθαίνουμε ότι αυτός ο ναός ήταν πριν το 1702 μικρή σπηλιά και δεν χωρούσε τους ορθοδόξους χριστιανούς. Έτσι ο κύριος Βασίλειος πρωτομάστορας των ματεντζήδων (ματεντζήδες ήταν οι αρχιμεταλλουργοί και ήταν πάντοτε Έλληνες με έδρα την Αργυρούπολη), επανέκτισε και ανακαίνισε τον ναό, αφού έκοψε τη σπηλιά και άνοιξε θεμέλια και στο κάτω μέρος έγινε ο ναός του Αγ. Θεοδώρου του Τύρωνος και στον γυναικωνίτη (επάνω μέρος) ο ναός του Αγ. Χαραλάμπους.

Η ριζική αυτή ανακαίνιση του ναού έγινε όταν ¹⁷²⁴ Αρχιεπίσκοπος Χαλδίας και Χερσιανών ο Φιλόθεος Καστηλήτης το 1702. Ετσι από τον κώδικα αυτό μαθαίνουμε, ότι τουλάχιστον από το 1702 η Αργυρούπολη ήταν έδρα Αρχιεπισκοπής στα όρια της Μητροπόλεως Τραπεζούντας, ενώ μέχρι σήμερα πιστεύτο, ότι τούτο έγινε (η προαγωγή από Επισκοπή με Αρχιεπισκοπή) επί αρχιερατείας (στην Τραπεζούντα) του Σιλβέστρου μετά το 1724. Σημειώνεται ότι Μητρόπολη έγινε η Χαλδία το 1767 επί αρχιερέως Διονυσίου Τζίτιανού στην Αργυρούπολη.

Στη συνέχεια των ιστορικών αναγραφών του κώδικα, στις 25 Μαΐου 1705 έγιναν μεγαλοπρεπή τα εγκαίνια του Αγ. Θεοδώρου, όπου εκτός από τον Φιλόθεο παρέστησαν ο Σελευκείας και ο πρώην Χαλδίας Γρηγόριος μεταξύ όλων των ιερέων, ιεροδιακόνων και όλων των Αργυρουπολιτών. Την 1/7/1717 ο Τραπεζούντος Παΐσιος με πατριαρχικό γράμμα εξορίζει τον Χαλδίας Θεόφιλο στο χωριό Περτέκη και εκεί απέθανε στις 29/7/1717.

Αρχιεπίσκοπος έγινε στη συνέχεια ο Ιγνάτιος Φυτιανός, ο οποίος στις 12/9/1717 εμπλούτισε με όλα τα αναγκαία βιβλία τον ναό του Αγ. Θεοδώρου και το 1723 "ανιστορήθησαν το ιερό τέμπλο, ο σεβάσμιος θρόνος και ο θείος άμβωνας", όπως χαρακτηριστικά αναγράφεται, με δαπάνη των ορθοδόξων χριστιανών της ενορίας, όταν ήταν οικονόμος ιερέας ο Γρηγόριος. Μετά τον ανακαίνισμό, πλήθος αφιερωμάτων παρατίθενται, με την αξία ενός εκάστου, ως προσφορές των ενοριτών. Ο Ιγνάτιος Φυτιανός πέθανε στις 17/4/1733. Αυτός ίδρυσε το περίφημο φροντιστήριο της Αργυρούπολης, το δεύτερο σε σημασία εκπαιδευτικό ίδρυμα στον Πόντο, μετά το φροντιστήριο της Τραπεζούντας.

Δ. Η σημασία των αφιερωμάτων των ναών της Αργυρούπολης

Από τους εκκλησιαστικούς κώδικες των ναών της Αργυρούπολης μαθαίνουμε για το πλήθος των αφιερωμάτων από ασήμι και χρυσάφι που εστόλιζαν το εσωτερικό τους, δεδομένης της υ-

πάρξεως πολλών μεταλλείων αργύρου στην ευρύτερη περιοχή της Χαλδίας. Ετσι όταν εξαντλήθηκαν τα κοιτάσματα και έγινε ασύμφορη η εκμετάλλευσή τους και άρχισε ο πολυπληθής ελληνικός πληθυσμός της περιοχής να μετακινείται προς τον Καύκασο και αλλού αναζητώντας άλλες μεταλλοφόρες περιοχές, ο μεγάλος διδάσκαλος Γεώργιος Κ. Παπαδόπουλος - Κυριακίδης και ο Μητροπολίτης Γερβάσιος Σουμελίδης πρωτοστάτησαν στην αναθέρμανση της πνευματικής, τουλάχιστον κίνησης της περιοχής.

Ετσι με την προτροπή του πρώτου και τη σύμφωνη γνώμη του δευτέρου πείσθηκαν οι Αργυρουπολίτες, να εκποιήσουν τα χρυσά και ασήμενια κειμήλια των ναών τους, για να κτίσουν νέο κτίριο για το Φροντιστήριο και να αγοράσουν προσοδοφόρα κτήματα στην Τραπεζούντα και Κων/πολη, εξασφαλίζοντας έτσι τις οικονομικές προϋποθέσεις για τη λειτουργία όχι μόνο αυτού του εκπαιδευτικού ιδρύματος, αλλά και πολλών άλλων σχολείων της περιοχής.

Ο πατριωτισμός των κατοίκων, με την πρωτοβουλία των δύο αυτών μεγάλων ανδρών, συνετέλεσε, ώστε να κτίσουν εκτός του Φροντιστηρίου και πολλά άλλα κοινοτικά έργα όπως Παρθενάγειο, Γυμναστήριο, Μητροπολιτικό Μέγαρο, Οικοτροφείο, Κοινοτικό Ξενοδοχείο κ.ά. Μάλιστα όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά ύστερα από μια πάνδημη Δοξολογία, έγινε έξοδος όλων των πολιτών στην τοποθεσία Ηλί - Μπορνού, όπου ήταν τα λατομεία. Εκεί, δίνοντας πρώτος το παράδειγμα, ο Μητροπολίτης Γερβάσιος φορτώθηκε το πρώτο αγκωνάρι στην πλάτη του και τον ακολούθησαν φορτωμένοι οι υπόλοιποι πολίτες.

Ε. Ο κώδικας του Αγ. Θεοδώρου και οι αρχιερείς της Χαλδίας

Ο πρώτος κώδικας του Αγ. Θεοδώρου από την ίδρυση του ναού το 1702 μέχρι το 1862 προφανώς καταστράφηκε, ο δε αναφερόμενος στο παρόν και διασωθείς περιλαμβάνει αντιγραφή του πρώτου από κάποιον Νικόλαο Ζωγράφο με την επιστάση του επιτρόπου Ιωάννη Χ' Αν-

ΚΩΔΙΞ

Του πανοσιώτου καὶ περιβητώτου, ἁγίου
Ναού του ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος ἁγίου
ΘΕΟΔΩΡΟΥ.-

Του ἱεροσολιμίτου

Τῇ ἐν τῇ πόλει καρδίας τῶν
ἐγγεγραμμένων τῶν κτημάτων του Δείνου.
Ναού οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀναμνηστοῦ αὐτοῦ.
ἐκείνου καὶ οὐκ ἐν τῇ
ἀνέγειν καὶ τῶν ἀνα-
μνηστον, ἀβιερώθησαν ἀπὸ τῶν βι-
λοχρίων ὁδοδοσίων χριστιανῶν, ἢτε καὶ δὴ
οὐ ἢτε ἀλλὰ τῶν τῶν ἀμεινῶν
καὶ οὐκ ἀργυροῦν ἢ χαλκῶν.

ἢ ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῶν καὶ τῶν

τῶν τοῦ τῶν δεινῶν καὶ
τῶν ἀναμνηστικῶν.

1862

δρεάδη Τσελιγοπούλου. Η αντιγραφή έγινε στις 19 Μαΐου 1862 καλλιγραφικότερα και με λίγα ορθογραφικά ή συντακτικά λάθη.

Επανερχόμενοι στις αναγραφές του κώδικα για τους αρχιερείς της Χαλδίας, έχουμε ένα πλήρες βιογραφικό σημείωμα για τον διαδεχθέντα τον Ιγνάτιο Φυτιανό αρχιεπίσκοπο Ιγνάτιο Κουθούρη, που χειροτονήθηκε Αρχιεπίσκοπος Χαλδίας και Χερριάνων στις 8 Μαΐου 1735 (Κυριακή του Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου) εις τον ναόν του Αγ. Δημητρίου στο Γαλατά.

Ο αρχιερέας αυτός έδωσε στην ενορία τρία (3) πηγάδια από το νερό το αποκαλούμενο της Καλογρέας, από πέντε (5) πηγές του βουνού που τα τροφοδοτούσαν, επειδή προφανώς αντιμετώπιζαν προβλήματα λειψυδρίας στην περιοχή, καθώς επίσης παρεχώρησε και τέσσερα (4) εργαστήρια, ώστε η εκκλησία να εισπράττει τα ενοϊκιά τους για τα έξοδα ύδρευσης της ενορίας. Επίσης προέβη σε γενναία δωρεά 500 γροσίων στο ναό το 1736.

Στις 26/10/1749 πέθανε ο Ιγνάτιος και τα αδέλφια του εις μνήμην του δωρίζουν χρήματα και καντήλες στο ναό, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι στις λεπτομερείς αναφορές των δωρεών υπογράφουν ο ιερέας και πάρα πολλοί ενορίτες και φυσικά οι επιτρόποι.

Στη συνέχεια έχουμε αναφορές των επόμενων αρχιερέων της Χαλδίας Παϊσίου Φυτιανού (πέθανε 6/8/1757), Διονυσίου Τζίτιανού (πέθανε 20/7/1783), Θεοφάνη Φυτιανού (πέθανε 6/12/1789), Σωφρονίου Τζίτιανού (πέθανε 13/11/1818), Σουλβέστρου Τζίτιανού (πέθανε 1829) Θεοφίλου κ.ο.κ. και ανάλογες δωρεές στην ενορία επί των αρ-

χειρατειών εκάστου.

Συμπερασματικά ο κώδικας του Αγ. Θεοδώρου μας δίνει αρκετές πληροφορίες για την κοινωνική και εκκλησιαστική ιστορία της Αργυρούπολης, ονόματα διατελεσάντων επιτρόπων, δωρητών και αφιερωτών του ναού, απόγονοι των οποίων (ακόμα και επιζώντες) εγκαταβιούν στη Νάουσα και άλλα μέρη της Ελλάδος.

Ευχαριστίες οφείλονται στους κ. Γρηγ. Κανδηλάπη, Φωτ Κουτσουπιά και τη μητέρα μου Τερψιχόρη Καρατσιώλη - Κανονίδου, οι εκ μητρός θείοι της οποίας (της οικογενείας Μολιβδά) ασκούσαν καθήκοντα επιτρόπων στο ναό του Αγ. Θεοδώρου του Τύρωνος στην Αργυρούπολη.

Τα ερείπια του φρονιστηρίου της Αργυρούπολης

Η πολύτεκνη οικογένεια στον Ξεσηκωμό του Γένους

του Τσιακούμη Παναγιώτη

Θεολόγου - Φιλολόγου

Δεν είναι στις προθέσεις μου με το παρόν άρθρο για την προσφορά των πολύτεκνων οικογενειών στον παλλαϊκό αγώνα του '21 να αλλοιώσω τον ενωτικό χαρακτήρα που είχε εκείνη η ηφαιστειακή έκρηξη του δουλωμένου Γένους μας. Το επιχειρώ όμως για δύο λόγους: Πρώτα - πρώτα για την ιδιαίτερη αγάπη και συμπάθεια προς τους πολύτεκνους, αφού και ο ίδιος είμαι παιδί πολύτεκνης οικογένειας, και ύστερα, σε συνάρτηση με τις επικίνδυνες διαστάσεις που έχει πάρει το δημογραφικό πρόβλημα στη χώρα μας, για να τονίσω την ιδιαίτερη προσφορά που είχαν οι πολύτεκνοι το '21, αφού έδωσαν όχι μόνο πολλούς αγωνιστές αλλά και πολλές εξέχουσες μορφές της επανάστασης του '21 (Κολοκοτρώνης, Μπότσαρης, Τζαβέλας, Διάκος).

Το Εικοσιένα παραμένει ως σήμερα η ανυπέρβλητη ώρα του Έθνους μας και του λαού μας, και δίνει τη δυνατότητα στην Ιστορία να διαιωνίζει το δικαίωμα των Ελλήνων να μιλούν για όλα στην κοινωνία των ανθρώπων της Βαλκανικής, της Ευρώπης και της Οικουμένης γενικότερα. Η ώρα αυτή είναι θησαυρός από τον οποίο εμείς οι Έλληνες μπορούμε να αντλήσουμε αγνή φιλοπατρία και πνεύμα αγωνιστικότητας, ενότητας, ομόνοιας και θυσίας ώστε να αποκραυγαλώσουμε σε ένα εθνικό σύνολο, που συμφιλιωμένο με την Ιστορία τραγουδάει, χτίζει, πλάθει και φιλοσοφεί στην καθημερινή ζωή με καμάρι. Όμως είναι δίκαιο και απαραίτητο να υπογραμμισθεί και τούτο: σ' εκείνη την ηρωική έκρηξη του καταφρονεμένου υπόδουλου λαού μας ο πόλεμος δεν έγινε με επιτελεία, επιμελητείες, πυροβολικό, ιππικό και οπλοστάσια. Έγινε με άφθαστο εθελοντικό ηρωισμό πολλών παλικαριών, έγινε με εθελοντικές θυσίες των ραγιάδων που πίστευαν στο Θεό και στην ανάσταση του Γένους μας.

Αμέσως με την άλωση της πόλης του 1453 άρχισε η γενοκτονία των υπόδουλων πια ελλήνων. Είναι ανυπολόγιστος ο αριθμός των ελλήνων της τουρκοκρατίας που χάθηκαν από το σπαθί του τούρκου, είναι ακόμη άγνωστο πόσοι εξισλαμίσθηκαν, πόσοι εκόντες - άκοντες μετανάστευσαν, πόσοι πουλήθηκαν στα σκλαβοπάζαρα, πόσοι σκοτώθηκαν από ληστές ή πειρατές και πόσοι πέθαναν από τις κακουχίες της ζωής και τις επιδημικές αρρώστιες πάντως όμως θα πρέπει να είναι εκατομμύρια.

Μετά λοιπόν απ' όλα αυτά γεννιέται αμέσως το ερώτημα: Πως μετά από αυτή τη γενοκτονία

άρχισε η σταδιακή αύξηση του Ελληνισμού, αρχής γενομένης από τον 16ο αιώνα; Που οφείλεται αυτή η εξισορρόπηση της φθοράς και του χαλασμού των ελλήνων της τουρκοκρατίας, ώστε σ' ένα δημοτικό μας τραγούδι να παινεύεται ο υπόδουλος και καταφρονεμένος ραγιάς ότι δε φοβάται τον τούρκο γιατί έχει "καλά παιδιά που τρώνε το μπαρούτι;" Λέει χαρακτηριστικά το δημοτικό μας τραγούδι:

- Δε σε φοβάμαι Τουρκαλά, στο νονι μου δε σε βάνω

Τι έχω καράβια στέρα, καράβια σιδερένια

έχω αντένες μπρούτζινες, καράβια ατζαλένια

μπαρούτι έχ' το στρουγκί και βόλια 'χ τα Μπαρδσίνια

κι έχω παιδιά, καλά παιδιά, που τρώνε
τομπαρούτι.

- Δεν σε φοβάμαι Τουρκαλά, στο νου
μου δε σε βάνω

κι έχω παιδιά, καλά παιδιά που τρώνε
τομπαρούτι.

Μια απάντηση σ' αυτό, ιστορικά τεκμηριωμένη, μας δίνει από το 1748 δηλ. πολύ πριν από την εξέγερση του '21, ο γάλλος ακαδημαϊκός Γκάις, από τη Μασσαλία: "Οι Έλληνες πασχίζουν να γίνουν πολλοί για να επιβιώσει το Γένος τους, και την κατάλληλη στιγμή να ξεσηκωθούν και ν' ανακτήσουν την ελευθερία τους". Η επιβίωση του Ελληνισμού για 12 γενιές και η ανάστασή του οφείλεται και στην πολύτεκνη οικογένεια, αφού με τη γέννηση πολλών παιδιών τροφοδότησε τον ξεσηκωμό του Γένους μας με πολλούς και γενναίους αγωνιστές.

Η πολύτεκνη οικογένεια παρ' όλους τους κινδύνους που είχε να αντιμετωπίσει στην τουρκοκρατία, δε δίσταζε να κάνει όμως πολλά παιδιά για να επιβιώσει το Γένος και η Θρησκεία τους. Είχε πολλά ν' αντιμετωπίσει η πολύτεκνη οικογένεια στην Τουρκοκρατία. Πρώτα - πρώτα είχε να αντιμετωπίσει την τουρκική δικαιοσύνη που σύμφωνα με μια λαϊκή διήγηση ήταν χειρότερη και από τη δικαιοσύνη του διαβόλου, γιατί οι ραγιάδες όλα - περιουσίες, δικαιώματα, παιδιά - τα έχαναν με μια απλή προσταγή των ανωτέρων. Η πολύπαιδη οικογένεια πλήρωνε ακόμη αυξημένο κεφαλικό φόρο (χαράτσι) που επιβαλλόταν στα αγόρια, τα θεωρούμενα ικανά για εργασία. Όσο για την ηλικία οι τούρκοι δεν πολυσκοτίζονταν, έπαιρναν ένα κορδόνι και μ' αυτό τον τρόπο έβγαζαν τα ικανά αγόρια για την εργασία. Πλήρωνε ακόμη μεγάλα ποσά στον τούρκο κατακτητή ως άδεια και τέλη για τα αρραβωνιάσματα και τους γάμους. Κινδύνευαν ακόμη τα κορίτσια και της πολύτεκνης οικογένειας από τα ίδια τους τα νιάτα, αφού για να αποφύγουν την ατίμωση και

Ο Γέρος του Μοριά.

Ο πατέρας του Κωνσταντής Κολοκοτρώνης είχε δώδεκα (12)
αδέρφια και τριάντα δύο (32) ξαδέρφια

την ακολασία από τους τούρκους οδηγούνταν στην οδό του μαρτυρίου. Είχε ν' αντιμετωπίσει ακόμη η πολύτεκνη οικογένεια σε μεγαλύτερο βαθμό με τις άλλες οικογένειες το παιδομάζωμα, την αρπαγή των νέων παιδιών που προοριζόνταν για τα επίλεκτα ασκέρια των τούρκων.

Οι τούρκοι θεωρούσαν την ανθρώπινη ζωή των ραγιάδων φθνή. Μια τουρκική παροιμία της εποχής εκείνης έλεγε χαρακτηριστικά: "μπιρ τζαν, μπιρ παλτιτζάν = μια ζωή μια μελιτζάνα". Μπορεί όμως να ήταν φθνή η ζωή των ραγιάδων όπως μια μελιτζάνα, όμως η πολύτεκνη οικογένεια άφηνε πολλά ελληνόπουλα, τόσο που παρά τις μεγάλες και ατέλειωτες λαίλαπες να μένουν και πάλι ελληνόπουλα, να παντρεύονται και να ριζοσκελώνουν σαν τον κισσό που κολλά στο δέντρο και απλώνει. Είναι γενικά αποδεκτό, ότι πριν ακόμη κερδηθεί ο αγώνας της Επανάστασης του '21, ο ραγιάς έδωσε δύο μάχες μέσα στη σκληρή δοκιμασία της τουρκοκρατίας και τις κέρδισε, τη μάχη για τη ζωή του και τη μάχη για τη γενιά του. Το πολυχρησιμότερο εργαλείο με

το οποίο κερδήθηκαν αυτές οι μάχες ήταν η πολύτεκνη οικογένεια.

Στην τουρκική δουλεία η πολύπαιδη οικογένεια είχε ένα φοβερό μεγαλείο. Προσπαθούσε να κάνει πολλά Ελληνόπουλα, και να τα διαπαιδαγωγήσει κατάλληλα για να τα διαθέσει όταν έλθει η "ευλογημένη ώρα" στο βωμόν της θυσίας για την πατρίδα και τη θρησκεία. Γι' αυτό όταν ρωτούσαν τότε κάποιον πόσα παιδιά είχε, του έλεγε "έχω πέντε ντουφέκια, επτά ντουφέκια" και όλοι καταλάβαιναν ότι είχε πέντε ή επτά παιδιά.

Παιδιά - ντουφέκια που όταν ήλθε το "ποθούμενο" πήραν όλα τα άρματα τους και ξεχύθηκαν στον αγώνα για την ελευθερία. Εντυπωσιακή βέβαια είναι η πολύκλαδη οικογένεια των Κολοκοτρωναίων. Ο Κωνσταντής Κολοκοτρώνης, πατέρας του Γέρου του Μωριά, σκοτώθηκε σε ηλικία 33 χρόνων, αφού άφησε ορφανά τέσσερα αγόρια και ένα κορίτσι. Από τη δημοτική μας ποίηση που είναι εμπνευσμένη από τους αγώνες των Κολοκοτρωναίων, μαθαίνουμε ότι ο πατέρας του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη Καπετάν Κωνσταντής, είχε 12 αδέρφια και 32 ξαδέρφια, που ήταν όλοι κλέφτες. Να τι μας λέει χαρακτηριστικά το δημοτικό μας τραγούδι:

- Εχάσαμε την κλεφτουριά και το λεβέντη Κώστα,

οπούχε δώδεκα αδελφούς και τριάντα δυο ξαδέρφια.

Οι ιστορικοί του '21 μας παρέχουν αντιπροσωπευτικές λεπτομέρειες της ανατροφής του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και των αδελφών του από τη χήρα μητέρα του. Κάθε μέρα κλαίγοντας τους έλεγε:

- "Πότε θα μεγαλώσετε, να κόψετε με το σπαθί τους τούρκους που σκότωσαν τον πατέρα σας;

- Εγώ, σαν μεγαλώσω, έλεγε ο εξαετής Χρήστος, θα σου φέρω επτά κεφάλια τουρκικά.

- Μπράβο Χρήστο! Κι εσύ Γιάννη, τι θα μου φέρεις;

- Εγώ μάνα θα σου φέρω εκατό.

- Αμ. Θεοδωράκη, εσύ που είσαι μεγαλύτερος;

- Εγώ δε βάνω κεφάλια τούρκικα στο ταγάρι γιατί βρομούν. Θα διώξω τους τούρκους από το Μωριά, όπως έλεγε ο πατέρας, για να γλιτώσουμε.

Η χήρα τότε παίρνοντας το τελευταίο παιδί της το Νικολάκη του λέει:

- Εσύ Νικολάκη είσαι μικρός, ακόμη δεν μπορείς να ρίξεις ντουφέκι.

- Πως εμένα, ψέλλισε ο μικρός, δεν μ' έδωκες τη

Γρηγόριος Παπαφλέσσας.

Ήταν το εικοστό όγδοο (28ο) παιδί της μεγάλης οικογένειας του Δημητρίου Δικαίου (Παπαφλέσσα)

Λαμπρή και έριξα δύο ντουφεκιές;

Ετσι διαπαιδαγωγούσε η πολύτεκνη μητέρα τα παιδιά της, έπνιγε τη μητρική αγάπη της προς αυτά και τα παρότρυνε να θυσιάσούν για την πατρίδα. Τη θέση της ανυπέρβλητης και ανείπωτης αγάπης της μάνας έπαιρνε το ντουφέκι και η ελευθερία της πατρίδας.

Η πολύτεκνη οικογένεια όλα τα θυσίαζε στο βωμό της πατρίδας. Θα αναφέρω επώνυμες πολύτεκνες οικογένειες του '21 και φυσικά πίσω τους ακολουθούν οι χιλιάδες ανώνυμες πολύπαιδες οικογένειες. Στα κακοτράχαλα βουνά του Σουλίου ονομαστές ήταν οι πολύτεκνες οικογένειες των Τζαβελαιών και Μποτσαραιών. Ο Φώτος Τζαβέλας, γιος του Λάμπρου Τζαβέλα, είχε έξι παιδιά που όλα αναδείχθηκαν γερά ντουφέκια στους μετέπειτα αγώνες του Μεσολογγίου. Η πολύπαιδη οικογένεια επίσης δε στάθηκε εμπόδιο στο Μάρκο Μπότσαρη να πεθάνει στη μάχη του Καρπενησιού αφήνοντας πίσω πέντε ορφανά παιδιά. Στη Μάνη ξεχωρίζει η οικογένεια των Μαυρομιχαλαίων που το κάθε παιδί της είχε πολύτεκνη οικογένεια. Ο αυστριακός ιστορικός Μέντελσον Μπαρτόλντι επισημαίνει ότι 49 παιδιά της μεγάλης πολύτεκνης οικογένειας των Μαυρομιχαλαίων έπεσαν στον αγώνα του '21. Και οι Υψηλάντηδες ήταν οικογένειες πολύτεκνων. Η Ελισάβετ Βακαρέστου - Υψηλάντη έδωσε την ευχή της να συμμετάσχουν και οι πέντε γιοι της στον αγώνα της ελευθερίας. Δίσταζαν τα μεγαλύτερα παιδιά της να της προτείνουν να δώσει την άδεια και για το μικρότερο, αλλά αμέσως η ίδια αντιλήφθηκε τις προθέσεις του και έδωσε τη συγκατάθεσή της λέγοντας:

- "Αν είναι να ελευθερωθεί η Ελλάδα από την αποστολή και αυτοί του παιδιού μου, που μου έμεινε, ας το στερηθώ κι αυτό. Ας πάει με την ευχή μου".

Ο Ανθιμος Γαζής από τις Μηλιές του Βόλου ήταν το όγδοο παιδί της οικογένειάς του. Ο μικρός Ανθιμος αγαπούσε τόσο τη μελέτη, που διάβαζε ακόμη και τη νύχτα, αλλά η φτώχη του μητέρα δε μπορούσε να διαθέσει λάδι για το λυχνάρι και το βράδυ. Ο μικρός τότε φρόντισε να γίνει ο επιστολογράφος του χωριού του στις

Μηλιές και με τον παρά που έπαιρνε αγόραζε λάδι για το λυχνάρι. Παιδιά ακόμη πολύτεκνων οικογενειών ήταν ο Γρηγόριος Ε', ο Αθανάσιος Διάκος και ο Οδυσσέας Ανδρούτσος. Το πιο θαυμαστό όμως δείγμα πολύτεκνης οικογένειας ήταν ο Παπαφλέσσας, αφού ήταν το εικοστό όγδοο (28ο) παιδί της μεγάλης οικογένειας του Δημητρίου Δικαίου (Παπαφλέσσας) από τη δεύτερη γυναίκα του.

Μ' όλα αυτά φαίνεται ότι η πολύτεκνη οικογένεια αναδείχθηκε στη διάρκεια της τετραίωνης τουρκικής δουλείας πρώτη σε κάθε μετερίζι του απελευθερωτικού αγώνα. Πρώτη στο χωριό, πρώτη στον κάμπο, πρώτη στην πόλη, πρώτη και στα βουνά των κλεφταρματωλών πρώτη στη στεριά αλλά πρώτη και στη θάλασσα ήταν η πολύτεκνη οικογένεια στη διάρκεια της τουρκοκρατίας. Και όταν ήλθε η ώρα του λυτρωμού του γένους τα παιδιά της έγιναν ντουφέκια, έγιναν άνδρες πολεμιστές που θυσιάστηκαν για την πατρίδα τους.

Γι' αυτό η πολύτεκνη οικογένεια της τουρκοκρατίας θεωρείται από πολλούς και όχι άδικα η αρχή του θαύματος του '21. Και αυτό γιατί πολέμησε τον τούρκο κατακτητή όχι μόνο στη διάρκεια της επανάστασης αλλά από την επόμενη της άλωσης της Πόλης του 1453, αφού με τα πολλά παιδιά της και με την κατάλληλη ελληνική αγωγή που τους έδινε, στάθηκε εμπόδιο στον αφελληνισμό και στον εκτουρκισμό που επιδίωκαν οι τούρκοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βακαλόπουλος Απόστολος, Η θέση των Ελλήνων και οι δοκιμασίες τους υπό τους Τούρκους. Ιστορία Ελληνικού Έθνους, εκδοτική Αθηνών, τομ. Ι (1979).
2. Παπαδόπουλος Χρυσ. Η Εκκλησία και το Ελληνικό Γένος υπό την Τουρκικήν τυραννίαν, περ. "Ανάπλασις" 35 (1922).
3. Παπαϊωάννου Ιωάννης, Ιστορικές Γραμμές, τεύχος 3ο (Τουρκοκρατίες) Λάρισα, 1985.
4. Παπαρηγόπουλος Κων/νος, Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τομ. 5 (1896).

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ (Β')

του Θωμά Γαβριηλίδη

Στο προηγούμενο ομότιτλο σημείωμα στη ΝΙΑΟΥΣΤΑ (τεύχος 89-1999, σελ. 4-9) σχολιάζοντας τη σχετική με την ίδρυση της Νάουσας παράδοση, η οποία περιλαμβάνεται στην ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ του Ε.Ι. Στουγιαννάκη, επισήμανα την κατά πάσα πιθανότητα τουρκική προέλευσή της και εξέφρασα την άποψη ότι πρέπει να πλάστηκε μετά το 1668 επειδή ο Τούρκος περιηγητής και συγγραφέας, ο Εβλιγιά Τσελεμπή, ο οποίος επισκέφθηκε το έτος αυτό μεταξύ των άλλων μακεδονικών πόλεων και τα Γιαννιτσά, την έδρα του Γαζή Εβρενός και τον απογόνων του, και τη Νάουσα, που ήταν βακούφι του Γαζή Εβρενός (ή του εγγονού του Αχμέτ Μπέη), δεν αναφέρει τίποτε σχετικό με τη θρυλούμενη ίδρυση της Νάουσας ούτε από τον πρώτο (το Γαζή Εβρενός), ούτε από το δεύτερο (τον Αχμέτ Μπέη) ούτε από κανέναν άλλο, πράγμα που συνήθως δε παραλείπει, όταν γράφει για τις πόλεις που επισκέπτεται.

Στο σημερινό μου σημείωμα παρουσιάζω ακόμη μια μαρτυρία ότι η παράδοση για την ίδρυση της Νάουσας από τον Γαζή Εβρενός είναι προϊόν μεταγενέστερων “θαυμαστών” του, εφόσον, όπως θα φανεί, παρουσιάζει να συνυπάρχουν και να συνεργάζονται πρόσωπα που έζησαν σε διαφορετικά χρόνια.

ΓΑΖΗ ΕΒΡΕΝΟΣ - ΣΕΧ ΛΕΑΗΣ - ΟΣΙΟΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ

“Η διά στόματος των κατοίκων φερόμενη παράδοση, γράφει ο Ε.Ι. Στουγιαννάκης, λέγει ότι κατά τους χρόνους εκείνους (που ήρθε στο Βέρμιο ο Οσιος Θεοφάνης) συνωκίζετο και η Νάου-

σα και ότι ο την επιτήρησιν του συνοικισμού επιτετραμμένος υπό του στρατηγού Γκαζή Εβρενός παιδαγωγός των τέκνων αυτού Σεχ Λεαής είχε στενάς σχέσεις μετά του Οσίου Θεοφάνους...”

Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω παράδοση (που διέσωσε ο Δ. Πλαταρίδης στο σχεδιάσμά του το σχετικό με την ιστορία της Νάουσα, που αποτέλεσε τον κορμό της ιστορίας της Πόλεως Ναούσης του Ε.Ι. Στουγιαννάκη) οι Γαζή Εβρενός, Σεχ Λεαής, Οσιος Θεοφάνης ήταν σύγχρονοι και κατά κάποιον τρόπο συνεργάστηκαν στη δημιουργία της Νάουσας, αλλά σύμφωνα με μαρτυρίες που ήρθαν στο φως τα τελευταία χρόνια, τα πρόσωπα που προαναφέρθηκαν δεν μπορούσαν να συνεργαστούν, εφόσον ο Γαζή Εβρενός από τη μια μεριά πέθανε σε βαθιά γεράματα στα 1417 ή 1418, εβδομήντα τρία χρόνια αργότερα. Η χρονική αυτή διαφορά οδηγεί στο συμπέρασμα πως κι αν ακόμη ο Σεχ Λεαής είχε γεννηθεί γύρω στο 1400 θα ήταν αρκετά χρόνια νεότερος των παιδιών του Γαζή Εβρενός ώστε να μη ταιριάζει για παιδαγωγός τους.

Για συνεργασία του Οσίου Θεοφάνη με τους δύο προηγούμενους οπωσδήποτε δεν θα πρέπει να γίνεται λόγος, αν δεν αμφισβητηθούν τα πορίσματα των τελευταίων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία ο Οσιος Θεοφάνης ο Νέος γεννήθηκε στα Γιάννενα γύρω στα 1520 με 1530 και ήρθε στο Βέρμιο μετά το 1570 από τη Μονή Δοχειαρίου του Αγίου Ορους μέσω της Σκήτης του Τιμίου Προδρόμου Βεροίας.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το κανονικό τουρκικό “όνομα” του Σεχ Λεαή είναι Σεϊχς Ιλαχί.

ΑΛΗ ΜΠΕΗΣ

Σύμφωνα με έγκυρες πηγές ο Γαζή Εβρενός είχε δύο γιους, τον Αλή και τον Ισά.

Αξιίζει να σημειώσουμε τί έλεγε ένας θρύλος, που κυκλοφορούσε ανάμεσα στους μουσουλμάνους της Μακεδονίας για τον Αλή και τον πατέρα του το Γαζή Εβρένος, επειδή τα θρυλούνενα δείχνουν μέχρι ποιο σημείο παραποίησης της αλήθειας μπορούσαν να φτάσουν εκείνοι που είχαν βάσει ως κύριο σκοπό της ζωής τους την ηρωοποίηση του Γαζή Εβρενός.

Ενώ λοιπόν ο Αλής σύμφωνα με ιστορικές μαρτυρίες είχε διακριθεί σε εκστρατείες πρώτα δίπλα στον πατέρα του και έπειτα κάτω από διαταγές σουλτάνων ή σφετεριστών του σουλτανικού θρόνου, όπως ήταν ο Μουσά Τσελεμπή, γιος του Βαγιαζίτ Α', ο οποίος ξανακυρίεψε τη Βέροια γύρω στα 1410 - 1413 και μετέτρεψε το ναό του Αποστόλου Παύλου σε τζαμί, που σύμφωνα με τον Εβλιγιά Τσελεμπή έφερε το όνομά του, και ενώ ήταν παρών στην άλωση της Θεσσαλονίκης από το Μουράτ Β' στα 1430 όταν ο πατέρας του ήταν ήδη πεθαμένος από το 1417/18 ο θρύλος έλεγε ότι εκτελέστηκε δήθεν από το γέροντα πατέρα του, έπειτα από διαταγή του σουλτάνου Μουράτ, επειδή τάχα ο ομορφότατος και γενναιότατος αλλά κάπως απερίσκεπτος νεαρός Αλής είχε τολμήσει σε ένα παιχνίδι να προσβάλει τον αφέντη του σουλτάνο.

Με το θρύλο αυτό ο Γαζή Εβρενός αναδεικνυόταν σε τραγική προσωπικότητα, αφού σαν αρχαίος Ρωμαίος δε δίστασε να θυσιάσει στα γεράματά του το πιο όμορφο και πιο γενναίο παδί του προκειμένου να δώσει το παράδειγμα της τυφλής υπακοής στην εξουσία...

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ

Για να ολοκληρωθούν τα όσα σχετικά με την ίδρυση της Νάουσας από το Γαζή Εβρενός περιλαμβάνονται στην ιστορία της Πόλεως Ναούσης (Δ. Πλαταρίδη) - Ε.Ι. Στουγιαννάκη θα πρέπει να συμπεριληφθεί και το κεφάλαιο ΙΑ' το σχετικό με τα προνόμια ης νέας πόλεως, το οποίο έχει

ως εξής:

Την προστασίαν της νεοκτίστου πόλεως αναλαβούσης της βασιλομήτορος, ο Σουλτάνος ημδοκησε να παραχωρήσει εις αυτήν δια Χάπι Σεριφιού και ιδιαίτερα προνόμια, είδος τι δημοκρατικής αυτονομίας, των οποίων η ισχύς και το κύρος διετηρήθησαν σταθερώς μέχρι της καταστροφής του 1822.

Κυριότερα των προνομίων τούτων είναι:

α) Εκτός του εκ 400 γροσιών κτηματικού φόρου της δεκάτης (ασιάρ) και του εκ δύο παραδών κατ' άτομον (σπέντσαν καλουμένου) ουδένα άλλον φόρον ετέλουν. Οι δε φόροι ούτοι μετέβαινον εις το εν Γενιτσοίς τέμενος του Γκαζή Εβρενός (ένθα ην και ο τάφος αυτού) και ουχί εις το αυτοκρατορικών ταμείον προς δε ήσαν υποχρεωμένοι να καίωσι διαρκώς λύχνον και δύο στεάτινα κηρία εις τον τεκέν του Σεχ Λεαή.

β) Ουδείς εκτός του ιεροδικαστού (Καδή) και του υπό του Κιζλάρ Αγά (αρχινευνούχου) οριζομένου αντιπροσώπου αυτού (Βοεβόδα καλουμένου), όστις εισέπραττε τον ωρισμένον φόρον, άλλος Οθωμανός εδικαιούτο να κατοικήσει εν τη πόλη.

γ) Ουδείς Οθωμανός, οιασδήποτε θέσεως και περιωπής, επιθυμών να επισκεφθεί την πόλιν, ηδύνατο να εισέλθει εις αυτήν έφιππος.

δ) Η διοίκησις της πόλεως ην ανατεθημένη εις ένα εκ των προκρίτων εκλεγόμενον υπό του λαού και αναγνωριζόμενον υπό του Κιζλάρ - Αγά, τον οποίον εκάλουν άρχοντα (τουρκιστί Μπασμπαυγή = Πρόεδρος). Ούτος εξέλεγε συνάρχοντας όσους προετίμα, διώκει δε και την φρουράν της πόλεως, ήτις κατά Πουκεβύλλ επί Ζαφειράκη ενήρχετο εις 300 άνδρας.

Είχεν απόλυτον εξουσίαν εδίκασε και κατεδίκασε, ετιμώρει και συνεχώρει κατά βοίλησιν, εφυλάκιζε και απεφυλάκιζε χωρίς να δίδει λόγον των πράξεών τους εις ουδένα. Μόνον γενική συνέλευσις των πολιτών ηδύνατο να παύσει και αντικαταστήσει αυτόν δι' ετέρου... Ο δε ιεροδίκης και ο Βοεβοδας ήσαν απλοί τύποι και σκιά εξουσίας...

Ουδεμία παράδοσις αναφέρει, ουδέν γεγονός μαρτυρεί ότι η ειρήνη και ησυχία της πόλεως

διεταράχθη καθ' όλον το από του συνδικισμού αυτής μέχρι τέλους του ΙΗ' αιώνος χρονικόν διάστημα.

ΜΕΡΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Επειδή ο Δ. Πλαταρίδης στη συγγραφή του Σχεδιασματος της Ιστορίας της Νάουσας βασίστηκε κυρίως στην προφορική παράδοση της εποχής του (19ος αι.), στο κεφάλαιο ΙΑ' το σχετικό με τα προνόμια (Ιστορία της πόλεως Ναούσης Ε.Ι. Στουγιαννάκη εκδ. Σ.Α.Λ.Γ.Ν. Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος, Θεσσαλονίκη 1976) υπάρχουν κάποιες παραλήψεις και ανακρίβειες.

1. Ενώ σημειώνεται ότι οι φοροί από τη Νάουσα πήγαιναν στο τέμενος του Γκαζή Εβρενός, (όπου ήταν και ο τάφος του) στα Γιαννιτσία, δεν αναφέρεται ότι αυτό γινόταν επειδή η Νάουσα ήταν βακούφι του Γαζή Εβρενός.

2. Ενώ σημειώνεται ότι στη Νάουσα έδρευε και ένας βοεβόδας, που εισέπραττε τον ορισμένο φόρο, αυτός χαρακτηρίζεται ως αντιπρόσωπος

του Κιζλάρ Αγά, ενώ ήταν αντιπρόσωπος της βασιλομήτορος, διοριζόμενος από τον Κιζλάρ Αγά (Αρχιευνούχο των ανακτόρων της Κωνσταντινούπολης) και συγκέντρωνε τα έσοδα της βασιλομήτορος της οποίας η Νάουσα ήταν χάσι. Αυτά τα έσοδα πήγαιναν στην Κωνσταντινούπολη.

3. Δε γίνεται κανένας λόγος για τον Επίτροπο του Βακουφίου (μουτεβελή), ο οποίος σύμφωνα με τους Οθωμανικούς νόμους τους σχετικούς με τα ιδιωτικά βακούφια αντιπροσώπευε στο βακούφι τον ιδιοκτήτη του, διοριζόμενος από αυτόν και συγκέντρωνε την καθορισμένη εισφορά.

Στην περίπτωση της Νάουσας, που κατοικούταν μόνο από χριστιανούς Έλληνες, δεν πρέπει μάλλον να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο της ανάθεσης από τους ιδιοκτήτες Εβρενόςζογλου των καθηκόντων του Επιτρόπου του Βακουφίου στον Ναουσαίο Πρόκριτο, που εκλέγονταν κάθε φορά άρχοντας της πόλης. Ίσως μάλιστα αυτό να καθιερώθηκε από τότε που η Νάουσα έγινε χάσι και ήταν αναγκαία η παρουσία σ' αυτήν και ενός τρίτου Οθωμανού αξιωματούχου, του βοεβόδα.

II. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΑΝΩΝΥΜΟ ΝΑΟΥΣΑΙΟ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Στο περιοδικό "Μακεδονικά" τόμος Γ' 1956 δημοσιεύτηκε με σημαντικά σχόλια από το σπουδαίο ερευνητή - συγγραφέα Γιάννη Βασδραβέλλη ένα ανυπόγραφο, δυστυχώς, αντίγραφο των χρόνων 1870-1880 χαμένου μάλλον πρωτοτύπου χειρογράφου αγνώστου Ναουσαίου, αυτόπτη μάρτυρα του ολοκαυτώματος του 1822, με την επιγραφή "Ιστορικών Νιάουσας".

Επειδή στο "Ιστορικών Νιάουσας" περιλαμβάνονται και πληροφορίες για την ίδρυση της Νάουσας, αντλημένες οπωσδήποτε από κάποιες πηγές αλλά και παραδόσεις διαφορετικές από αυτές που μας διέσωσε στο δικό του σχέδιασμα της ιστορίας της πόλεως Ναούσης ο Δ. Πλαταρίδης και στο ομότιτλο σύγγραμά του, που είχε ως βάση το σχέδιασμα που προαναφέρθηκε, ο ιστο-

ρικός της Νάουσας Ε.Ι. Στουγιαννάκης, είναι νομίζω χρήσιμο να παρουσιαστούν στην συνέχεια του σημειώματος αυτού ώστε να βοηθηθούμε στην εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων χρήσιμων για τη γνώση του κεφαλαίου της ιστορίας της Νάουσας του σχετικού με την "θρυλική" ίδρυσή της.

Ας σημειωθεί ότι η εργασία του Γιάννη (Ιωάννου) Βασδραβέλλη που προαναφέρθηκε δημοσιεύτηκε και στο περιοδικό ΝΙΑΟΥΣΤΑ, τεύχη 14,15,16 - 1981.

ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΕΝ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙ ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΑΠΟ ΠΟΙΟΝ ΕΚΤΙΣΘΗ Η ΝΑΟΥΣΑ

Η Νάουσα εκτίσθη περίπου έτη είκοσι πριν της Κωνσταντινουπόλεως αλώσεως (1453) υπό

των Οθωμανών. Αίτιος της τοιάντης πράξεως έγινε ο Χατζή Αχμέτ Εβρενόζογλου, εκ του οποίου απόγονοι εισίν αι γενεαί του Σελήμ Πασιά, Αχμέτ Μπέη, Ισούφ Μπέη και εσχάτως πρώτης τάξεως πασιάς αποβιώσας και Χασάν Μπέης Γιαννιτσιώτης.

Εις την πόλιν Γιαννιτσά έχει επ' ονόματι και τιμή του Χατζή Αχμέτ Εβρενόζογλου περιήρημον τοιαμίον όπου κείται και το μνήμα του..

ΠΩΣ ΠΡΙΝ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΤΕΒΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΑΥΤΑ ΤΑ ΜΕΡΗ ΟΘΩΜΑΝΟΙ.

Πρωτεύουσαν τότε ο τότε σουλτάνος από το έτος 1420 περίπου έως ότου ηλώθη υπ' αυτού η Κωνσταντινούπολις είχε την Α(ν)δριανούπολιν και συνεχώς εκ της Ασίας τον επισκέπτοντο οι περαιωμένοι κληρικοί, οι σοφώτεροι κατά Οθωμανών εβλιάδες (άγιοι) και συμβούλια επί συμβουλίων έκαμνον αντικείμενον έχοντες πως ευκολώτερα να κατακτήσουν και εκτουρκίσουν την απέραντον Βυζαντινήν Αυτοκρατορίαν.

Εις ένα από τα συμβούλια έγινε πρότασις να κατηχηθούν οι κάτοικοι Μακεδονίας, Ηπείρου, Θεσσαλίας, και σχεδόν όλης της νυν λεγομένης Ευρωπαϊκής Τουρκίας.

Ούτω λοιπόν εξελέχθησαν οι μάλλον ειδήμονες και οι αυταπαρνησταί ετέθησαν επί κεφαλής κατ' εκλογήν των μικρού αριθμού ενόπλων και εκίνησαν έκαστος εις το μέρος όπου κατά το μάλλον και ήττον εγνώριζεν ή επιθυμούσεν.

Ούτω και ο μνησθείς Εβρενόζογλου, ως εις εκ των επισήμων, με 18 αυταπαρνηστάς εκινεί δια την Μακεδονίαν, έφθασεν εις Σέρρας μετά πολήν ή ολίγον καιρόν ένθα ησύχασαν ολίγας ημέρας... Ο μνησθείς Εβρενόζογλου από τους 18 τους 13 ένθεν και ένθεν εξαπέστειλεν εις τα μέρη εκείνα, Δράμα, Νευροκόπι και λοιπά. Αυτός με τους υπόλοιπους, όλοι πέντε έφθασαν εις Θεσσαλονίκην...

Ο Αχμέτ Εβρενόζογλου, αφού εις τα μέρη ταύτα έστειλεν τους υπολοίπους να κατηχήσουν τους νοσημονεπέρους και επιρροήν έχοντας κατοίκους δια να υποτεχθούν εις τον Σουλτάνον... τότε αυτός και ο νεανίας υιός και ο δάσκαλός του υιού του, ονομαζόμενος Σιάχη Λιάνης, επήγαν και ετοποθετήθησαν εις Γιαννιτσά, όπου τα πέ-

ριζ μέρη κατηχούσαν τους κατοίκους και ως κέντρον λάμβαναν τας ειδήσεις περί της προόδου των εν τη περιφέρεια της Μακεδονίας κατηχητών.

Μαθών ο τότε Σουλτάνος τας προόδους του Αχμέτ Εβρενόζογλου, έδραξεν τον καιρόν και εν ολίγαις ημέρας έφθασεν όχι με θόρυβον και μεγάλας πομπάς έως εις Γιαννιτσά.

Ο Εβρενόζογλου μετά του υιού του και διδασκάλου του και όσους άλλους ηδυνήθη εβγήκεν εις προπάντησίν του έως εις την μπάνια... και λέγουν ότι ο υιός του Εβρενόζογλου, νεανίας ζωηρός, εχόρευεν το άλογόν του έμπροσθεν του βασιλέως και εβράδυνεν ολίγον να προσκυνήσει τον βασιλέα του και δι' αυτό ο Σουλτάνος είπεν εις τον πατέρα του "πολύ ελευθέραν ανατροφήν έλαβεν ο υιός" (και αυτό εστάθη αιτία και κατόπιν επότισε τον νεανίαν με το σερμπέτι ευγενοοθωμανιστί λεγόμενον το δηλητήριο).

Τότε λέγουν εξήτησεν ο Εβρενόζογλου παρά του Σουλτάνου ολίγον τόπον δια να κτίσει πόλιν, όπου εκλέξει και τον αρέσει δι' ανάταυσίν του, και του έγινε η χάρις και με όσα προνόμια ο ίδιος θελήσει.

Ούτω περιφερόμενος εις τα μέρη τα πλησιέστερα εις την πόλιν Γιαννιτσά ήρесе την θέσιν, όπου σήμερον κείται η Νάουσα, και αφού διέταξεν τον Σιάχη Λιάνη να φροντίση περί της κτίσεως και συναθροίσεως κατοίκων από τα περιζήτουμενα ανεχώρησεν ο ίδιος δια Μέκκαν (χατοηλίκι).

Ο Σιάχης Λιάνης, ως λέγουν, διά του ημέρου τρόπου, της καταπληκτικής του ευγλωττίας και γλυκυτάτου ύφους του ομιλείν, είλκυσεν μερικούς ημιαγρούς κατοίκους της Παλιονάγουστας λεγόμενης και εκατεβηκεν (-αν;) εις την καθαυτού σημερινή Νάουσαν και ένδεκα, λέγουν οικίαι, ζων ο Σιάχη Λιάνης, εκτίσθησαν εις την Νάουσαν.

Ο Σιάχη Λιάνης την σκήτην του την έκαμεν εις το σημερινόν Κιόσκι, εις μίαν κατηφορικήν άκρην, όπου και ετάφη. Αλλά αφού ήλθεν ο Εβρενόζογλου από το χατοηλίκι έμαθεν τον θάνατον του Σιάχη Λιάνη, διέταξεν και ομού με εν ανθρώπινον μέτρον χώμα να σηκώσουν τον Σιάχη Λιάνη και να τον υπάγουν εις τα Γιαννιτσά καθώς και έγινε, και σήμερον ευρίσκεται εις ένα των τοιαμίων των Γιαννιτσιών.

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ

Ο Εβρενόζογλους όχι μόνον έγινε αιτία της κτίσεως της νυν Ναούσης, αλλ' έλαβε και πρόνοιαν δια το μέλλον της, τόσον αυτός καθώς και οι της γενεάς του μεταγενέστεροι εξήτησαν και επήραν ή μάλλον επροίκησαν του κατοίκους της Ναούσης με μεγάλον ιερόν φερμάνιον εκτός ενός καδή λεγομένου νομικού και ενός Βοϊβόδα, οίτινες θα αποτελούν την δικαστικήν και εκτελεστικήν αρχήν, άλλος Οθωμανός να μην κατοικήσει εις Νάουσαν. Ολοι αι της κοινότητος δημόσιαι

πληρωμαί σπινίσταντο εις γρόσια εννεακόσια. Αυτή ήταν η πληρωμή, και ταύτα edίδοντο εις το τσαμί των Γιαννιτών, και από δυο κηρία εκάστην εσπέραν εις την σκήτην, όπου εκείτο ο Σιάχης Λιάνης, ν' ανάπτουν οι Ναουσαίοι.

Τα προνόμια ταύτα εφυλάχθησαν και εσεβάσθησαν όλοι οι Οθωμανοί κατά το μάλλον και ήττον σχεδόν έως εις την εμφάνισιν του Τεπελενλή Ηπειρώτου Αλβανού Αλή Πασιά, όστις πολλών μερών δια της ισχύος του και δια τας αθέμιτους ραδιουργίας του εκαταπάτησεν, τούτου επί τέλους και της Ναούσης εκατέστρεψεν ο αυτός.

III. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ Ν.Γ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗ

Ο Ν. Γ. Φιλίππιδης στην ιστορική πραγματεία του "Η επανάστασις και καταστροφή της Ναούσης", η οποία διαβάστηκε πρώτα, στις 27 Απριλίου 1879 στο φιλολογικό Σύλλογο των Αθηνών "Παρνασσός" και εκδόθηκε έπειτα, το 1881 από το αθηναϊκό τυπογραφείο των αδελφών Βαρβαρίγου, αναφέρει για την ίδρυση της Νάουσας τα εξής:

Η Νάουσα κτισθείσα περί τας αρχάς της δεκάτης πέμπτης εκατονταετηρίδος μ.Χ. κατωκήθη βαθμηδόν υπό 10-12 χιλιάδων χριστιανών ακραιφνούς ελληνικής φυλής. Είχε δε αποκτήσει εξαιρετικόν προνόμιον δια ιερού σουλτανικού φερμανίου, καθ' ο ουδεις Οθωμανός εκτός ενός πολιτικού διοικητού και του καδή (ιεροδικαστού) επ' ουδενί λόγω ούτε να κατοικεί ούτε να ενδιατρίβει εν αυτή επετρέπετο. Οι δε κάτοικοι αιτής, οίτινες ου μόνον φιλόμουσοι, φιλοπάτριδες, φιλελεύθεροι, γενναίοι και ωραίοι, την μορφήν, αλλά και εις άκρον φιλόπονοι είχαν συστήσει διάφορα βιομηχανικά καταστήματα περιζήτητων μαλλίνων υφασμάτων, μετάξης, όπλων κ.λ.π. εν τη πόλει, υπεχρεούντο να τελώσιν ετήσιον φόρον μόνον 900 γρόσια αργυρά, προς δε και να διατηρώσιν υποχρεωτικώς ανημμένα δύο κηρία νυχθημερόν εν τη υπό το σημερινόν "Κιώσκι" κατά την αριστεράν όχθην του ποταμού Αραπίτσα κειμένη σκήτη (τεκές) του Σεχ - Λεαή.

Τα ιερά και σπουδαία ταύτα προνόμια ανέκαθεν διετήρησαν σεβαστά υπό της αυτοκρατορικής του Σουλτάνου κυβερνήσεως μέχρι της εποχής του περιβόητου εκείνου των Ιωαννίνων σατράπου Αλή Πασά, όστις... εξήτησε να καθυποτάξει εν τέλει διά των όπλων και την Νάουσαν... (τέλη ΙΗ' αρχές ΙΘ' αιώνα).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ Ν.Γ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗ: Ο Σεχ - Λεαή ούτος όστις σημειωτέον ότι ήτο εις των ιερολογισμάτων Οθωμανών και διδάσκαλος των τέκνων του περιωνύμου στρατηγού Χατζή - Αχμέτ Ομπρενόζ ή Εβρενός, του εν τοι πρώτοις εκ της Ασίας εις των Μακεδονίαν επελθόντος και εγκαταστάντος εν τη παρά τη αρχαία γενετείρα του μεγάλου Αλεξάνδρου πόλει Γεντισοίς, εκλέξας την ωραίαν και ζωγραφικήν θέσιν παρά τη οποία ωκίσθη κατόπιν η σημερινή Νάουσα και λαβών άδειαν παρά του στρατηγού ίδρυσε περί τας αρχάς του δεκάτου πέμπτου αιώνος την σκήτην ταύτην, εν η βιώσας επί μικρόν ετελεύτησε και ετάφη. Τα λείψανα όμως αυτού, ως κατά παράδοσιν διηγήθη ημίν προ ενός ήδη έτους πολίος τις γέρων εν Ναούση, μετηνέχθησαν μετά τινά χρόνον εις Γεντισά κατά διαταγήν του ειρηνένου στρατηγού και κατετέθησαν εν Οθωμανικών τινι αντόθι τεμένει, εν ω και μέχρι του νυν κείνται απολαμβάντα τιμών οσίον και δικαίου ανδρός παρά των Οθωμανών, οίτινες ακοίμητον λύχνον επί του τάφου αυτού διατηρούσιν.

Οι Ισπανοεβραίοι της Μακεδονίας

(εγκατάσταση, ακμή, ολοκαύτωμα)

του Γεώργιου Ι. Μίντση

Στη Θεσσαλονίκη, ήδη από τους αρχαίους χρόνους, υπήρχε εβραϊκή παροικία, στην οποία μάλιστα δίδαξε το χριστιανισμό ο απόστολος Παύλος το έτος 49 μ.Χ. Κατά τη βυζαντινή εποχή, αυτή η εβραϊκή κοινότητα μειώθηκε αισθητά και έτεινε προς αφομοίωση με τον υπόλοιπο πληθυσμό, επειδή η Εβραίοι της Θεσσαλονίκης μιλούσαν μεταξύ τους ελληνικά (γι' αυτό ονομάζονταν Ρωμαιοεβραίοι = Romaniotes) και ανέπτυξαν ιδιαίτερο τύπο λατρείας, τον λεγόμενο Manchor Romania (Σταυρουλάκης, 6-10 Ρ. Μόλχο, 1996, 12-13).

Αντίθετα, στους νεότερους χρόνους, η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης γνώρισε μεγάλη ακμή, γιατί από τα πρώτα έτη της τουρκοκρατίας η Θεσσαλονίκη έγινε κέντρο υποδοχής εβραίων μεταναστών από ολόκληρη την Ευρώπη. Συγκεκριμένα, οι πρώτοι Εβραίοι έφτασαν περί το 1470, διωγμένοι από τη Βαυαρία και την Ουγγαρία, ενώ τα μεγάλα κύματα εβραίων μεταναστών έφτασαν κατά τα τέλη του 15ου αιώνα, εξαιτίας των θρησκευτικών διωγμών που υφίσταντο από την Ιερά Εξέταση της καθολικής Εκκλησίας στη δυτική και στην κεντρική Ευρώπη. Ειδικότερα, οι εβραίοι πρόσφυγες της Θεσσαλονίκης χωρίζονταν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) τους Εσκενάζι ή ορθότερα Ασκεναζίμ (εκ του Aschkenazim, Aschkenaz = Γερμανία), οι οποίοι προέρχονταν από τις γερμανικές χώρες και την Ουγγαρία, ενώ στα μέσα του 17ου αι. έφτασαν στη Θεσσαλονίκη εβραίοι διωγμένοι από την Πολωνία, την Ουκρανία, ακόμα και τη βόρεια Αφρική β) τους Σεφαραδίμ (εκ του

Sepharadim, Sepharad = Ισπανία) ή γνωστότερους ως Ισπανοεβραίους, οι οποίοι κατέφτασαν στην οθωμανική Θεσσαλονίκη από την Ισπανία (το 1492, λόγω των μεγάλων διωγμών του Φερδινάνδου και της Ισαβέλλας), τη Σικελία και την Κάτω Ιταλία (1293), την Πορτογαλία (1497) και την Προβηγκία (1506) την ίδια περίοδο, μεγάλος αριθμός Ισπανοεβραίων εγκαταστάθηκαν στην Ολλανδία (λόγω της θρησκευτικής ανοχής των εκεί προτεσταντών), έχτισαν δε στο Αμστερνταμ μεγάλη συναγωγή, η οποία ακόμα και σήμερα είναι ένα από τα πιο σημαντικά αξιοθέατα της πόλης. Από τις ίδιες χώρες, έφτασαν ως πρόσφυγες στη Θεσσαλονίκη εκχριστιανισμένοι Εβραίοι κατά την εικοσαετία 1540-1560 και κατά τη διάρκεια του Τριακονταετούς (θρησκευτικού) πολέμου (1618 - 1648), γιατί, παρά τον εκχριστιανισμό τους, παρέμειναν ύποπτοι στην Ιερά Εξέταση (αυτοί οι εκχριστιανισμένοι Εβραίοι ονομάζονταν Μαρράνοι). Οι τελευταίοι Εβραίοι έφτασαν στη Θεσσαλονίκη στις αρχές του 18ου αι., διωγμένοι από την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία (Πασχίδης, Χαμουδόπουλος, Nehama, γενικά Βακαλόπουλος, 132 Σβορώνος, 359-360 Veinstein, 43).

Υπολογίζεται ότι πάνω από 40000 ισπανοεβραίοι πρόσφυγες βρήκαν άσυλο εκείνη την εποχή στην οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία, βεβαίως σε αυτό το θέμα παρουσιάζεται πολύ πιο προοδευτική από τα χριστιανικά κράτη της Δύσης. Οι περισσότεροι απ' αυτούς εγκαταστάθηκαν στη μακεδονική πρωτεύουσα, αλλάζοντας όχι μόνο την πληθυσμιακή αναλογία, αλλά και

την πολιτιστική και την οικονομική φυσιογνωμία της πόλης επί τεσσαεράμισι αιώνες (μέχρι τη δεκαετία του 1940) (Βακαλόπουλος, κ135 Georpeon, 1997 II Sephiha, 1997 III). Ετσι ήδη από το 1519, σύμφωνα με τις οθωμανικές αρχειακές πηγές, το εβραϊκό στοιχείο επικρατούσε πληθυσμιακά: τότε, η Θεσσαλονίκη είχε 1 143 εβραϊκές οικογένειες, 1 375 μουσουλμανικές και μόλις 1 087 χριστιανικές (οι οθωμανικές απογραφές γίνονταν με βάση τις οικογένειες, γιατί αυτές αποτελούσαν τις φορολογικές μονάδες (Gokbiligin, 226). Με ορμητήριο τη Θεσσαλονίκης και λόγω της έντονης εμπορικής δραστηριότητάς τους, οι Εβραίοι πολύ σύντομα επεκτάθηκαν σε όλα τα αστικά κέντρα του ευρύτερου μακεδονικού και βαλκανικού χώρου στο Μοναστήρι, το 1591, από τα 1 500 σπίτια τα 200 ήταν εβραϊκά, σύμφωνα με τα αρχεία του βαΐλου (= πρόξενου) της Βενετίας Lorenzo Bernardo (Μέρτζιος, 128 - 129) το 1566, στα Σκόπια περιγράφονται επίσης από τους Βενετούς ως εβραιούπολη (Μέρτζιος, 149 - 150), ενώ σε όλες τις πόλεις της ανατολικής Μακεδονίας (Σέρρες, Δράμα, Καβάλα) μαρτυρούνται ανθούσες εβραϊκές κοινότητες το ίδιο συνέβη και σε πολλές πόλεις της δυτικής Μακεδονίας, όπως στη Στρούγγα, στην Αχρίδα και στη Βέροια (Βακαλόπουλος, 137). Ομως, υπήρξαν και μερικές πόλεις όπου δεν εγκαταστάθηκαν ποτέ Εβραίοι, όπως για παράδειγμα η Εδεσσα (Βοδενά), στην οποία - κατά τη λαϊκή παράδοση - δεν μπόρεσαν να εγκατασταθούν λόγω της ημέρας του παζαριού, που γινόταν Σάββατο, ημέρα υποχρεωτικής θρησκευτικής αργίας για τους εμπορευόμενους Εβραίους (Τουσίμης 4-9).

Η προσφορά των Εβραίων στη μακεδονική ιστορία συνίσταται στη μεγάλη συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου: αυτό οφείλεται κυρίως στους προοδευτικούς ισπανοεβραίους Σεφαραδίμ, οι οποίοι ήταν επιδέξιοι βιοτέχνες και έμποροι ασχολούνταν κυρίως με τη μεταλλουργία, την υφαντουργία (οι λεγόμενοι draperos) και την ταπητουργία (οι λεγόμενοι manderos). Πολύ σύντομα, κυριάρχησαν όχι μό-

νο στην κατασκευή, αλλά και στο εμπόριο των παραπάνω προϊόντων, δεδομένου ότι η εμπορία ήταν η παραδοσιακή ενασχόληση των Εβραίων, ενώ επεκτάθηκαν στις τραπεζικές εργασίες και ανέδειξαν αξιόλογους επιστήμονες, κυρίως δε γιατρούς (Emmanuel, 13-14 Nehama, γενικά Σβορώνος, 377). Ετσι, οι εβραίοι μετανάστες κατέστησαν οι κύριοι φορείς της μεγάλης οικονομικής προόδου της Θεσσαλονίκης επί τουρκοκρατίας, σε αντίθεση με τους παλιούς Ρωμαιοεβραίους της βυζαντινής εποχής, οι οποίοι ήταν φτωχοί εργάτες και βιοτέχνες (Βακαλόπουλος, 134) δικαιολογημένα, λοιπόν, οι Εβραίοι υπερηφανεύονταν για την παρουσία τους σ' αυτή την ελληνική πόλη, την οποία ονόμαζαν, σύμφωνα με μαρτυρία του τούρκου περιηγητή του 16ου αι. Evliya Celebi, "η Θεσσαλονίκη μας" (Δημητριάδης, 1973, 105) ή "μητρόπολη του Ισραήλ" (Ρ. Μόλχο, 1996, 12) ή "μητέρα του Ισραήλ" (Mazower, 238 - 244), δεδομένου ότι εκεί βρισκόταν η μεγαλύτερη παροικία Εβραίων στη Βαλκανική.

Από τις προαναφερθείσες δύο κύριες κατηγορίες εβραίων μεταναστών στην τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη, αναμφισβήτητα πιο προοδευτικοί ήταν η ισπανοεβραίοι Σεφαραδίμ, οι οποίοι σύντομα μπόρεσαν να επιβληθούν γλωσσικά και πολιτιστικά σε ολόκληρη την εβραϊκή κοινότητα της πόλης: οι Σεφαραδίμ, που μιλούσαν ανάμεικτη διάλεκτο με στοιχεία εβραϊκά, ισπανικά και ιταλικά (Sephiha, 1992, 79-96), συμμετείχαν έντονα στην κοινωνική και στην οικονομική ζωή των χωρών προέλευσής τους, έως ότου τους εκδίωξε η Ιερά Εξέταση έτσι, μόλις έφτασαν στη Θεσσαλονίκη, αναπτίχθηκαν σε όλους τους τομείς και σύντομα αφομοίωσαν τους παλιούς Ρωμαιοεβραίους που μιλούσαν ελληνικά. Μάλιστα, χαρακτηριστικό δείγμα της ισπανοεβραϊκής διαλέκτου αποτελεί - κατά την κρατούσα άποψη - η ονομασία του εθνικού ποτού των Ελλήνων "ούζο", που προέρχεται από τη φράση του Σεφαραδίμ της θεσσαλονίκης "per uso de sultano", με την οποία συνόδευαν τα φορτία ούζου που έστελναν ως δώρο στους σουλ-

τάνους για να αποκτήσουν την εύνοιά τους. Αντίθετα, οι γερμανοεβραίοι Εσκενάζι, που μιλούσαν την εβραϊκή διάλεκτο yiddisch (με πολλά γερμανικά στοιχεία), ζούσαν περιθωριοποιημένοι σε ghetto των χωρών προέλευσής τους έτσι, και στον τόπο της νέας εγκατάστασης (Θεσσαλονίκη) παρέμειναν περισσότερο υπανάπτυκτοι σε σύγκριση με τους Ισπανοεβραίους (Σβορώνος, 360).

Από θρησκευτική άποψη, οι Εβραίοι της οθωμανικής Θεσσαλονίκης απολάμβαναν πλήρους ελευθερίας, και μάλιστα, στα μέσα του 16ου αι., μαρτυρείται από τον περιηγητή Nicolas de Nicolay (σελ. 279) ότι στη Θεσσαλονίκη υπήρχαν ογδόντα συναγωγές. Αποτέλεσμα της διαφορετικής προέλευσης των Εβραίων της Θεσσαλονίκης ήταν κάθε ομάδα να διαθέτει ξεχωριστή συναγωγή και αυτόνομη κοινότητα γύρω απ' αυτήν επικεφαλής της κοινότητας ήταν ο λεγόμενος *marbitz*, που συγκέντρωνε τις ιδιότητες του πολιτικού αρχηγού, του θρησκευτικού ηγέτη και του δασκάλου οι *marbitz* προέρχονταν από τους ραβίνους και αρχικά εκλέγονταν κάθε χρόνο, ενώ αργότερα ισοβίως. Τη διοίκηση της κοινότητας, εκτός από τον *marbitz*, ασκούσε και το επταμελές κοινοτικό συμβούλιο, το λεγόμενο *maamad hakahal*, αποτελούμενο από λαϊκά μέλη, με κύριο έργο την κατανομή των κρατικών φόρων και την είσπραξή τους, ενώ, γύρω στα 1540, μερικές κοινότητες ανέλαβαν επιχειρηματικές δραστηριότητες στον τομέα της υφαντουργίας. Εχουν διασωθεί αρκετά ονόματα συναγωγών με τις αντίστοιχες κοινότητες, όπως *Polya*, *Oigranio*, *Kalabrya*, *Pronapca* (παρατηρείται ότι αυτά τα ονόματα υποδηλώνουν ακριβώς τον τόπο καταγωγής των Εβραίων της κάθε κοινότητας) (Σβορώνος, 366 Καραθανάσης, 126 Μεσσίνας 4-5 Ναυ, γενικά).

Ωστόσο, σύντομα, οι εβραϊκές κοινότητες της Θεσσαλονίκης οργανώθηκαν σε ομοσπονδιακή βάση: στις αρχές του 16ου αι., μια τριανδρία ραβίνων, που λειτουργούσε μάλλον άτυπα, εξέδωκε σειρά κανονισμών με ισχύ για όλο το εβραϊκό πληθυσμό της Θεσσαλονίκης στα μέσα

του ίδιου αιώνα λειτούργησε και δεύτερη τριανδρία ραβίνων με πιο ενισχυμένες εξουσίες, αλλά έχοντας ρόλο μάλλον συντονιστικό και όχι ανταγωνιστικό προς τις επιμέρους κοινότητες. Τότε, καθιερώθηκαν διάφορα ιδρύματα με στόχο την κοινωνική προστασία και την πνευματική άνοδο των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, όπως το *Pidion Chevoneyim* (ταμείο για την απελευθέρωση αιχμαλώτων), το *Albacha* (διανομή ρουχισμού σε φτωχά παιδιά), το *Bikorn Holim* (είδος νοσοκομείου), η αδελφότητα *Hevra Kedicha* (περιποίηση και ταφή νεκρών), το 1689 ένα ταμείο για την προικοδότηση των ορφανών κοριτσιών και το περίφημο *Talmud Torah* (1520), το μεγάλο πνευματικό ίδρυμα των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Γύρω στα 1690 - 1700, η ομοσπονδιακή διοίκηση, υπερενισχυμένη, μεταβλήθηκε σε ενιαία κοινότητα, ενώ οι παλιές κοινότητες των συναγωγών διατήρησαν ελάχιστες αρμοδιότητες το ανώτατο διοικητικό όργανο της νέας ενιαίας εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης ήταν μια τριανδρία ραβίνων και μια επταμελής επιτροπή από λαϊκούς (τα μέλη ήταν ισόβια και κάθε μέλος διοριζόταν από τα παλαιότερα με επιλογή από τους πιο πλούσιους μορφωμένους Εβραίους) επιπλέον, υπήρχαν τέσσερα τριμελή δικαστήρια ραβίνων (*Nehama*, τομ. I, III για τον τελευταίο αιώνα της τουρκοκρατίας, βλ. R. Molho, 1992, 64- 78).

Όσον αφορά τις σχέσεις τους με την οθωμανική διοίκηση, οι Εβραίοι πέτυχαν ευθύς εξαρχής, με διάφορες δωροδοκίες, τη χορήγηση αρκετών προνομίων σ' αυτούς. Μάλιστα, το 1567, μια αποστολή Εβραίων πήγε στην Κωνσταντινούπολη και απέσπασε σουλτανικό φερμάνι, το οποίο όχι μόνο επικύρωνε τα παλιά προνόμια, αλλά όριζε και δύο νέα: πρώτον, η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης θα αποτελούσε *musselemlik* (διοικητική μονάδα ανάμεσα στο αγαλίκι και στο πασαλίκι), που θα υπαγόταν απευθείας στην Υψηλή Πύλη, και έτσι οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης - θεωρητικά τουλάχιστον - απαλλάσσονταν από παρεμβάσεις των τοπικών αρχών δεύτερον, η εβραϊκή κοινότητα θα κατέβαλε τον κεφαλικό

φόρο όχι σε χρήμα, αλλά σε είδος, και συγκεκριμένα σε υφάσματα για την ένδυση των ταγμάτων των γενιτσάρων. Οι Εβραίοι αντιμετώπισαν μόνο ένα σκληρό γι' αυτούς σουλτάνο, τον Μουράτ Δ' (1623-1640) (Σβορώνος, 367).

Στα μέσα του 17ου αι., η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης διήλθε μεγάλη κρίση, εξαιτίας της αίρεσης του Σαμπατάι Σεβί: επρόκειτο για νεαρό ραβίνο, ο οποίος, το 1648, άρχισε να διδάσκει ότι είναι ο αναμενόμενος Μεσσίας. Επειτα από μικρές επιτυχίες στη Θεσσαλονίκη και στη Σμύρνη, κατέφυγε στην Αίγυπτο και στα Ιεροσόλυμα, όπου απέκτησε πολλούς οπαδούς τέλος, έπειτα από μυθιστορηματικές περιπέτειες, ο Σαμπατάι Σεβί εξισλαμίστηκε για να γλιτώσει τη ζωή του και πέθανε άδοξα. Ωστόσο, η διδασκαλία του απέκτησε πολλούς πιστούς στους κόλπους της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης, λόγω της οικονομικής και της ηθικής κρίσης εκείνης της εποχής (ενετοτουρκικός πόλεμος, διωγμοί των Εβραίων στη Δύση). Έτσι, οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης διασπάστηκαν, ενώ μεγάλο τμήμα των οπαδών του Σαμπατάι Σεβί εξισλαμίστηκε, π.χ. ομαδικά 1 500 οπαδούς του το 1686 αυτούς τους εξισλαμισμένους Εβραίους, οι Τούρκοι τους αποκαλούσαν *Dönme* (στα ελληνικά είναι γνωστοί ως Ντονμέδες), οι Εβραίοι τους αποκαλούσαν Μινίμ (άπιστους), ενώ οι ίδιοι αυτοαποκαλούνταν Μασαμινίμ (πιστοί) αυτοί οι Ντονμέδες (= αποστάτες) έζησαν στη Θεσσαλονίκη ως το 1923, οπότε, ως μουσουλμάνοι, δεν εξαιρέθηκαν κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών, και τότε (1923) ήταν περίπου 16000 άτομα (Καραθανάσης, 130 Σβορώνος, 355 Georleon, 1992, 105 - 119).

Οι Εβραίοι έποικοι της Θεσσαλονίκης ήταν φορείς υψηλής παιδείας και πολιτισμού, ιδίως οι ισπανοεβραίοι Σεφαραδίμ: πολύ σύντομα, δίπλα σε κάθε συναγωγή ίδρυσαν και από ένα σχολείο (*yeshiva*) που παρείχε βασική και μέση εκπαίδευση, ενώ, το 1520, ιδρύθηκε η περίφημη *Talmud Torah*, είδος θεολογικής σχολής, όπου δίδασκαν ονομαστοί ραβίνοι επιπλέον, οι Εβραίοι ίδρυσαν βιβλιοθήκες και τυπογραφεία

(μάλιστα, το πρώτο τυπογραφείο μεταφέρθηκε ήδη το 1512 από την Πορτογαλία). Έτσι, η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης ανέδειξε πολύ μεγάλους λόγιους και επιστήμονες, όπως τον Salomon ben Hebib (1504), τον Isaac Busalo (1525), τον Salomon Caballero (1520), τον Salomon Abodiente (1541) και τον περίφημο Salomon Lebeth Halevy (Nehama, II 141 για την πολιτική κίνηση και τους λόγιους της νεότερης εποχής, βλ. Φάις, 32 Τζάννη - Γκίννερουπ, 30-31 Κουρμαντζή, 21 M. Molho, 1947, 23 - 121 Μαγκλιβέρας, 18-19 Ρουμπέν - Μορδοχάτ).

Ωστόσο, από τα μέσα του 18ου αι., η Εβραϊκή κοινότητα παρουσιάζει σαφή σημεία κάμψης τόσο στον οικονομικό όσο και στον πνευματικό τομέα οι αιτίες της πρέπει να αναζητηθούν στη συρρίκνωση του εμπορίου προς τη Βενετία, στη διάλυση το 1797 του ενετικού κράτους, στην αίρεση του Σαμπατάι Σεβί, στους εξισλαμισμούς και στο κλείσιμο των τυπογραφείων τότε, ακριβώς, αρχίζει η άνοδος τους ελληνικού στοιχείου στη Θεσσαλονίκη και σε όλη τη Μακεδονία. Ορθά, μάλιστα, έχει τονιστεί (Σβορώνος, 377) ότι το εμπόριο των Εβραίων της Θεσσαλονίκης διεξαγόταν κυρίως με τη Βενετία, με αποτέλεσμα κατά τις περιόδους των ενετοτουρκικών πολέμων (όπως 1645 - 1669) να διέρχεται κρίση έτσι, μετά την κατάλυση της ενετικής ("Γαληνοτάτης") δημοκρατίας από τον Ναπολέοντα Α', το 1797, επήλθε βαθμιαία παρακμή στην οικονομική ισχύ του εβραϊκού στοιχείου της Μακεδονίας. Παρά ταύτα, οι Εβραίοι παρέμειναν η πρώτη πληθυσμιακή δύναμη στη Θεσσαλονίκη ακόμα και κατά την εποχή της ενσωμάτωσής της στο νεοελληνικό κράτος, το 1912 (Κοντογιάννη, 11) συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι τότε ο πληθυσμός της Θεσσαλονίκης αποτελούνταν από 64.439 Εβραίους, 45.867 Τούρκους, 39.956 Έλληνες, 6.263 Βούλγαρους και 4.364 αλλοδαπούς (μη Οθωμανοί) υπηκόους (Δημητριάδης, 1983, 88-116 πρβλ. Λουκάτος).

Το μεγάλο πλήγμα στην εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης δόθηκε στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής (1941 - 1944), στο πλαίσιο της

χιτλερικής Entlosung του “εβραϊκού προβλήματος”. Η πρώτη αντισημιτική ενέργεια των Nazi ήταν η απαγόρευση της θρησκευτικής και της πολιτιστικής ζωής της εβραϊκής κοινότητας ήδη από τις 11 Απριλίου 1941 και ακολούθησε επιστράτευση 9.000 εβραίων αντρών προς αναγκαστική εργασία στις 11 Ιουλίου 1942 μέχρι τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, οπότε έληξε αυτή η πολιτική επιστράτευση, πολλοί Εβραίοι είχαν πεθάνει από την εξάντληση και τις ασθένειες, κατασκευάζοντας δρόμους και αεροδρόμια για τη Wehrmacht. Αλλά, αυτό ήταν μόνο η αρχή: οι Max Merten, Dieter Wisliceny και Alois Brunner, οι κυρίως “αρμόδιοι για το εβραϊκό πρόβλημα” ναζιστές αξιωματικοί στη Θεσσαλονίκη, οργάνωσαν τη μαζική εκτόπιση των Εβραίων της πόλης, την άνοιξη του 1943, φυσικά με κατεύθυνση τα στρατόπεδα του θανάτου τα αρχεία μόνο του στρατοπέδου του Auschwitz - Birkenau καταγράφουν την άφιξη 48.974 Εβραίων από τη βόρεια Ελλάδα, ενώ οι 37.386 απ’ αυτούς οδηγήθηκαν αμέσως στους θαλάμους αερίων (Mazower, 238-244 Φλάισερ, 24-26).

Οι Βούλγαροι συνεργάστηκαν επίσης με τους Γερμανούς και άλλοι 6.000 Ελληνοεβραίοι εκτοπίστηκαν από τη βουλγαρική ζώνη κατοχής (ανατολική Μακεδονία και Θράκη, όπου υπήρχε η σκμαία εβραϊκή κοινότητα της Καβάλας). Αντίθετα, οι Ιταλοί αντιστάθηκαν επιτυχώς στις γερμανικές πιέσεις και έτσι οι Εβραίοι της ιταλοκρατούμενης ζώνης εκτοπίστηκαν μετά τον Σεπτέμβριο του 1943, όταν οι Γερμανοί κατέλαβαν και την ιταλική ζώνη. Οι Εβραίοι της Κέρκυρας ήταν οι τελευταίοι που εκτοπίστηκαν και αυτό το γεγονός έλαβε χώρα μόλις στις 19 Ιουνίου 1944 η καθυστέρηση οφειλόταν στον φιλόνηρωπο στρατιωτικό διοικητή της νήσου, συνταγματάρχη Oberst Emil Jaeger, ο οποίος υπήρξε μια από τις ελάχιστες εξαιρέσεις γερμανών αξιωματικών που αντιτάχθηκαν στην εξολόθρευση των Εβραίων αλλά, ο Hauptsturmführer Toni Burger έφτασε γι’ αυτό το σκοπό στο νησί και κατάφερε να συγκεντρώσει και να εκτοπίσει τους Εβραίους της Κέρκυρας τέσσερις μήνες πριν την απελευθέρωση.

ρωση μόλις 187 από τα 2.000 άτομα επέστρεψαν από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως (Γρηγοριάδης, 496).

Στη μακρόχρονη ιστορία του, ο ελληνικός λαός δεν έχει δείξει δείγματα αντισημιτισμού. Έτσι, οι Έλληνες κατέβαλαν κάθε προσπάθεια για τη σωτηρία των Ελληνοεβραίων: ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός κάλεσε τον κλήρο να τους προστατεύσει και να τους κρύψει, ενώ προσωπικά ο ίδιος έπαιξε σημαντικό ρόλο στη σωτηρία 250 παιδιών επίσης, ο μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος έκρυψε τα χωριά και έτσι διέσωσε και τους 257 Εβραίους του νησιού (αντίθετα, είναι γνωστό ότι η Αγία Εδρα της Ρώμης δεν αντέδρασε στην εβραϊκή γενοκτονία). Ταυτόχρονα, πάνω από 1.300 Έλληνες Εβραίοι κατατάχθηκαν στις αντάρτικες ομάδες της υπαίθρου, περιλαμβανομένων και των ραβίνων της Αθήνας και του Βόλου μάλιστα, είναι συχνότατες οι επισημες εκφράσεις ευγνωμοσύνης της εβραϊκής κοινότητας της Ελλάδας (Κεντρικός Ισραηλιτικό Συμβούλιο) προς τον ελληνικό λαό και την ορθόδοξη Εκκλησία για τη διάσωση χιλιάδων Εβραίων από τους Nazi (η τελευταία δήλωση ευγνωμοσύνης έλαβε χώρα πολύ πρόσφατα, στις 9 Ιανουαρίου 1998, για τη διάψευση ορισμένων συκοφαντιών της Αγκυρας κατά της Αθήνας). Παρά τις προσπάθειες αυτές των Ελλήνων, δυστυχώς, το μεγαλύτερο μέρος των Ελληνοεβραίων - κυρίως γυναικόπαιδα και ηλικιωμένοι - εξοντώθηκε η “τελική λύση” του Hitler κατέληξε στην εξόντωση ποσοστού 87% περίπου απ’ αυτούς, ένα από τα υψηλότερα ποσοστά σε όλη την κατεχόμενη Ευρώπη (Hondros, 1983, 93 και 1993, 54 Mazower, 256-261 Bowman, 297-314 Poliakou-Sabille, 158-159 Molho-Nehama, 326 ο Γρηγοριάδης, 496, υπολογίζει ότι μόλις 10.226 Έλληνες Εβραίοι επέζησαν από τους 77.377, ενώ ο Parkers, 164, υπολογίζει τους επιζήσαντες σε 10.500). Τέλος, όπως ήταν αναμενόμενο, οι ναζί επιπλέον λεηλάτησαν την κινητή περιουσία των Ελληνοεβραίων που υπολογίζεται σε 54.000.000 δολάρια (Ελευθεροτυπία, 27-7-1997).

Αποτέλεσμα της ναζιστικής θηριωδίας υπήρ-

ξε η πληθυσμιακή συρρίκνωση της ιστορίας εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης, η οποία σήμερα πλέον αριθμεί μόλις 1.200 μέλη, ενώ συντηρούνται δύο συναγωγές, ένα δημοτικό σχολείο και ένα γηροκομείο (Ρ. Μόλχο, 1996, 15), έτσι, μεγαλύτερη εβραϊκή κοινότητα έχει καταστεί πλέον αυτή των Αθηνών με 3.500 επί συνόλου 5.800 περίπου Εβραίων σε όλη την ελληνική επικράτεια (Βασιλειάδης, 20-22).

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η τύχη των πρωταίτιων του εβραϊκού ολοκαυτώματος της Θεσσαλονίκης: ο Wisliceny καταδικάστηκε σε θάνατο σε μια από τις δίκες της Νυρεμβέργης και εκτελέστηκε το 1946. Ο Dr. Merten - δικηγόρος του Βερολίνου - διέφυγε αμέσως μετά τον πόλεμο, αλλά, το 1957, επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη (μάλιστα, οι φήμες επέμεναν ότι γύρισε για να εντοπίσει και να ξεθάψει τους εβραϊκούς θησαυρούς που είχε κρύψει την περίοδο της κατοχής τελικά, όμως, τον αναγνώρισαν, συνελήφθη και τον Μάρτιο του 1959 καταδικάστηκε σε 25 ετών κάθειρξη έπειτα από μερικούς μήνες, βάσεις του Ν. 5933/1959 και του Ν.Δ. 4016/1959, απολύθηκε των φυλακών και εκδόθηκε στην τότε Δυτική Γερμανία, όπου σύντομα αφέθηκε ελεύθερος, πέθανε από φυσικό θάνατο. Ο Brunnert δεν δικάστηκε ποτέ, γιατί διέφυγε τη σύλληψη και σήμερα - 86 ετών πλέον - κρύβεται στη Δαμασκό της Συρίας υπό το ψευδώνυμο Georg Fischer μάλιστα, η μυστική υπηρεσία του Ισραήλ Mossad με αποτέλεσμα τον τραυματισμό του (Resenbaum, 80-81 International Herald Tribune, 18.9.1995 Ποντίκι, 23.1.1995).

Βιβλιογραφία

Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία της Μακεδονίας (1354-1833)*, Θεσσαλονίκη, 1696 (α' έκδοση).

Bowman Steven, "Jews in Wartime Greece", στον Marruw M.R. The Nazi Holocaust, τομ. I μέρος IV: "The Final Solution" outside Germany", Meckler, Westport - Lonton, 1989.

Γρηγοριάδης Σόλων, *Συνοπτική ιστορία της ε-*

θνικής αντίστασης (1941 - 1945), Καπόπουλος, Αθήνα χ.χ.

Δημητριάδης Βασίλης, *Η κεντρική και δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγία Τσελεμπή*, Θεσσαλονίκη, 1973.

Δημητριάδης Βασίλης, "Ο πληθυσμός της Θεσσαλονίκης και η ελληνική κοινότητά της", Μακεδονικά 23 (1983), σελ 88-116.

Emmanuel J.-S., *Histoire den l'industrie des tissus des Israelites de Salonique*, Lausanne, 1935.

Georgeon Francois, "Selanik musulmane et deunme", σελ 105- 118, στο συλλογικό έργο: Veinstein Gillew (εκδ.), Salonique (1850-1918). La "ville des Juifs" et le reveil des Balkans, Autrement, serie "Memoires", Paris, janvier 1992.

Georgeon Francois, "Plus de deux mille ans d'histoire", Le monde diplomatique, juillet 1997, II.

Gokbilgin Tayyib M., "Kanuni sultan Suleyman devri baslarinda Rumeli eyaleti, livalari, sehir ve Kasabalari", Belleten Turk Tabir Kurumu 20 (1956).

Hondros John Louis, *Occupation and Resistance. The Greek Agony (1941 - 1944)*, Pella Publications, New York, 1983.

Hondrow John Louis, "Greece and the German Occupation", σελ. 28-57, στον Close D.H. (εκδ.), The Greek Civil War (1943- 1950), Routledge, London - New York, 1993.

Καραθανάσης Αθανάσιος, "Μακεδονία κατά την τουρκοκρατία", σελ. 121-148, στο συλλογικό έργο των Χασιώτη -Κολιόπουλου (εκδ.), Μακεδονία, τομ. Β', Αθήνα, 1993.

Κοντογιάννης Π.Μ., "Πλήθος Εβραίων μέγα...", εφημερίδα Καθημερινή, ένθετο Επτά ημέρες, 3.3.1996, σελ. 11, αναδημοσίευση από το περιοδικό Παναθήναια, Αθήνα, Οκτώβριος 1912.

Κουρμαντζή Ελένη, "Γιώσέφ Ελιγιά, ένας πρωτοπόρος Ελληνοεβραίος ποιητής και διανοούμενος της δεκαετίας του "20", στο επτά ημέρες ό.π., σελ. 29.

Λουκάτος Σπύρος, "Πολιτειογραφικά Θεσσα-

λονίκης, νομού και πόλης, στα μέσα της δεκαετίας του 1910", πρακτικά του συμποσίου Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912, Θεσσαλονίκη, 1986.

Μαγκλιβέρας Διονύσης, "Συμβολή στην ελληνική ζωή: η παρουσία των Εβραίων στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, Επτά ημέρες, ό.π., σελ. 18-19.

Mazower Mark, *Inside Hitler's Greece. The experience of occupation (1941 - 1944)*, Yale University Press, New Hanen - London, 1993.

Μερτζιος Κωνσταντίνος, *Μνημεία μακεδονικής ιστορίας*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1947.

Μεσσίνας Ηλίας, "Συναγωγές στην Ελλάδα: ιστορία και αρχιτεκτονική μορφή των πολυάριθμων εβραϊκών συναγωγών", Επτά ημέρες, ό.π., σελ. 4-5.

Μίντσης Γεώργιος Ι., *Εθνολογική σύνθεση της Μακεδονίας (Αρχαιότητα, Μεσαίωνας, Νέοι χρόνοι)*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 1997.

Molgo Michael - Negama Jos., *In Memoriam: Dedicated to the Memory of the Jewish Victims of Nazism in Greece*, Θεσσαλονίκη, 1976.

Molho Michael, "Usos y costumbres de los Judios de Salonica", *Sefard* 7 (1947), σελ. 23-121.

Molho Michael, "Usos y costumbres de los Sefardies de Saloniki", CSIC, Madrit, 1951.

Μόλχο Ρένα, "Le renouveau...", στον Veinstein, ό.π., σελ. 64- 78.

Μόλχο Ρένα, "Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης", Επτά ημέρες, ό.π., σελ. 12-15.

Ναρ. Α., *Οι συναγωγές της Θεσσαλονίκης*. Τα τραγούδια μας, Θεσσαλονίκη, 1985.

Nehama Jos., *Histoire des Israelites de Salonique*, τόμ. VI, Paris - Thessalonique, 1935 - 1978.

Nicolay Nicolas de, *navigations, peregrinations et voyages faicts en la Turquie...*, Anvers, 1576.

Parkes J., "The German Treatment of the Jews", στο συλλογικό έργο των Toynbee A. - Toynbee V. (εκδ.), *Hitler's Europe* Oxford University Press, London, 1954, σελ. 279-282.

Πασχίδης Θωμάς, *Οι Ισραηλίται εν των ελληνι-*

σμών, Αθήνα, 1880, αναδημοσίευση στα χρονικά (όργανο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδας), τομ. 128, 1993.

Poliakov L. - Sabille J., *Teh jews under the italian Occupation*, Editions du Centre, Paris, 1954.

Ρουμπέν - Μορδοχάτ Σ., "Ο εβραϊκός τύπος στα Θεσσαλονίκη και γενικότερα στην Ελλάδα", *Χρονικά* 10 (1978).

Rosenbaum A., *Prosecuting Nazi War Criminals*, Westview, Boulder, 1993.

Σβορώνος Νίκος, "Διοικητικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις από το 1430 ως το 1821", σελ. 354-385, στο συλλογικό έργο *Μακεδονία 4.000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1982.

Sephiha Haim Vidal, "Ladino et Djudezmo στον Veinstein, ό.π., σελ. 79-95.

Sephiha Haim Vidal, "La cite perdue de sefarodos", *Le monde diplomatique*, juillet 1997, III.

Σταυρουλάκης Νίκος, "Οι εβραϊκές κοινότητες", Επτά ημέρες, ό.π. σελ. 6-10.

Τζάννη - Γκίννερουπ Νίκος, "Η μουσική των Ισπανοεβραίων", Επτά ημέρες, ό.π., σελ. 30-31.

Τουσίμης Γεώργιος, "Απόπειρες ιουδαϊκής εγκατάστασης στα Βοδενά της τουρκοκρατίας", *Εδεσσαϊκά χρονικά* 8 (1975), σελ. 4-9.

Φάις Μισέλ, "Τζούλιο Καίμη: ο αποσιωπημένος ζωγράφος και μελετητής της λαϊκής μας τέχνης", Επτά ημέρες, ό.π., σελ. 32.

Φλάισερ Χαγκεν, "Shoah: η γενοκτονία των Ελλήνων εβραίων", Επτά ημέρες, ό.π., σελ. 24-26.

Χαμουδόπουλος Α., *Οι Ισραηλίτες της Θεσσαλονίκης*, Αθήνα, 1935.

Veinstein Gilles, "Un paradoxe seculaire", σελ. 42-63, στο συλλογικό έργο (έκδοσης του ίδιου) *Salonique (1850-1918)*, ό.π.

Εφημερίδες, Περιοδικά: Bulletin Turk Tabi, *Εδεσσαϊκά χρονικά*, *Ελευθεροτυπία*, *International Herald Tribune*, *Καθημερινή* (ένθετο: Επτά ημέρες), *Le monde diplomatique*, *Μακεδονικά*, *Παναθηναϊκά*, *Ποντίκι*, *Sefarad*, *Χρονικά*.

Θεόφιλος Σιμανίκας (Νικηταράς)

1914 - 1949

του Φιλώτα Αδαμίδη

Μέσα στην πλειάδα των αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης που υπήρξαν θύματα του ανώμαλου καθεστώτος συγκαταλέγεται και ο συμπατριώτης και συμπολεμιστής μου στον ΕΛΑΣ δικηγόρος Θεόφιλος Σιμανίκας.

Ζωντανός και ανήσυχος χαρακτήρας, γιος του Μακεδονομάχου καπετάνιου Γιάννη Σιμανίκα, που η προσωπογραφία του κοσμούσε για πολλά χρόνια το Γυμνασιαρχείο στο Λάμπειο Γυμνάσιο ανέπτυξε πλούσια δράση στο χώρο της αριστεράς σαν φοιτητής στο Πανεπιστήμιο της Θεσ/νίκης.

Γνωριστήκαμε στις αρχές του 1943 όταν ήρθε απ' τη Θεσ/νίκη και συνεργαστήκαμε για λίγο στις γραμμές του ΕΑΜ του οποίου είμαστε στελέχη έχοντας και οι δύο την ιδιότητα του μέλους του ΚΚΕ (εγώ απ' το 1941, ο Θεόφιλος ίσως από πιο νωρίς).

Στα πλαίσια της γραμμής του κόμματος για ανάπτυξη του ΕΑΜ με την είσοδο σ' αυτό και των αστικών κομμάτων μας ανατέθηκε το καθήκον να επισκεφθούμε τους αρχηγούς των δύο κομμάτων δηλ. Τον Πέτρο Πετρίδη του Λαϊκού και τον Φιλώτα Κόκκινο των Φιλελευθέρων.

Στον Πέτρο Πετρίδη πήγα μόνος μου και αφού του ανέπτυξα την πρόταση του κόμματος να μπει στην ηγεσία του ΕΑΜ της πόλης πήρα την απάντηση: Καλά - Καλά να το σκεφθώ και θα σας απαντήσω. Ομως απάντηση δεν πήραμε.

Στον Φιλώτα Κόκκινο πήγαμε μαζί με τον Θεόφιλο. Μας δέχτηκε φιλικότατα και αφού άκουσε την πρότασή μας, ενθουσιασμένος όχι μόνο δέχτηκε να αναλάβει ηγετική θέση στο ΕΑΜ αλλά μας ανέπτυξε και μια σειρά δραστηριότητες που θα αναλάμβανε όπως για παράδειγμα την έκδοση εφημερίδας και πολλά άλλα.

Θεόφιλος Σιμανίκας (Νικηταράς)
1914 - 1949

Φύγαμε με τον Θεόφιλο ευχαριστημένοι που εδώ τουλάχιστον βρήκαμε κατανόηση. Ομως δυστυχώς μείναμε με τις υποσχέσεις γιατί εκείνες ακριβώς τις μέρες οι Γερμανοί με τους συνεργάτες τους κάναν συλλήψεις αγωνιστών και επεκράτησε Τρομοκρατία.

Μπροστά στην κατάσταση αυτή ο Φ. Κόκκινος τα μάζεψε και έφυγε στην Αθήνα, όπου και παρέμεινε σε κάτι συσσίτια, όπως έμαθα.

Η άφιξη του Θεόφилου στη Νάουσα δεν ήταν τυχαία. Ήταν βέβαια η πόλη στην οποία γεννήθηκε και στην οποία ο πατέρας του Γιάννης είχε αναπτύξει πλούσια δράση σαν καπετάνιος στο Μακεδονικό Αγώνα.

Αυτό ακριβώς το δεύτερο τον έφερε στη Νάουσα για να είναι κοντά στο Βέρμιο και να συνεχίσει το έργο του πατέρα του ενάντια στους νέους κατακτητές με το όπλο στο χέρι.

Πράγματι στις 31 Μαρτίου του 1943 όταν ο Μαύρος (Χρήστος Παλαμάς) με τα λίγα παλικάρια τους κατέλαβε τη Νάουσα για μια μέρα, ο Θεόφιλος ύστερα από μια ενθουσιώδη πατριωτική ομιλία στα Καμμένα (πλατεία Διοικητηρίου) βγήκε στο βουνό με πάνω από 200 Ναουσαίους μαζί και με άλλους έφεδρους αξιωματικούς που γίναν καπεταναίοι - διοικητές συγκροτημάτων.

Θέλησα τότε να βγω και γω με τους φίλους μου έφεδρους Θεόφιλο, Ανέστη Κοντιζή, Νίκο Αποστολίδη και Αλκη Παπαδόπουλο με τους οποίους ετοιμάζαμε ημιστρατιωτικές οργανώσεις γι' αυτόν το σκοπό. Όμως η οργάνωση της Νάουσας δεν με άφησε γιατί εκτός από στέλεχος του ΕΑΜ ήμουν και γραμματέας του εργατικού σωματείου που φτιάσαμε με τον Γιώργο Βουτυρά.

Ο Θεόφιλος μόλις βγήκε στο Βέρμιο ανέλαβε τη διοίκηση ενός απ' τα συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν στο Βέρμιο την άλλη μέρα της εξόδου απ' τη Νάουσα.

Τα συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν υπό τους Μαύρο Ακρίτα και Θεόφιλο (καπετάν Νικηταρά πλέον) αντιμετώπισαν με μεγάλη επιτυχία τους Γερμανούς που κινήθηκαν ενάντια τους, ύστερα από δυο μέρες στη μάχη του Προφήτη Ηλία κινηγώντας τους μέχρι τη Μηλίτσα, προκαλώντας τους απώλειες και παίρναν τα λάφυρα οπλισμό που τον είχαν ανάγκη.

Μετά τη μάχη αυτή όλα τα συγκροτήματα έφυγαν για την ελεύθερη Ελλάδα για ανασυγκρότηση και αποφυγή αναμέτρησης με μεγαλύτερες γερμανικές δυνάμεις μισοεξοπλισμένοι στο Βέρμιο.

Μετά από 1 1/2 μήνα κυνηγημένος απ' την Γκεστάπο αναγκάστηκα να βγω και γω στο βουνό (Βέρμιο) δημιουργώντας δικό μου συγκρότημα στα Δραξίλοβο με τους λίγους που βρήκα και με άλλους που βγήκαν.

Ο Θεόφιλος με το συγκρότημα του, όπως και ο Μαύρος μέιναν στην ελεύθερη Ελλάδα και μόνον ο Ακρίτας επέστρεψε με το συγκρότημα του στο Βέρμιο ύστερα από 2 μήνες περίπου. Με τον Ακρίτα ενώσαμε τα δύο συγκροτήματα σε ένα

αναλαμβάνοντας συνδιοικητές (είχα προτείνει στον Ακρίτα να είναι αυτός διοικητής σαν παλαιότερος αντάρτης και γω υποδιοικητής μα ο Ανέστης δεν το δέχτηκε).

Τον Αύγουστο του 1943 με βάση πληροφορία για επικείμενες μεγάλες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Γερμανών στα βουνά Βέρμιο - Καϊμαξάλαν - Παϊκό - Κρούσια (Κιλκίς) συμπτυχήκαμε όλα τα συγκροτήματα των παραπάνω περιοχών στο Παϊκό όπου και πολλοί άοπλοι κυνηγημένοι και εθελοντές για κατάταξη προς παντός απ' τη Θεσ/νίκη.

Η πληροφορία για εκκαθαριστικές διαψεύστηκε οπότε με εντολή του Καπετάν Πέτρου (Χριστόδουλου Μόσχου) όλα τα συγκροτήματα πήραν εντολή να επιστρέψουν στα βουνά τους εδώ χωρίσαμε με τον Ακρίτα που επέστρεψε μόνο με το συγκρότημα μας στο Βέρμιο. Εμένα μου ανατέθηκε η δημιουργία νέου συγκροτήματος απ' τους καινούριους ανάμεσα στους οποίους και μερικοί χωροφύλακες και υπαξιωματικοί της χωροφυλακής που βγήκαν με τον οπλισμό τους και η παραμονή μου για δράση στο Παϊκό.

Στο Παϊκό υπήρχαν προηγούμενα δύο συγκροτήματα του καπετάν Γαρέφη και του Σοφιανού. Ο Γαρέφης που καταγόταν απ' την περιοχή Κιλκίς έφυγε για μέρη του τα Κρούσια. Όμως ύστερα από λίγο πήρε εντολή και ο Σοφιανός να τον ακολουθήσει γιατί εκεί δημιουργήθηκε άσχημη κατάσταση με τους Γερμανοβουλγάρους αλλά και με τα τμήματα της ΠΑΟ υπό τους, υπομοιράρχους Τζαμαλούκα και Μήτσου (μετέπειτα στρατηγού υπεύθυνου για τη δολοφονία του Λαμπράκη) που συνεργαζόταν μαζί τους.

Ετσι έμεινα μόνος με το συγκρότημα μου στο Παϊκό, βρήκα κατάλληλο λημέρι για ξεχειμώνιασμα αλλά και για την υποδοχή της Αγγλικής αποστολής υπό τον Ταγματάρχη Τζακ που πήγα και παρέλαβα απ' το Καϊμαξάλαν.

Στο λημέρι αυτό ήρθε και με βρήκε ο Θεόφιλος προερχόμενος απ' την Ελεύθερη Ελλάδα τοποθετημένος μετά την ίδρυση της Χης Μεραρχίας, καπετάνιος του 30ου Συν/τος με έδρα το Παϊκό.

Το Συν/μα βέβαια στην αρχή το αποτελούσε μόνο η δύναμη του συγκροτήματός μου που συνε-

χώς μεγάλωνε μια και ο Σοφιανός έλειπε προσωρινά στο Κιλκίς. Βέβαια μετονομάστηκε σε 3ο λόχο και αργότερα σε III τάγμα.

Με το Θεόφιλο κοιμόμασταν στο ίδιο αμπρί σαν παλιοί φίλοι, πατριώτες αλλά και συνδιοικητές του μοναδικού τμήματος ως τη δημιουργία επιτελείου του Συν/τος και άλλων τμημάτων.

Μαζί ήμασταν στην ανατίναξη του τρένου στην Ειδομένη και μαζί στην τραγική περιπέτεια της Τζένας που περιγράφεται στο βιβλίο του Μητσόπουλου "Το 3ο συν/μα του ΕΛΑΣ" και με τη δική μου βοήθεια (6.147). Το βιβλίο υπάρχει σε αρκετά αντίτυπα στη βιβλιοθήκη της Νάουσας.

Δυστυχώς για τη ζημιά αυτήν κατηγορήθηκε ο Θεόφιλος σαν καπετάνιος του Συν/τος. Όμως επειδή έζησα την περιπέτεια και για την αποκατάσταση της αλήθειας δηλώνω κατηγορηματικά ότι η απόφαση για ελιγμό μέσω Τζένας προς Πευκωτό με πλήρη ηλιοφάνεια πάρθηκε απ' όλους μας ύστερα από σύσκεψη των στελεχών μαζί με ντόπιους συνδέσμους, πρώην κυνηγούς και ξυλοκόπους. Φαίνεται όμως πως και αυτή η περιπέτεια μέτρησε αρνητικά στο άδικο τέλος του Θεόφιλου.

Δεν άργησε όμως να ρθει και μια δεύτερη ύστερα από λίγο, που αυτή δεν τον δικαιολογεί απόλυτα. Στα τέλη του Γενάρη του 1944 πάλι σε κινήσεις των Γερμανών στο Πάϊκο βρέθηκε στις πιο κρίσιμες στιγμές και παρέμεινε στον κάμπος της Καρατζόβας, όταν το Συν/μα ύστερα από αυστηρή κάλυψη σε χαράδρα πάνω απ' τα χωριά Πρόδρομο - Νερόμυλο ένα 24ώρο αναγκάστηκε να διασχίσει νύχτα το Πάϊκο με χιόνια και να πιάσει τον κάμπο των Γιαννιτσών για κάλυψη.

Η ενέργεια του αυτή χαρακτηρίστηκε αφυκολόγητη και επιπόλαια και ίσως και αυτή να καταγράφηκε αρνητικά στο μητρώο του. Βέβαια ο Θεόφιλος υπέφερε από κήλη και μετά κάμποσες μέρες αφού συναντήθηκε με το Συν/μα ξανάφυγε στον κάμπο για να κάνει την εγχείρηση μέσω οργάνωσης και για ένα εξάμηνο περίπου ανέλαβα εγώ τη θέση του.

Προς τα τέλη Μαΐου του 1944 και ενώ το Συν/μα ύστερα από επιτυχή ελιγμό για να αποφύγει μεγάλες εκκαθαριστικές στο Πάϊκο, έφτασε στο Πευκωτό, ήρθες και ο Θεόφιλος και ανέλαβε

ξανά τη διοίκηση. Λίγες μέρες πιο μπροστά είχαν γίνει εκκαθαριστικές και στο Βέρμιο με αποτέλεσμα να σκορπίσει το 16ο Συν/μα προς Σνιατόικο το μεγαλύτερο μέρος και ένα τμήμα του προς τον κάμπο (Αγγελοχώρι), που αντί προστασίας τους έφαγε μια ολόκληρη ομάδα δολίως. Διαδόθηκε πως το 16ο συν/μα διαλύθηκε και πολλά χωριά πήραν όπλα απ' τους Γερμανούς με πρώτο το Αγγελοχώρι. Για διάψευση της διάδοσης και αναπτέρωση του ηθικού αποφασίστηκε το 3ο συν/μα να χτυπήσει παραδειγματικά το Αγγελοχώρι. Στην επιχείρηση αυτή πήραμε μαζί με τον Θεόφιλο μέρος σχεδόν σαν συνδιοικητές μέχρι την τοποθέτηση μου ύστερα από λίγες μέρες σαν καπετάνιου και διοικητή συγχρόνως του Π/30 τάγματος που δρούσε ανεξάρτητα σχεδόν στο Καϊμάξαλαν και του οποίου είχαν σκοτωθεί και ο καπετάνιος και ο διοικητής μόνιμος υπ/γος Γεράσιμος Κατοπόδης (Αράτης).

Εδώ χωρίζουμε με τον συμπατριώτη, φίλο και συναγωνιστή Θεόφιλο για πάντα. Εγώ φεύγω για τη νέα μου θέση και ο Θεόφιλος ύστερα από λίγο καιρό αντικαθίσταται, φεύγει για την Ελεύθερη Ελλάδα απ' όπου η δ/ση του ΕΛΑΣ τον στέλνει, όπως έμαθα, στην Καβάλα σαν καπετάνιο του 81ου συν.τος του ΕΛΑΣ απ' όπου πιστεύω και να αποστρατεύθηκε με τη συμφωνία της Βάρκιζας και την παράδοση των όπλων. Και επιστρέφω ασφαλώς στο σπίτι του στη Θεσ/νίκη, όπως και όλοι οι Ελασίτες, για να ζήσω ειρηνικά εξασκώντας το επάγγελμα του δικηγόρου αφού έπραξε στο ακέραιο το καθήκον του στη σκλαβωμένη πατρίδα.

Αντί όμως τιμών, διακρίσεων και μεταλλίων απ' την πολιτεία για τους αγώνες του ενάντια στον τριπλό κατακτητή επακολούθησαν όπως και για όλους μας, οι διώξεις απ' το παρακράτος της δεξιάς και των Αγγλων, για τις οποίες βέβαια δεν είναι άμοιρη ευθυνών και η τότε ηγεσία της αριστεράς. Η αφόρητη τρομοκρατία που επεκράτησε από τη μη τήρηση της συμφωνίας της Βάρκιζας από τους "νικητές" των Δεκεμβριανών, που δεν ήσαν άλλοι από τους ηττοπαθείς παλαιοπολιτικούς και τους πρώην συνεργάτες των κατακτητών ταγματασφαλίτες, ανάγκασαν τους αγωνιστές να ξαναπιάσουν το κλαρί σαν

καταδιωκόμενοι δημοκρατικοί πολίτες. Το δρόμο αυτό αναγκάστηκε να ακολουθήσει και ο Θεόφιλος. Δεν γνωρίζω πότε και πως βγήκε στο βουνό. Φαίνεται όμως πως έζησε αρκετό καιρό νόμιμος στη Θεσ/νίκη, όπως θα φανεί απ' το παρακάτω περιστατικό που θα αναφέρω που και αυτό μάλλον προστέθηκε στα επιβαρυντικά σε βάρος τους στοιχεία απ' τους κριτές που τον δίκασαν και τον καταδίκασαν σε θάνατο.

Τον Μάρτιο του 1946 πήρα εντολή απ' το γραμματέα της Νομαρχ. Επιτροπής Εδέσσης του ΚΚΕ Μπάρμα Νίκο να αφήσω το κρησφύγετο μου στο Ριζάρι, όπου ήμουν μισό χρόνο κρυμμένος με το ψευδώνυμο Περικλής και να μπω στην Έδεσσα παράνομα να οργανώσω την αυτοάμυνα. Το διάστημα που ήμουν στην Έδεσσα συναντήθηκαν ένα βράδυ σ' ένα παράνομο σπίτι με δύο ανώτερα στελέχη του κόμματος και του ΕΛΑΣ. Τον Ευριπίδη Καπετάνιο (Πάνο) του Μακεδ. γραφείου (γνωστό μου απ' την κατοχή στη Νάουσα) και το Θανάση Γκένιο (Λασάνη) καπετάνιο της Μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Σκοπός της συνάντησης ήταν να μου δώσουν εντολή να βγω στο βουνό και να δημιουργήσω ένοπλο τμήμα από καταδιωκόμενους ελαιοίτες. Γενομένης συζήτησης με τους άλλους γνωστούς καπεταναίους ρώτησα αν ξέρουν τι γίνεται με το συμπατριώτη μου και συμπολεμιστή μου στο ΕΛΑΣ Θεόφιλο (Νικηταρά). Στο άκουσμα του ονόματός του είδα να αλληλοκοιτάζονται κατηφείς και μετά ο Λασάνης μου διηγήθηκε το εξής πρόσφατο περιστατικό: Τις προάλλες στη Θεσ/νίκη περνώντας με το Μπαρμπαγιώρη (Κικίτσα) από κάποιο δρόμο παράνομοι, ακούμε από ένα μπαλκόνι, κάποιον να φωνάζει: Μπαρμπαγιώρη - Μπαρμπαγιώρη Θανάση άνοιξη το βήμα σου να απομακρυνθούμε πρωτού μας μπαγλαρώσουν.

Στεναχωρέθηκε ακούγοντας αυτό το περιστατικό μου έκανε εντύπωση πως ο Θεόφιλος κυκλοφορούσε ελεύθερα στη Θεσ/νίκη και δεν τον κινηγούσαν όπως εμάς, όμως ποτέ δεν πέρασε απ' το μυαλό μου πως ο Θεόφιλος ήταν προβοκάτορας. Λόγω των πολλών μεταθέσεων του στο ΕΛΑΣ με τελευταία τη μακρινή Καβάλα, όπου δεν πρόλαβε να γίνει γνωστός του έδωσαν τη δυνατότητα μεγαλύτερης νόμιμης παραμονής στη μεγαλυύπολη Θεσ/νίκη. Αυθόρμητος χαρακτή-

ρας όπως ήταν και νιώθοντας χαρά που έβλεπε έναν γνωστό του και ανώτερό του στο ΕΛΑΣ τον φώναξε με το όνομά του για αν τον καλέσει στο σπίτι του. Ίσως μετά να κατάλαβε πως οι συναγωνιστές του, ήσαν παράνομοι, όμως η ζημιά για τον ίδιο έγινε. Οι δύο όντως καλοί συναγωνιστές του έβγαλαν τότε το λανθασμένο συμπέρασμα που ασφαλώς θα έφτασε και στα αφτιά των αδίστακτων εκτελεστών του Θεόφιλου, που υπήρξαν αργότερα στην πολιτική προσφυγιά διώκτες και των ιδίων (Κικίτσακαν Λασάνω).

Με τον Θεόφιλο δεν συναντηθήκαμε καθόλου στον εμφύλιο και στην πολιτική προσφυγιά έμαθα για τον άδικο χαμό του.

Μια σειρά από ατυχείς συγκυρίες έδωσαν τη δυνατότητα στους ηγέτες του ανώμαλου καθεστώτος να σκαρώσουν το κατηγορητήριο (ρετινιά): σπασμένος, λυγισμένος, έτοιμος να λιποταχτήσεις, πράκτορας του εχθρούς κ.λ.π. και να τον εκτελέσουν. Αν ο Θεόφιλος ήθελε να λιποταχτήσει τη δυνατότητα αυτήν του την έδινε, όπως έμαθα, ο ίδιος ο αντάρτης φρουρός του, που μαθαίνοντας ότι θα τον εκτελούσαν του πρότεινε να το σκάσουν μαζί. Όμως ο Θεόφιλος δεν δέχτηκε και του είπε: "Δεν θα τολμήσουν να σκοτώσουν ένα Σιμανίκα".

Το φαινόμενο της φυσικής εξόντωσης ικανών και άξιων αγωνιστών με το θάρρος της γνώμης απ' τους θρασύδειλους "στρατηλάτες" Γούσια και Βλαντά δεν ήταν δυστυχώς μεμονωμένο φαινόμενο στο Δ.Σ.Ε. μαζί με το Θεόφιλο εκτελέστηκε και ο επίσης καπετάνιος συν/τος του ΕΛΑΣ, Μιχάλης Σοιγλουτζόγλου (Αρης). Απ' το Τμήμα Σερρών ο καπετάνιος του 19ου συν/τος του ΕΛΑΣ Βασίλης Ραφτούδης. Απ' τα τμήματα του Γράμμου εκτός της γνωστής υπόθεσης Γιαννούλη και ο μόνιμος αξιωματικός της σχολής ευελπίδων και ανώτερος αξιωματικός του ΕΛΑΣ Γιώργος Γεωργιάδης και άλλοι, κυρίως καπεταναίοι του ΕΛΑΣ.

Για την αποκατάσταση της μνήμης του συμπατριώτη, φίλου και συμπολεμιστή Θεόφιλου Σιμανικά (Νικηταρά) γράφτηκαν αυτές οι γραμμές, 50 χρόνια απ' τη λήξη του εμφυλίου πολέμου.

*

Ηλίας Τσέχος

Ενας δικός μας “άγνωστος” ποιητής

Επιμέλεια: Αλέξανδρος Οικονόμου

Ο Ηλίας Τσέχος (Τσεχελίδης) γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Γιαννακοχώρι Νάουσας το 1952, τελείωσε το Λάμπειο Γυμνάσιο στη Νάουσα, αλλά από το 1976 κατοικεί και εργάζεται στην Αθήνα. Υπήρξε για μια δεκαετία (1976-1986) μέλος του συγκροτήματος ελληνικών χορών της Δώρας Στράτου, ενώ συμμετείχε ως χορευτής ή ως ηθοποιός σε κινηματογραφικές παραγωγές με σκηνοθέτες όπως ο Ν. Κούνδουρος (“Μπαϊρον”, 1992), Θ. Ρακιντζής (“Η Αριάδνη μένει στη Λέρο”, 1993), ο Γ. Σμαραγδής (“Κ.Π. Καβάφης”, 1994), Θ. Αγγελόπουλος (“Το βλέμμα του Οδυσσέα”, 1994), Τ. Ψαρράς (“Ο Πρίγκιπας”, 1995), Η Ιωσιφίδης (“Η δύναμη της φιλίας”, 1997), Π. Παπαδημητράκοπούλου (“Η Αίθουσα του Θρόνου”, 1998) κ.ά. Είναι μέλος της Ένωσης Ελλήνων Λογοτεχνών από το 1983 και ποιήματά του έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά, γερμανικά, λιθουανικά, αλβανικά και τουρκικά, κάποια δε “στ’ αυτά μελοποιήθηκαν από τον Θόδωρο Αντωνίου και Τάσο Γκρουσ.

Η πρώτη του ποιητική συλλογή με τίτλο “*Ερημη αλήθεια*” εκδόθηκε από τις εκδόσεις “Κέδρος” το 1978 και μέχρι το 1980 έκανε δύο ακόμη επανεκδόσεις. Οι επόμενες δύο με τους τίτλους “*Ταγμένα*” και “*Δάφνε πόταμε*” εκδόθηκαν από τις εκδόσεις “Διογένης” το 1980 και 1981 αντίστοιχα, ενώ η τέταρτη ποιητική του συλλογή με τίτλο “*Ανθέμια*” εκδίδεται πάλι από τον “Κέδρο” το 1982. Το 1983 κυκλοφορεί η συλλογή “*Τα πάθη που φοράς*” από τις εκδόσεις “Θεωρία”, το 1985 ένας τριπλός τίτλος “*Φωνές σ’ ένα μουσείο*”, “*Απρόοπτη Υλη*” και “*Μύθοι σγουροί*” από τις εκδόσεις “Ηριδανός” και τέλος το “*Διωροφο Μέλλον*” το 1988 από τις εκδόσεις “Σύγχρονη Εποχή”. Όλα αυτά τα βιβλία, εξαιρετικά

φροντισμένα και με εξώφυλλα φιλοτεχνημένα από Τσαρούχη, Ρίτσο, Πατρικαλάκη κ.λ.π. είναι σήμερα δυστυχώς εξαντλημένα.

Ο Ηλίας Τσέχος έχει να δηλώσει εκδοτικά “παρών” κοντά έντεκα χρόνια. Έχει όμως όλον αυτόν τον καιρό στο ενεργητικό του δεκάδες ποιητικές παρουσιάσεις σ’ όλη την Ελλάδα, δημοσίευση ποιημάτων του σε πολλά λογοτεχνικά περιοδικά, συνεντεύξεις, ραδιοφωνικές παρουσιάσεις, ανθολογίες κ.λ.π. Ετοιμάζονται δε προς έκδοση τρεις συλλογές με τίτλους “Φωτογραφίες”, “Δώδεκα Μαντείες” και “Μάκτρα”, Λεύκωμα με υπότιτλους “Λασποκαθαριστήρες - Σιδεριές”.

“Η ποίηση του Ηλία Τσέχου τοποθετείται στη σύγχρονη προβληματική και στην προσπάθεια που κάνουν οι πνευματικοί άνθρωποι του καιρού μας να βοηθήσουν και να θεμελιώσουν μια καλύτερη προοπτική για το μέλλον...” σημειώνει ο Δημήτρης Σταμέλος σε μια παρουσίαση του ποιητή, το 1981. “... Συνδέοντας ρεαλιστικά και λυρικά στοιχεία, δίνοντας εντυπωσιακές εικόνες, αλλά και συμβολικές προεκτάσεις, πλάθει στίχους αδρούς, όπου πλούσια είναι η ευαισθησία και η βαθύτερη αγάπη στον άνθρωπο. Ο στίχος έχει στερεότητα στη δομή του, διαύγεια κι ο αγέρας της αισιοδοξίας, μ’ όλες τις καυτές διαπιστώσεις της πραγματικότητας, είναι ολοφάνερος. Είναι μια ποίηση που μας συγκινεί και μας προβληματίζει. Αυτή η συνάρτηση συγκίνησης και προβληματισμού, νοσταλγίας και μνήμης, αναδρομής και διαπιστώσεων σύγχρονης ζωής, δίνουν στην ωραία ποιητική του προσφορά μια ενότητα”.

“Ο Ηλίας Τσέχος είναι ένας μοντέρνος ποιητής που εκφράζει το άγχος της εποχής μας με μια

ιδιοτυπία που άλλοτε ξαφνιάζει ευχάριστα και άλλοτε σε προβληματίζει με το ευρηματικό θέμα...” σημειώνεται στο αντίστοιχο λήμμα της Διαρκούς Ιστορίας της Νεολληνικής Λογοτεχνίας (Θεσσαλική Εστία, τόμος 4ος, 1984, σελ. 99). “... Ελλειπτικός πάντα, γιατί ξέρει πως ουκ εν τω πολλώ το ευ, καταφέρνει να κλείνει βαθιά νοήματα σε λίγες λέξεις: αυτό το ποίημα μόλις ξεπλύθηκε / άπλωμα θέλει / στέγνωμα / και σώμα να το φορέσει, λέει στο “Το ποίημα είναι καθαρή ψυχή”...”. “Αρχιτεκτονική δομή ανεπτυγμένη. Λιτά συγκινησιακά ερεθίσματα σ’ ένα στίχο που ο επόμενος δημιουργεί έκπληξη. Γραφή προσεγμένη. Επιγράμματα με εντυπωσιακή απλότητα και εφευρετικότητα. Λυρικός συντονισμός αξέχαστων στιγμών. Ποίηση σε ανεπτυγμένη πορεία...” σημειώνει ο επίσης ποιητής Τάσος Αιγιαλός στη “Θεσπρωτική” το 1982, παρουσιάζοντάς τον.

Πολλές είναι οι κριτικές παρουσίες στις σχετικές στήλες των εφημερίδων και των περιοδικών του ποιητικού έργου του Ηλία Τσέχου, με αφορμή την κυκλοφορία των βιβλίων του. Παρατίθεται στη συνέχεια μια μικρή ανθολογία απ’ αυτές, ώστε οι αναγνώστες που δεν είχαν την ευκαιρία να έρθουν σ’ επαφή με την ποίησή του να μπορέσουν να “μυρίσουν” κάτι από το άρωμά της:

“Ερημη αλήθεια”:

- Λευτεριά / μόνο η λέξη σου / λεύτερη είναι.

- Αρχίζει όταν φτάνεις / ποτέ δεν φτάνεις / κι όλο αρχίζεις.

Μια οδυνηρή περιπλάνηση μέσα σε μνήμες που πάντα πονούν αλλά και η προσπάθεια της συνάντησης με το ορατό σημείο μιας καινούριας αρχής χαρακτηρίζουν την ποίηση του Η.Τ. Ο λόγος πολύ καλά δουλεμένος, δένει άριστα μεταξύ τους εικόνες, μνήμες, οράματα και εξομολογήσεις, ενώ η διάχυτη λυρική του ανεβάσει πολύ θετικά το μέτρο του αναγνώστη.

“Αυγή”, 26-10-1983

“Ταγμένα”:

-... και γέλαγε μαζί μου / και γέλαγε / έγινα

ποτήρι / και κέρναγε

-... Πάντα κρατάω ένα μαντίλι / ένα μεγάλο καθαρό μαντίλι / ας ήξεραν τι είναι να κρατάς / ένα μεγάλο καθαρό μαντίλι / όταν δεν κλαίει ο κόσμος / να τον χαιρετάς...

Διαβάζοντας από στίχο σε στίχο, από στροφή σε στροφή κι από ποίημα σε ποίημα νιώθεις την ψευδαίσθηση ότι μέσα εκεί εκφράζεται και η δική σου ευαισθησία και η δική σου στοχαστική προβληματική, η δική σου απελπισία και η δική σου αισιοδοξία... Δεν μπορούμε να μαντέψουμε αν συνεχίζοντας να γράφει ποιήματα ο Ηλίας Τσέχος θ’ αναδειχθεί σ’ αξιόλογο διεκδικητή κορυφαίων θέσεων στον σύγχρονο Παρνασσό της Νεοελληνικής μας Γραμματείας, γνωρίζουμε όμως ότι μας έφερε σιμά στη γνήσια Ποίηση, έστω για λίγο, και μας συγκίνησε.

Θ.Μ. Πολίτης, Εφημ. “Ελεύθερος”, 15-11-1980

“Δάφνε Πόταμε”:

- Παρόν / ευτυχισμένα αναλίσκουμε / κι όσα χωράει / σαν εραστές / στο μέλλον αποθέτουμε.

- Ωραία που καπνίζεις κοπελιά / ωραία και μοιραία.

- Όταν κοιτώ τον ουρανό / λέω πως και κάποιος άλλος τον κοιτάει / αυτή η παραφορά να συντροφεύσαι / πάντα σαν λύπη!

- Και το φεγγάρι απόψε μου θυμίζει / τη φέτα καρπουζιού / που φάγαμε μαζί εχθές.

Ο Η.Τ. στοχεύει σε μια διπλή κατάκτηση: Την εγκυρότητα του μικρού ποιήματος, ως συμπεκνωμένου πυρήνα αγωνίας και τη γραφή μιας σύγχρονης ποίησης που ενσωματώνει ή απηχεί στοιχεία του δημοτικού τραγουδιού. Ο τελευταίος στόχος εξυπηρετείται με δύο τρόπους: Με τη χρήση μιας δημοτικίζουσας γλώσσας, που ασφαλώς συσσωματώνει περισσότερες της μιας διαλέκτους και με τη θεματογραφία, που στο πλαίσιο της διατηρεί κάποιες επαφές μ’ αυτό που ονομάζουμε βουλικό...

Βαγγ. Χατζηβασιλείου, “Τομές”, Φεβρουάριος 1982

“Ανθέμια”:

- Σ' αυτή την πλατεία ανταμώσαμε / ένα σιντρι-
βάνι / τρεις ιτιές / ένα καλάθι αχρήστων / δύο
παγκάκια κόκκινα καρδιακά / γύρα μουριές /
ωχρά πλακάκια / σ' αυτή την πλατεία

- Εδώ και χρόνια κι αιώνες / σμίλεψα τα
βότσαλα στρογγυλά στο σχήμα της γαλήνης / δεν
είδες το πορτοκαλί μου χαμόγελο / την υγεία μου;
/ στα περιβόλια; / Εδώ χιλιάδες χρόνια ανεβαίνω
χυμός / αν κόψεις ένα χορτάρι θα πονέσω.

Τα “Ανθέμια” του Η.Τ. είναι μια ποίηση επι-
γραμματική, λιγόλογη. Ποίηση χωρίς διάκοσμο,
χωρίς επίθετα. Κανένας λυρισμός στην έκφρα-
ση, η λυρική διάθεση του ποιητή βγαίνει “εκ των
ένδω” μέσα από εικόνες και ψυχικές καταστά-
σεις.... Ο Η.Τ. χωρίς να το θέλει, ή καλύτερα
χωρίς να το επιδιώκει, μόνο και μόνο από την
ιδιαιτερότητα της ψυχοσύνθεσής του κινείται σ'
ένα ποιητικό χώρο στεγνό, συμπαγή, ακατέργα-
στο και προτιμάει να τον δίνει έτσι όπως είναι,
χωρίς κεντρίδια...

Φαίδρα Ζαμπαθά - Παγουλάτου, εφημ. “ΡΙζο-
σπάστης” 20-4 - 1983

“Τα πάθη που φοράς”

- Καθημερινότητα του αιώνιου / δικιά μας
καθημερινότητα / καθημερινότητα η πανάκριβη /
και ακριβή δικιά μας.

- Περικαλώ όπου παϊαίνου, βλάχα μ' / ταχιά τα
δέντρα τα τρανεύανε / να κρύψουν τη φάτσα
όπου τα σπίτια / τα καημένα. / Ού, ρε σπιτάδης.

...τα πάθη που φοράς / (και τάχα τα γνωρίζεις)
/ Αγγελε Μιχαήλ / Ευθύμη Γιώργη / Ευτυχία / σ'
αυτό το σώμα μας της Ποίησης φανερωμένα
είναι...

Ο Η. Τσέχος, μια από τις αντιπροσωπευτικές
φωνές της σύγχρονης ποίησής μας, μας δίνει την
πέμπτη ποιητική του συλλογή όπου επικρατεί ο
γνήσιος κι αληθινός εξομολογητικός λόγος. Προ-
σωπικές εμπειρίες και διαπιστώσεις διευρύν-
ονται σε γενικότερες θεωρήσεις και καταστάσεις
με μια χρωματική διαύγεια και ειλικρίνεια, όπου
συνυπάρχουν ο λυρισμός και ο συμβολισμός.
Ανθρώπινες καταστάσεις, η πραγματικότητα των

καιρών, οι ανιχνεύσεις στο χώρο και τον χρόνο,
αποτελούν μια ενότητα που αντικειμενικός της
στόχος είναι η αποζήτηση της εσωτερικής αλή-
θειας και της ομορφιάς... Μέσα από όνειρα χει-
ροπιαστά, από μια πραγματικότητα ξεκάθαρη, ο
ποιητής ανοίγει την καρδιά του, δείχνει την ευαισ-
θησία του...

Δημ. Σταμέλος, εφημ. “Ελευθεροτυπία”, 10
Νοεμβρίου 1983.

“Φωνές σ' ένα μουσείο” - “Απρόοπτη ύλη” - “Μύθοι σγουροί”

- Μυστικά σε σκιάζουν / φύλλα διακόσια /
αιχμάλωτες μήτρες

- Αρρωστοί καθρέφτες / σερβίρουν είδωλα /
αντιβιώσεις

- Μακρόνησος! / ντυμένη μεροκάματα / και
προλετάρια τέχνη

Ο συνετά παραγωγικός τούτος ποιητής (Η.
Τσέχος) με την τόλμη που ο καθένας θα μπορού-
σε ν' ανιχνεύσει και στις προηγούμενες δημο-
σιεύσεις του γίνεται τώρα πιο “προκλητικός”,
υποτάσσοντας την (ανέκαθεν) επιγραμματική
γραφή κι έμπνευσή του σε μια φόρμα “ελεύθε-
ρου” τριστιχού, ελλειπτικού ως προς τη σύνταξη,
που αναδίδει, έτσι αποσπασματικό, τάσεις (κατ'
ανάγκη) υπερρεαλιζουσες, καθώς και μια γεύση
από χαϊκον - με πνεύμα τουλάχιστον που το
μετέφερε στη γλώσσα μας ο Σεφέρης.

Βιβλιοδείκτες, εφημ. “Η Πρώτη”, 23 Μαΐου
1986

“Διώροφο μέλλον”

Ενας ποιητής μπορεί να εκφράσει απόψεις
χρησιμοποιώντας εσκεμμένα διάφορα σχήματα
λόγου, όπως η ομοιοκαταληξία, η παρήχηση κ.λ.π.
Ενας άλλος τρόπος είναι η σκόπιμη παραβίαση
της δομής της γλώσσας. Ο Η. Τσέχος, δίχως να
είναι δυσνόητος, στην τελευταία του ποιητική
συλλογή εφαρμόζει αυτήν την τεχνική, βασιζόμε-
νος σε μια ιδιάζουσα παραποίηση της συντακτι-
κής, κατά κύριο λόγο, δομής της γλώσσας μας...
Πιστεύουμε πως το “Διώροφο μέλλον” δίνει μια
καλή ευκαιρία να διαπιστώσει κανείς ότι η πα-
ραβίαση αυτών των κανόνων μπορεί κάποτε να
οδηγήσει σε ποιητικό αποτέλεσμα.

Δύο ποιήματα από την ανέκδοτη συλλογή του Ηλία Τσέχου "Φωτογραφίες" ειδικά για τους αναγνώστες της "Νιάουσας"

**"ΕΧΕΙ ΤΑΙΡΙ Ο ΝΕΚΡΟΣ
ΟΤΑΝ Ο ΛΑΓΟΣ ΚΟΥΝΑ ΤΗ ΦΤΕΡΗ"**

*Οταν το ποίημα τελειώνει
Ένας το ακούει
Τα δάχτυλα που λιώνουν ένας
Χαρταετός η γη μου αλλού πετά
Από ψηλά σας χαιρετούμε.
Η μέρα είχε και μισό φεγγάρι
Δυο μεσημέρια στο τραπέζι
Το άβατων αέρα
Χουρδάκης έλεγε ξανάλεγε Νίκο με λένε
Ο Παρθενών φως ενός φτερού
Στα σύνορα Χελιδονιού
Κέρναγες Διόνυσε*

"ΓΛΥΚΟ ΚΟΥΤΑΛΙΟΥ"

*Ο χρόνος ον αγέννητο.
Η ποίηση τουλάχιστον ζυγός
Ακορντεόν νοσταλγίας
Ζάχαρη λιώνοντας
Πέτρα που πίσω έριξες
Και είσαι εσύ
Η ποίηση τουλάχιστον σπονδές
Ερωτες αυλακιών
Λόφων αφαιρέσεις πριν απ' το βουνό
Μάκτρα Ρόπτρα Υδρορροές.
Μίλησε της Κέρνα της*

Μαύρη κωμωδία από τη Θ.Ο. του ΔΗΠΟΝ

“ΒΙΚΤΟΡ ή ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ”

Παρουσίαση: Λευκή Σαμαρά

Το έργο του Ροζέ Βιτράκ “ΒΙΚΤΟΡ ή ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ” παρουσιάστηκε στην πόλης μας στις 19, 20/2 4 και 5/3 στο Δημοτικό Θέατρο σε σκηνοθεσία Χρήστου Μπαταντζή.

“Ο ΒΙΚΤΟΡ” λέει ο σκηνοθέτης είναι αναμφίβολα μια κωμωδία και μάλιστα σπαρταριστή φαρσοκωμωδία. Η δομή, η υπόθεση όπως και οι λέξεις με τις οποίες είναι χτισμένο το έργο παραπέμπουν ξεκάθαρα στην κωμωδία. Το τέλος όμως του έργου (με ένα σωρό νεκρούς επί σκηνής, σαν να ήταν τραγωδία), ανατρέπει το κωμικό στοιχείο και έτσι ίσως να μπορούμε τελικά να του δώσουμε τον χαρακτηρισμό της “ιλαροτραγωδίας”. Αυτό όμως συμβαίνει μονάχα στα τελευταία λεπτά του έργου, κι έτσι όπως είναι δοσμένο, ο θεατής δεν προλαβαίνει να αφομοιώσει το τραγικό στοιχείο και μένει με την αίσθηση του κωμικού.

Ο Βιτράκ είναι ένας υπερρεαλιστής συγγραφέας και το έργο του είναι άγνωστο στο ευρύ κοινό. Όμως το έργο δεν απευθυνόταν σε μια μερίδα μόνο του κοινού που μπορεί να κατανοήσει ένα... “δύσκολο έργο” διότι δεν υπάρχουν έργα δύσκολα τα οποία αδυνατεί να κατανοήσει το ευρύ κοινό. Όλα εξαρτώνται από τον τρόπο που

θα δουλευτεί το έργο, δηλαδή από τη σκηνοθετική του σαφήνεια. Η σκηνοθεσία είναι αυτή που κάνει ένα έργο κατανοητό ή ακατανόητο.

Το θεατρικό ύφος του Βιτράκ δεν έχει το όμοιό του σ' ολόκληρο το παγκόσμιο δραματολόγιο. Έχουν γίνει όμως μιμήσεις αυτού του τρόπου γραφής από μεταγενέστερους συγγραφείς (ακόμα κι ο πολύς Ψαθάς μιμούμενος αυτό το στιλ, έγραψε τα “ελληνικότερα” έργα του) γι' αυτό και το κοινό είναι πια εξοικειωμένο. Το στιλ της φάρσας του, (πρώτα ο Βιτράκ τη χειρίστηκε έτσι) θα το βρούμε επίσης στο θέατρο του παραλόγου μέχρι τον Ντάριο Φο. Δεν μπορούμε όμως να πούμε ότι ο Βιτράκ και ο “ΒΙΚΤΟΡ”, του ίσως δεν είναι κατάλληλα για ένα επαρχιακό κοινό που οι σχέσεις του με το θέατρο γενικά είναι ελάχιστες έως ανύπαρκτες.

Το κοινό όμως της Νάουσας είχε την ευκαιρία να παρακολουθήσει τα τελευταία χρόνια τόσο θέατρο ώστε πιστεύω πως έγινε εφάμιλλο και ίσως πιο απαιτητικό από αυτό των ελληνικών μεγαλουπόλεων, σε βαθμό που δεν μπορεί να του προσάψει κάποιος εύκολα την κατηγορία του “επαρχιωτισμού”.

Πιστεύω πως το έργο έγινε κατανοητό ακόμα και στους θεατές που δεν θα ήθελαν να κουράσουν το μυαλό τους, αλλά απλά και μόνο θα ήθελαν να περάσουν δύο ευχάριστες ώρες παρακολουθώντας έτσι γενικά και αόριστα ένα διασκεδαστικό έργο. Ο Βιτράκ δεν μας εκθέτει στον “ΒΙΚΤΟΡ” κάποιες δυσνόητες φιλοσοφικές θέσεις ή απόψεις, ούτε αναπτύσσει κάποια συλλογιστική που μόνο κάποιοι μνημένοι συλλαμβάνουν. Μας μιλά με έναν τέλειο θεατρικό τρόπο για απλές καθημερινές, διαχρονικές και πολύ ανθρώπινες συμπεριφορές. Τα υλικά του δηλαδή είναι γνωστά και κατανοητά στον καθένα. Η συναρμολόγηση όμως αυτών των υλικών και μάλιστα κάτω από το σκόπιμα παραμορφωτικό

πρίσμα του υπερρεαλισμού, ήταν για την εποχή που γράφηκε το έργο, δηλαδή το 1928, κάτι το πολύ καινούριο και ξάφνιασε το κοινό. Οι μεταγενέστεροι συγγραφείς όμως, ιδιαίτερα αυτοί που δημιούργησαν το λεγόμενο θέατρο του παραλόγου, έφτασαν σε πολύ πιο ακραίες καταστάσεις και το έργο τους φαντάζει πολύ πιο “τρελό” από αυτό του Βιτράκ. Για τον λόγο αυτόν, ο “ΒΙΚΤΟΡ” μπορεί να θεωρηθεί σήμερα ως ένα θεατρικό έργο πολύ βατό και κατανοητό (παρ’ όλο τον... σουρεαλισμό του), κωμικό και ευχάριστο (παρ’ όλη τη δραματική του εξέλιξη), “ζωντανό” (παρ’ όλο ο “θανατικό” που πέφτει στην τρίτη πράξη του), και σχεδόν κλασικό (παρ’ όλες τις ακρότητες και ανατροπές του). Και ένα τέτοιο έργο δεν βλέπω τον λόγο να μην αρέσει στο κοινό, οποιασδήποτε κατηγορίας κοινό, και μάλιστα αν αυτό το έργο έχει δουλευτεί με μεράκι, με επιμονή και πάθος απ’ όλους τους συντελεστές του.”

*

Ο Πόλεμός σας - Η Ειρήνη μας

της Ζώγιας Χρονάκη

“Ο πόλεμος είναι η έκφραση της πατριαρχίας, που όσο τη ζούμε στην καθημερινή μας ζωή σε “ειρηνικές εποχές”... δεν ενοχλεί τους πολλούς, δεν σοκάρει”.

“Η κυριαρχία του (μιλιταρισμού) γίνεται ακόμη πιο εύκολη γιατί βρίσκει το μισό του πληθυσμού - το αντρικό φύλο - στο σύνολό του σχεδόν, σύμφωνο με τις αξίες που προβάλλει”.

“Ποτέ κανείς δεν ζήτησε οι βιασμοί των γυναικών του ηττημένου λαού από το νικητή στρατό να χαρακτηριστούν σαν έγκλημα πολέμου και να τιμωρούνται”.

“Η βία ενάντια στις γυναίκες δεν είναι μόνο το σύμπτωμα μιας βίαιης κοινωνίας, είναι το πρότυπο για τις βιαιοπραγίες του ανδρικού φύλου και μετατρέπεται σε μια εμπειρία δύναμης και επιβολής, που εφαρμόζεται και σε εμπόλεμες καταστάσεις σε μια πιο προωθημένη έκφραση”.

Η ιστορία έτσι όπως εξακολουθεί, σε μεγάλο βαθμό, να γράφεται και να διδάσκεται, φαίνεται σαν να εξελίσσεται μέσα από τους πολέμους.

Οι πόλεμοι φτιάχνουν, με τη σειρά τους, ιστορίες αλλά και ηγέτες. Ιστορίες που τις διηγούνται και τις μεταδίδουν και για αιώνες ακόμη άντρες και γυναίκες, μιλώντας για νίκες και ήττες, αρχηγούς και ήρωες, καταστροφές και προελάσεις, ηττημένους και θριαμβευτές. Ποτέ όμως για αισθήματα όπως ο πόνος, τα δάκρυα, η φρίκη, ο φόβος.

Ο πόλεμος όμως, είναι η ιδεολογία και η ιστορία της εξουσίας που πάντα είναι και πιστεύει ότι πρέπει να είναι ισχυρή, κυρίαρχη, αδιαμφισβήτητη, αποτελεσματική άρα και ψυχρή, σκληρή, χωρίς ευαισθησίες.

Ο πόλεμος είναι το πιο ψηλό επίπεδο της βίας, του αγώνα για επιβολή μιας εξουσίας δυνατής πάνω σε μια άλλη αδύνατη, της κηδεμόνευσης, του ελέγχου και της κατοχής. Κι αν για όλα αυτά είναι απαραίτητη η καταστροφή, ο θάνατος, το ξεκλήρισμα, ο αφανισμός: τι να γίνει ως συμβούν και αυτά.

Ο πόλεμος είναι η πλήρης εξαφάνιση του ανθρωπισμού, του σεβασμού του ατόμου, της αποδοχής της διαφορετικότητας. Είναι το στάμπημα και η καταστροφή του Πολιτισμού και της εξέλιξης.

Είναι ο θάνατος πραγματικά και μεταφορικά.

Η ιδεολογία του πολέμου στηρίχτηκε και στηρίζεται στη “λογική”, “ο πιο ισχυρός ενάντια στον πιο αδύνατο” και εκφράστηκε πάντα με την ανακάλυψη κάποιου “εχθρού” που επιθετικά ζητά να τον εξουδετερώσει να τον κατακτήσει, να τον υποτάξει και να τον επιβάλλει μια ξένη και εχθρική προς αυτόν εξουσία.

Ο πόλεμος είναι η ακραία έκφραση της πατριαρχίας που όσο τη ζούμε στην καθημερινή μας ζωή σε “ειρηνικές εποχές”, μέσα στο σπίτι, την οικογένεια, το σχολείο, την εργασία, στο δρόμο και στις σχέσεις μας δεν ενοχλεί τους πολλούς, δεν σοκάρει, δεν ξυπνά αντιδράσεις. Ερμηνεύεται σαν ηθική αξία που βολεύει ένα πολύ μεγάλο αριθμό ανθρώπων και βέβαια την ίδια την εξουσία.

Ετσι αναπαράγεται μέσα από τους θεσμούς και τη νομιμότητα, αλλά και μέσα από τα έθιμα και τις παραδόσεις και δημιουργεί άτομα παθητικά, υποταγμένα, σιωπηρά.

Μ' αυτήν την ιδεολογία μπορεί και "δικαιο-
γείται" η ασταμάτητη κούρσα των εξοπλισμών, η
δημιουργία ισχυρών αλλά και πειθαρχημένων
στρατών, η χρησιμοποίηση της τεχνολογίας για
νέα πιο φονικά όπλα. Η διπλωματία του πολέμου
αλλά και η θρησκεία και η εκκλησία που κάθε
φορά ευλογεί τα όπλα ενώ υποκριτικά μιλάει για
"ειρήνη" είναι η ιδεολογία που γεννάει κράτη -
πατέρες, αλλά και κράτη - αφέντες, "προστάτες
του Δικαίου και σωστού" αλλά και κριτές -
κατήγορους των υπολοίπων. Κράτη - υπερδυνά-
μεις ή έστω ισχυρά εξοπλισμένα που οδηγούν σε
αφανισμό ή περιθωριοποίηση λαούς ολόκληρους
και πιστεύουν ότι βρίσκουν και δίνουν "λύσεις"
στα προβλήματα μόνο μέσα από τη σύγκρουση
που θέλει να σβήσει τις αντιθέσεις με τη βία και
το θάνατο. Είναι σαφής η φράση του προέδρου
των ΗΠΑ Μπους: "Να επιβάλουμε νέα τάξη
πραγμάτων στην περιοχή" και καταλαβαίνουμε
πολύ καλά τι εννοεί και τι ρόλο θέλει να παίξει.

Η ιδεολογία αυτή είναι φυσικό να γεννάει ή
τουλάχιστον να στηρίζει το μιλιταρισμό ο οποίος
πάντα επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα, τις κυβερνή-
σεις όλων των κρατών.

Δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολο αυτό αφού διαθέ-
τει μια τεράστια οικονομική και πολιτική δύνα-
μη. Πολλές φορές είναι το ίδιο το κράτος, η
ηγεσία του που έχει αποδεχτεί τη λογική του
μιλιταρισμού.

Αξίες του μιλιταρισμού: Θετικές ανδρικές α-
ξίες

Όσο προχωράνε οι αξίες του μιλιταρισμού
τόσο προχωράνε και οι αξίες του ατομικισμού, ο
γείτονας γίνεται πιθανός εχθρός, η ιεραρχία
αναγκαία όπως και η υπακοή. Μειώνεται ή εξα-
φανίζεται η συμμετοχή, οι συλλογικότητες, κα-
ταργείται η Δημοκρατία και αυξάνεται η Πα-
τριαρχία. Η κυριαρχία του γίνεται ακόμη πιο
εύκολη γιατί βρίσκει το μισό του πληθυσμού - το
ανδρικό φύλο - στο σύνολο του σχεδίου, σύμφω-
νο με τις αξίες που προβάλλει.

Αξίες που πάντα χαρακτηρίζονται σαν θετικές
ανδρικές αξίες. Έτσι φτάνουμε στο παράλογο
σημείο οι μιλιταριστές να είναι το πρότυπο όλων
των προβαλλόμενων αρσενικών ιδιοτήτων που

είναι και κοινωνικά αποδεκτές: είναι η δύναμη,
η υπεροχή, η σκληρότητα, η περιφρόνηση του
σωματικού πόνου, η μη εκδήλωση ευαισθησιών.
Ο στόχος είναι πάντα η επιτυχία, η νίκη, η κυ-
ριαρχία. Φυσικό αποτέλεσμα και δυστυχώς απο-
δεκτό, είναι η υποταγή, η εκμετάλλευση, η σκλα-
βιά, η εξαφάνιση ή η ισοπέδωση αυτού που
θεωρούν κατώτερο ή διαφορετικό. Η πλειοψη-
φία του ανδρικού φύλου θαυμάζει και υιοθετεί
αυτές τις ιδιότητες που αλοϊμονο τις αναπαρά-
γουν, ακόμη και γυναίκες.

Όταν αυτές εκδηλώνονται σε μη εμπόλεμες
περιόδους δεν θεωρούνται αρνητικές, αλλά όταν
εκδηλώνονται μέσα σε εμπόλεμες τότε μας τρο-
μάζουν.

Ο πόλεμος όμως και η ειρήνη δεν είναι κάτι
ουδέτερο ούτε πολιτικά, ούτε φυλετικά. "Πολύ
σπάνια να βρεθεί ανθρώπινο πλάσμα μπροστά
στο τουφέκι μιας γυναίκας" λέει η Βιρτζίνια
Γουλφ στις "Τρεις Γκινέες" και συνεχίζει λέγο-
ντας ότι "Ο πόλεμος ήταν πάντα μια ανδρική
υπόθεση, ποτέ γυναικεία".

Αλλά ας θυμηθούμε και τις δικές μας ρήσεις:
"Ο στρατός θα σε κάνει άντρα", αλλά γιατί όχι
και ο πόλεμος, αν ζήσεις μετά απ' αυτόν.

Ο ανδρισμός λοιπόν βρίσκει την έκφρασή
του μέσα από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις
που γίνονται πηγή ιδιότυπης ευτυχίας, εξαιρε-
τικής έντασης, διεξόδος για τα ανδρικά προσό-
ντα, αφού πρώτα έγιναν επάγγελμα, τρόπος
ζωής και σκέψης, χώρος καριέρας.

Ας θυμηθούμε πόσο περήφανα φορούν οι
στρατιωτικοί τη στολή τους και πόσο καμαρώ-
νουν για τα παράσημά τους. Αλλά πόσοι αλή-
θεια διερωτώνται πώς και γιατί τα πήραν, για
πια έργα και δραστηριότητες; Οι άντρες είναι
αυτοί που πάντα και παντού ασκούν πολιτική,
έχουν την εξουσία, διαθέτουν τη δύναμη, συμ-
μετέχουν στα οικονομικά και στρατιωτικά συμ-
βούλια και αποφασίζουν για τον εξοπλισμό,
την άμυνα, τα στρατιωτικά γυμνάσια αλλά και
την κήρυξη των πολέμων.

Απέναντι σ' αυτό το ολοκληρωτικό φαινόμε-
νο ευτυχώς υπάρχουν κάποιοι που αντιδρούν.

Οι ειρηνιστές αλλά κυρίως οι έστω και ελάχιστοι αντιρρησίες συνείδησης. Είναι το μικρό, αλλά πολύ θετικό φαινόμενο των τελευταίων χρόνων.

Αν οι άντρες συνολικά αρνούνται να πάνε στο στρατό και πολύ περισσότερο στον πόλεμο είναι σίγουρο ότι δεν θα γινόταν. Και φυσικά, θα βρίσκονταν άλλες λύσεις για τις όποιες διαφορές ανάμεσα στα Κράτη.

Οι γυναίκες καλούμαστε στη διάρκεια του πολέμου να συμπαρασταθούμε σαν μάνες και σύζυγοι στους γιους και συζύγους ή σαν εργάτριες να καλύψουμε τις κενές θέσεις στα εργοστάσια, αλλά και σαν πόρνες για την ξεκούραση του πολεμοσλή.

Και πάντα βέβαια να δεχτούμε, να μοιρολογήσουμε, να κλάψουμε και να θάψουμε τους νεκρούς μας.

Για άλλη μια φορά δεν υπάρχουμε παρά μόνο για τους άλλους. Και σιωπηρές, αλλά όχι και σύμφωνες, αναλαμβάνουμε αυτά τα καθήκοντα.

*

Τελευταία μας προτείνεται ένας άλλος ρόλος που καλύπτεται πίσω από την επίφαση της ισότητας. Αυτός της στρατιωτίνας.

Με διάφορα άρθρα στις εφημερίδες προβάλλεται το μοντέλο της Γυναίκας που - επιτέλους!! - κατάκτησε και αυτή μια θέση στο Στρατό και ακόμη περισσότερο συμμετέχει στις πολεμικές επιχειρήσεις ισότιμα.

Δίνονται δε με ιδιαίτερη έμφαση στοιχεία για αυτή τη συμμετοχή, αλλά κυρίως ότι έτσι "δικαιώνεται" και "επιβεβαιώνεται" ο αγώνας των Γυναικών για ισότητα.

Μα γιατί είναι ισότητα η ενσωμάτωση στη βία, γιατί είναι "μόδα" τα στρατιωτικά ρούχα στις γυναίκες, πολύ περισσότερο γιατί είναι κατάχτηση να πιλοτάρεις ένα βομβαρδιστικό αεροπλάνο ή να οδηγείς ένα πυραυλοφόρο τανκ που σκορπάει το θάνατο και την καταστροφή.

Σ' αυτή δε την περίπτωση ξεχνιέται σκόπιμα οι παραδοσιακά προτεινόμενος παράλληλα ρόλος της ευαίσθητης, τρυφερής, αδύναμης γυναίκας ή

της μάνας που αναπαράγει τη ζωή. Ένας ρόλος που για αιώνες, αλλά ακόμη και σήμερα προβάλλεται σαν σκοπός, πολλές φορές μοναδικός, στη ζωή των γυναικών. Η μήπως είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος δηλ. γυναίκες ή προορισμένες μόνο για να γεννούν ή απόλυτα ενσωματωμένες στην κυρίαρχη μιλιταριστική και πατριαρχική λογική.

Ετσι βέβαια καταλήγουμε ότι το να ενισχύσουμε το στρατό με τη δική μας συμμετοχή σημαίνει ότι ενισχύουμε την καταπίεση και την περιθωριοποίησή μας προς όλες τις κατευθύνσεις. Αλλά αν σκεφτούμε λίγο θα δούμε ότι οι γυναίκες δεχόμαστε τις πιο βαριές συνέπειες από μια μιλιταριστική οικονομική πολιτική. Σε καιρό "ειρήνης" - όπου πάντα ισχύει το σλόγκαν "ετοιμάσου για πόλεμο αν θέλεις την ειρήνη"!! - που αυξάνονται συνεχώς οι στρατιωτικές δαπάνες περιορίζονται ή περικόπτονται εκ των πραγμάτων άλλες, που έχουν άμεση σχέση με τις συνθήκες της δικής μας ζωής αφού είμαστε η κοινωνικά ασθενέστερη ομάδα, η πιο εξαρτημένη και καταπιεσμένη. Π.χ. δεν γίνονται επενδύσεις και δεν υπάρχουν θέσεις εργασίες και για τις γυναίκες, σταματούν σχεδόν οι κοινωνικές παροχές, περιοριζόμαστε στο χώρο της οικογένειας που καλείται να λύσει όλα τα καθημερινά προβλήματα (παιδιά, άρρωστους, γέρους, φροντίδα, κ.τλ.) εκλείπει η κοινωνική ευμάρεια, η ανάπτυξη του πολιτισμού που θα μας έδινε τη δυνατότητα για μια διαφορετική χρήση του όποιου ελεύθερου χρόνου μας και την εκδήλωση των ενδιαφερόντων και ικανοτήτων μας. Σε καιρούς πολέμου καλούμαστε να καλύψουμε όλα τα κενά που δημιουργεί η ανδρική απουσία και επί πλέον σαν αποκούμπι να στηρίξουμε τους μάχιμους όπου, όπως και όσο χρειάζονται. Είμαστε δε τα πρώτα θύματα του άμαχου πληθυσμού.

Οι γυναίκες μετά τον πόλεμο.

Η εμπόλεμη κατάσταση γι' αυτές συνεχίζεται.

Στην εποχή μετά τον πόλεμο όπου δεν υπάρχουν νικητές και ηττημένοι ουσιαστικά, αλλά όλοι υφίστανται τις συνέπειές του, οι γυναίκες

τις ζουν σε μεγαλύτερο βαθμό και όχι μόνο οικονομικά. Είναι αυτές που θα μαζέψουν τα κάθε είδους "ερείπια" ανθρώπινα και μη. Για άλλη μια φορά θα υποστούν και θα φορτωθούν τις θυσίες που απαιτούνται για την ανόρθωση των οικονομικών αλλά και όλων των άλλων καταστροφών.

Μα πιο σοβαρές είναι οι συνέπειες του πολέμου πάνω στους ανθρώπους που μια εικόνα έχουμε από τους Αμερικάνους βετεράνους του Βιετνάμ. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι που ενσωμάτωσαν τη βία και την καταστροφή δεν είναι δυνατόν να την αποβάλλουν και κυρίως, να μην την εκδηλώσουν στους πιο αδύναμους απ' αυτούς συνανθρώπους τους: και αυτοί είναι οι γυναίκες.

Έτσι λοιπόν ο "πόλεμος" μεταφέρεται μέσα στα σπίτια, στις σχέσεις, στη συμπεριφορά των ανθρώπων και δεν είναι υπερβολή να το λέμε αυτό.

Οι γυναίκες δεν είμαστε και δεν θέλουμε να είμαστε πρωταγωνίστριες των πολεμικών συρράξεων, την ήττας ή της νίκης, αλλά εκ των πραγμάτων γινόμαστε - μας αναγκάζουν να γίνουμε - πρωταγωνίστριες των αποτελεσμάτων του που είναι πάντα αρνητικά, πάντα μειωτικά αλλά και πάντα υποτιμημένα.

Ποτέ κανείς δεν ζήτησε οι βιασμοί των γυναικών του ηττημένου λαού από το νικητή στρατό, να χαρακτηριστούν σαν έγκλημα πολέμου και να τιμωρούνται.

Ποτέ κανείς δεν μίλησε για τις βιασμένες από τους Τούρκους Κύπριες. Και δεν είναι μόνο αυτές, είναι χιλιάδες γυναίκες σε κάθε πόλεμο. Αλλά, θεωρείται σαν πράξη που εξουτελείζει περισσότερο το νικημένο στρατό παρά την ίδια τη γυναίκα. Είναι η απόλυτη επιβολή της δύναμης και της κυριαρχίας που δεν εκδηλώνεται όμως πάνω στον αντίπαλο αλλά στη γυναίκα του.

Είναι η γνωστή χυδαιολογία εφαρμοσμένη με την "ελευθερία" του πολέμου.

Ο βιασμός είναι μια καθαρή πράξη πολέμου. Μα αυτή τη βία οι γυναίκες τη ζούμε καθημερι-

νά σε περιόδους ειρήνης, όπου ισχύει όμως η δική τους ειρήνη και ισχύει γι' αυτούς όχι για μας.

Άλλωστε οι ίδιοι που αποφάσισαν τον πόλεμο, κάποια στιγμή με βάση τις δικές τους κρίσεις, προτεραιότητες, συμφέροντα και επιλογές, αποφασίζουν και την ειρήνη. Την επιβάλλουν και αυτή όπως και τον πόλεμο.

Γι' αυτούς ειρήνη είναι το σταμάτημα του πολέμου, ίσως και η καταστροφή κάποιων όπλων τεχνολογικά άχρηστων πια, μα πάντα είναι και πάλι μια συμφωνία ανάμεσα στους ίδιους ηγέτες της εξουσίας σε επίπεδο κορυφής συμφωνημένη.

Η απουσία πολέμου όμως δεν οδηγεί στην ειρήνη, αφού αυτή η ειρήνη δεν σημαίνει καμιά αλλαγή στόχων, ιδεολογιών, ανατροπή της εξουσίας και της πατριαρχίας.

Ποτέ και πουθενά μέχρι σήμερα μια τέτοια ειρήνη δεν αμφισβήτησε τις δομές των κοινωνιών, τις κυρίαρχες αξίες, την κατάχρηση της εξουσίας, την επιθετικότητα, την καθημερινή βία, την ανάγκη της ύπαρξης εχθρού. Δεν οδήγησε σε νέες ανθρώπινες σχέσεις, στην τρυφερότητα και την επικράτηση του συναισθήματος δίπλα στον περίφημο ορθολογισμό, στο αίσθημα της ασφάλειας όταν και ο-η άλλος-η νιώθει ασφαλής, στην αποδοχή της διαφορετικότητας, στον αυτοκαθορισμό ανθρώπων και λαών, στην αλληλεγγύη.

Η ειρήνη που αποφασίζουν συνεχίζει να 'ναι μια εμπόλεμη κατάσταση για μας τις γυναίκες.

Ζούμε καθημερινά στο φόβο της βίας εναντίον μας, στην εκμετάλλευση, την υποτίμηση και την καταπίεση.

Η βία ενάντια στις γυναίκες άλλωστε δεν είναι μόνο το σύμπτωμα μιας βίαιης κοινωνίας, είναι το πρότυπο για τις βιαιοπραγίες του ανδρικού φύλλου και μετατρέπεται σε μια εμπειρία δύναμης και επιβολής που εφαρμόζεται και σε εμπόλεμες καταστάσεις σε μια πιο προωθημένη έκφραση.

Η ειρήνη των γυναικών

Η απουσία της ειρήνης σε "ειρηνικές" περιόδους επιβεβαιώνεται από την παρουσία άπειρων πράξεων βίας που ασκούνται σε βάρος μας και όχι μόνο.

Γι' αυτό και πολλές φεμινίστριες δεν μπορούμε εύκολα και με απόλυτη συμφωνία να συνεργαστούμε με ομάδες ή οργανώσεις για την ειρήνη. Είναι και πάλι ένας ανδρικός λόγος που εκφράζεται μέσα από αυτές, που όχι μόνο δεν μας εκφράζει αλλά πολλές φορές δεν μας αφορά, και το χειρότερο δεν αλλάζει τη ζωή μας. Φαίνεται ότι είναι άλλη, διαφορετική η δική μας ειρήνη, το όραμα που έχουμε εμείς γι' αυτήν απ' ότι οι άντρες φίλοι και συχνά συναγωνιστές.

"Η ειρήνη των γυναικών δεν είναι μια ειρήνη που συμβιώνει με τη βία και την κατάχρηση" έλεγαν οι Ιταλίδες φεμινίστριες σ' ένα πανό τους σε μια διαδήλωση.

Και εξηγούσαν: "Ειρήνη στο δρόμο για όλους, καταπίεση στο σπίτι για μας" ή "Εκείνος κάποιες φορές τη δέρνει, εκείνη όμως σωπαίνει για να διατηρήσει την ειρήνη".

Δεν είναι λοιπόν μόνο ο δημόσιος χώρος που χρειάζεται την ειρήνη, αλλά, θα λέγαμε κατά πρώτο λόγο - ο ιδιωτικός, όπου διαμορφώνονται τα πρότυπα, οι χαρακτήρες και οι συνειδήσεις των δύο φύλων. Έτσι οι ειρηνόφιλοι άνδρες δεν μπορούν να μιλάν για ειρήνη στο δημόσιο χώρο ενώ έστω και σιωπηρά, αποδέχονται τη βία και την καταπίεση και την εξάρτηση στον ιδιωτικό. Είναι τουλάχιστον υποκριτική μια τέτοια στάση. Μια στάση εθελουφίας, όταν επικαλούνται τον πόνο της μάνας αλλά δεν αρνούνται δυναμικά τον εξευτελισμό της γυναίκας, όταν καταδικάζουν το θάνατο στα πεδία των μαχών, αλλά από την άλλη κάνουν ότι δεν αντιλαμβάνονται το έγκλημα του βιασμού, όταν συζητούν καταπάτηση των δικαιωμάτων των λαών αλλά δεν λένε τίποτε για την περιθωριοποίηση του μισού πληθυσμού, όταν ζητούν την καταστροφή των όπλων ενώ παράλληλα σιωπούν ή χρησιμοποιούν και οι ίδιοι την πορνογραφία.

Πρέπει λοιπόν να ξεκαθαρίσουμε για ποια

ειρήνη μιλάμε και πως βλέπουμε ένα κόσμο χωρίς πόλεμο, αλλά και με πολλά άλλα χωρίς.

Κι αν ο πόλεμος είναι ουσιαστικό γένους αρσενικού, η ειρήνη θα πρέπει να 'ναι πάντα ουσιαστικό γένους θηλυκού.

Μα για να φτάσουμε σ' αυτή την κατάσταση έχουν να διανύσουμε πολύ δρόμο και να έχουμε πολλές προσπάθειες.

Σαν φεμινίστριες, σαν γυναίκες πρέπει, οφείλουμε, έχουμε υποχρέωση να αντιδράσουμε. Να βρούμε νέους τρόπους να δείξουμε αυτή τη θέλησή μας. Όχι πια παθητικά άτομα, σιωπηρά υπάκουα, αλλά δραστήρια πολιτικά υποκείμενα που θα επηρεάσουμε την ιστορία. Δεν μπορούμε πια να μένουμε μόνο στο μέσο της επιρροής μας, την περιφνημητική επίδραση που θεωρείται ότι ασκούμε στους άντρες, πάντα έμμεσης και υποτιμητικής - για ένα ολόκληρο φύλο, το φύλο μας.

Εμείς θέλουμε να 'μαστε οι ίδιες που αποφασίζουμε και δρούμε, υπεύθυνες για τις πράξεις μας και τα αποτελέσματά τους.

Άλλες γυναίκες, όπως οι Κύπριες βρήκαν νέους τρόπους, ειρηνικούς αλλά και επαναστατικούς όπως οι πορείες στα κατεχόμενα από τους Τούρκους εδάφη της Πατρίδας τους, για να διαδηλώσουν την αντίθεσή τους αλλά και την απόφασή τους να επιστρέψουν σ' αυτά.

Όπως οι γυναίκες του Grehnam Common που χρόνια είχαν περικυκλωμένη την πολεμική βάση.

Φαντάζεστε αν όλες αποφασίζαμε να κάνουμε το ίδιο τι θα γινόταν; η έστω αν αρνιόμασταν να δουλέψουμε μέσα και έξω από το σπίτι μας για μέρες ή για μήνες ζητώντας ειρήνη.

Έτσι λοιπόν, εμείς το νέο πολιτικό υποκείμενο μπορούμε να δείξουμε ότι η ιστορία γράφεται και αλλιώς και όχι μόνο με πολέμους αν κάνουμε τη θλίψη μας αντίδραση και το ΟΧΙ στη βία των βιασμών, γίνει τώρα ΟΧΙ στη βία του πολέμου, παράλληλα με ένα μεγάλο. Ναι στη δική μας ειρήνη

ΑΪΛΑΝΘΟΣ

Ενα αξιόλογο αλλά αγνοημένο δέντρο

του Δημήτριου Σ. Στυλιανίδη
Γεωπόνου

Όσοι διάβασαν το θαυμάσιο μυθιστόρημα της Μπέτυ Σμιθ: ΕΝΑ ΔΕΝΤΡΟ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ ΣΤΟ ΜΠΡΟΥΚΛΙΝ, που παίχτηκε και σαν θεατρικό έργο σε θέατρο της Θεσσαλονίκης πριν από αρκετές δεκαετίες, θα θυμούνται ασφαλώς τον παραλληλισμό ενός δέντρου που επιβιώνει κάτω από αντίξοες περιβαλλοντικές συνθήκες και της ηρωίδας του μυθιστορήματος, που κι αυτή κάτω από παρόμοιες δύσκολες κοινωνικές συνθήκες κατορθώνει να επιζήσει και να επιτύχει στη ζωή.

Πρόκειται για το δέντρο *Ailanthus* sp κοινώς βρωμοκαρυδιά ή βρωμόδεντρο, στην πόλη μας ανήκει στην οικογένεια των Ξανθοξυλωδών (ή Σιμαρουβιδών - *Simarubaceae*). Είναι δέντρο φυλλοβόλο, δασικό ή κοσμητικό, ιθαγενές των Ανατ. Ινδιών, Κίνας, Ιαπωνίας, Αυστραλίας. Στην Ελλάδα εισήχθη επί Οθωνος Α' και χρησιμοποιήθηκε για τη δημιουργία δεν/λιων ή για φύτευση μέσα στη χλόη.

Στην Ιαπωνία με τα φύλλα του τρέφεται ο μεταξοσκώληκας *Attacus* ή *Saturnia synchia*. Είναι και μελισσοκομικό δέντρο.

Σε πλήρη ανάπτυξη, φθάνει σε ύψος 20m είναι ειθύκορμο, μεγαλοπρεπές, με πλούσιο σκούρο πράσινο φύλλωμα και εντυπωσιακή ανθοφορία σε επάκτιες κίτρινο πορτοκαλές φύβες (σαν τσαμπιά) που αναδίδουν μια σχετικά δυσάρεστη για πολλούς οσμή.

Χρησιμοποιώντας δέντρα με άνθη θηλυκά, γιατί είναι δέντρο δίοικο, μπορούμε να παρακάμψουμε αυτό το μειονέκτημα.

Υπάρχουν αρκετά είδη του δέντρου, μεταξύ των οποίων τα *A. glandylosa* ή *altissima*, *A. pendulifolia*, *A. sutchuenensis* κ.α. Είναι δέντρο με πολλά αξιόλογα προσόντα και περιμένει στην αξιοποίησή του, γιατί αντέχει στην ξηρασία με βαθμό, που ενώ η γύρω βλάστηση υποφέρει από έλλειψη υγρασίας, αυτό αναπτύσσεται θαυμάσια. Αντέχει σε ψύχος, δριμύς χειμώνες στη Θεσσαλονίκη, με πολυήμερους ισχυρούς παγετούς δεν το επηρέασαν καθόλου.

Φύεται και αναπτύσσεται σε αβαθή και υποβαθμισμένα εδάφη, σε εδάφη με μεγάλη κλίση χάρις δε στο πλούσιο επιφανειακό ριζικό του σύστημα και σε πυκνή φύτευση, τα προστατεύει από τη διάβρωση.

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία ανεμοφρακτών και χιονοφρακτών, καθώς και για τη δημιουργία δεντροστοιχιών τόσο σε αστικές περιοχές όσο και σε

εθνικούς ή αγροτικούς δρόμους.

Στη Θεσσαλονίκη μέχρι το 1950 υπήρχαν δύο οργανωμένες δεντροστοιχίες: μια στην οδό Εθνικής Αμύνης και μια στην οδό Μαν. Ανδρονίκου (πρώην Δεσπεραι), που προφανώς είχαν δημιουργηθεί πριν την απελευθέρωση της πόλεως το 1912.

Σήμερα το βρίσκουμε να αναπτύσσεται θαυμάσια στο πιο απίθανο σημείο: στις παρυφές εγκαταλειμμένων οικοπέδων, σε μη ελεγχόμενους ανοικτούς δημόσιους ή ιδιωτικούς χώρους, ακόμη δε και σε... στέγες κτιρίων (πχ κεραμοσκεπαστή στέγη του κιν/φου ΑΛΚΑΖΑΡ) στην πόλη μας.

Πολλαπλασιάζεται πολύ εύκολα με σπορά, μοσχεύματα ή παραφυάδες. Δεν αντέχει σε πολύ υγρό έδαφος οπότε προσβάλλεται από μύκητες, κυρίως του *Nectria ditissima*.

Πέραν αυτών το δέντρο δεν προσβάλλεται σχεδόν από καμιά μυκητολογική ή εντομολογική ασθένεια, πράγμα που έχει μεγάλη οικονομική σημασία, γιατί δεν επιβαρύνει τους προϋπολογισμούς των υπηρεσιών με ψεκασμούς, αρδεύσεις, κλαδέματα κ.λ.π. Επί πλέον η ξυλεία του μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στην επιπλοποιία.

Έτσι, αυτό το αγνοημένο σήμερα δέντρο με τα τόσα ανεκτίμητα χαρακτηριστικά, μπορεί να γίνει αντικείμενο ερευνής για την αξιοποίησή του από τους αρμόδιους φορείς και κυρίως τις δασικές υπηρεσίες με τα ερευνητικά τους κέντρα.

Τολμώ να προβλέψω ότι ίσως, με τον ρυθμό, που τρέχει η μόλυνση και καταστροφή του περιβάλλοντος εξαιτίας της οποίας αργοπεθαίνουν πολλά φυτικά είδη, ο Αϊλανθος θα είναι από τα λίγα δέντρα που θα επιβιώσουν στο όχι και πολύ μακρινό μέλλον.

Εύχομαι να διαψευσθώ στις προβλέψεις μου.

Βιβλιογραφία

1. Δ. Καββάδα: Βοτανικό Λεξικό
2. Π. Γ. Γεννάδιος
3. Taylor's: Encyclopedia of Gardening
4. Oxford press: Dictionary of Gardening

Νιάουστα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Έτος 25ο ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000 ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 92 ΑΡΙΘΜ. ISSN 1106- 2118

Η οδος Κοραή

Η εκκλησία της Παναγίας

Οίνος και Ευρωπαϊκός πολιτισμός

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας